

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Emma Svensson

Självständigt arbete • 30hp
Landskapsarkitekturprogrammet,
Alnarp 2017

ATT UTFORMA EN PLATS I EN HISTORISK MILJÖ

-Ett gestaltningsförslag för en ny utemiljö kring Café Mandeltårtan i Ronneby

ATT UTFORMA EN PLATS I EN HISTORISK MILJÖ

-Ett gestaltningsförslag för en ny utemiljö kring Café Mandeltårtan i Ronneby

TO DESIGN A PLACE IN A HISTORICAL ENVIRONMENT

- A design proposal for the outdoor environment around Café Mandeltårtan in Ronneby

Författare:	Emma Svensson
Handledare:	Marie Larsson, SLU, Universitetslektor vid Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Bitr handledare:	Eva Gustavsson, SLU, Universitetslektor i landskapsarkitektur
Examinator:	Allan Gunnarsson, SLU, Universitetslektor vid Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Bitr examinerator:	Eric Wahlsteen, SLU, Universitetsadjunkt vid Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Omfattning:	30 hp
Nivå och fördjupning:	A2E
Kurstitel:	Master Project in Landscape Architecture
Kurskod:	EX0775
Program:	Landskapsarkitektprogrammet
Utgivningsort:	Alnarp
Utgivningsår:	2017
Omslagsbild:	Emma Svensson
Elektronisk publicering:	http://stud.epsilon.slu.se
Nyckelord:	Café Mandeltårtan, Ronneby Brunnspark, historisk miljö, gestaltning, bevarande, plats

SAMMANDRAG

Denna uppsats med tillhörande gestaltungsforslag tar sin utgangspunkt i en historisk miljo i anslutning till Ronneby Brunnspark. Pa platsen ligger idag ett populart cafe. Min uppgift har varit att göra ett gestaltungsforslag for utemiljon kring cafebyggnaden. Eftersom platsen ligger i ett omtyckt område i en stad med en tydlig historia ville jag ta reda pa vad som fanns att bevara och vad som var viktigt att ta hansyn till for att utforma platsen. I arbetet med att omforma och forstärka olika delar av miljön närmst caféet har de kulturhistoriska aspekterna en central betydelse. De frågor som jag ställt rör hur denna plats historia kan värderas.

Hur viktigt är det att bevara de historiska spåren? Vad ska bevaras och vad ska tas hänsyn till? Hur påverkar platsens omgivning detta urval? Vad finns det för föreskrifter som kan fungera som stöd? Detta är frågor som diskuterats och delvis besvarats i detta arbete.

Ronneby är en stad med gamla anor, där senare delen av historien i hög grad handlat om brunnsdrickning. Vid 1700- talets början upptäcktes en källa och kring denna började de närmsta omgivningarna utvecklas till park. Med populariteten i brunnsdrickningen utvecklades även delar av omgivningen. Staden och utflyktsmålen i närheten växte och blev allt mer omtyckta. Efter andra världskriget upphörde verksamheten med

brunnsdrickning, men parkens och stadens utveckling fortsatte. Ronneby Brunnspark blev stadens stadspark och genomgick år 1987 en omgestaltning av landskapsarkitekt Sven-Ingvar Andersson. Omgestaltningen blev mycket uppskattad och idag är parken fortfarande ett mycket populärt besöksmål.

Ronneby är idag en småstad där naturen står i fokus. Visioner för utveckling av staden speglas i kommunens pågående arbete med omvärldsanalyser och översiktsplanering. Visionerna för staden som helhet, men framförallt för platsen som ska gestaltas, är viktiga att ta hänsyn till eftersom det som finns idag är en förutsättning för framtiden.

Projektets syfte är att utveckla ett förslag till en förbättrad utemiljö kring det privatägda caféet, Café Mandeltårtan, i anslutning till Ronneby Brunnspark. Platsen har en koppling till Ronneby Brunnspark och min utgångspunkt har därför varit att gestalta miljön i enlighet med de föreskrifter som finns för parken. Härvid är det främst vårdplanen för Ronneby Brunnsparks som har haft betydelse. Till det kommer också mer specifika önskemål från caféägaren och hänsyn till platsens allmänna förutsättningar. Gestaltungsforslaget är också baserat på inspiration från Sven-Ingvar Anderssons tankar kring bevarande.

Förslaget redovisas i form av inspirationsbilder, vyer, illustrationsplan,

utrustning & markmaterial, växtritningar, etappförslag, en lista på vad som behöver göras i och med en omgestaltning samt ett skötsel förslag.

I den sista delen av arbetet argumenteras det för varför gestaltningen har tagit just den form som föreslagits. Här reflekteras det också över arbetets process. Det har varit intressant och lärorikt att arbeta med ett verkligt projekt och jag har lärt mig mycket nytt. Den största lärdomen är att varje plats har sina egna förutsättningar och att det inte går att göra en generell rekommendation för att gestalta en plats med historiska anor. Varje plats är unik!

ABSTRACT

This essay with a design proposal begins with its connection with Ronneby Brunnspark. The place is today a popular café. My task has been to present a design proposal for a new outdoor environment around the building. Since the place is situated in a popular area and in a historical town I wanted to find out what there was to preserve and what to consider when designing the outdoor environment. In my work with reshaping and improving different parts of the surroundings near the café the cultural-historical aspects has an central roll. The questions that follow are questions that discuss how the history of a place can be valued.

Is it important to conserve? What will be conserved and what do you have to consider? How do the surroundings affect the place? What kind of prescriptions are there to preserve a place? These are questions that are partly answered but mostly discussed and mentioned in this work.

Ronneby is an old town and its recent history is to a high degree about drinking well. In the beginning of the eighteenth century the wellhead was found and the surroundings was developed to a park. The popularity of drinking healthy water also had an impact on the wider surroundings. The town and the places for excursions in the nearby landscape was also developed. After World

War two the business with drinking well ended but the town and the park continued to develop. Ronneby Brunnspark became the municipal park and was in 1987 transformed by landscape architect Sven-Ingvar Andersson. The transformation became appreciated and the park is still very popular.

Today Ronneby is a smaller town where the focus is the nature. Visions for a development of the town can be found in the municipalitys ongoing work with contemporary-, social-, and environmental analysis and a new comprehensive plan. The visions for the town as a whole with a focus on the site which this essay will focus on, are important to consider since what exist today is a base for tomorrow.

The aim with this project is to present a proposal to an improved outdoor environment around the private owned café, Café Mandeltårtan, in connection to Ronneby Brunnspark. The place is situated near Ronneby Brunnspark and therefore were my ambition to design the environment in agreement with the prescriptions that exist for the park, mostly Ronneby Brunnsparks Vårdplan (management plan). In addition to that, there are also wishes from the owner of the café and the site conditions. The design proposal is also based on inspiration from Sven- Ingvar Andersson and his thoughts about conservation.

The designproposal is illustrated in the same shape of inspiration pictures, illustration plan, plan of equipment and ground material, plant plans, plans for different stages, a list of what has to be done and a proposal for management.

The last part of the work argue for why the proposal is made in the way it is. In this part there are also reflections over the process of the work. It has been very interesting and instructively to work with a real project and I have learned a lot. My most important learning is that every place has its own requirements and that it is not possible to make a generalized recommendation about how to design a place in a historical environment. Every place is unique!

FÖRORD

Med detta arbete vill jag lyfta fram vad som är viktigt att ta hänsyn till när en plats i en historisk miljö gestaltas. Hur kan historien, nutiden och framtiden på en plats vävas samman och bli en fungerande helhet.

Jag vill tacka Eva Gustavsson som har varit min handledare och svarat på frågor och gett mig det stöd jag behövt i mitt arbete. Tack också till Roland Gustavsson, Anna Jakobsson, Ronneby hembygdsförening, Ronneby kommun, Länsstyrelsen Blekinge med flera som hjälpt till med underlag och faktafrågor.

Ett stort tack till Angelica Ragnar, ägare till Café Mandeltårtan, för att jag fick möjligheten att utföra detta projekt. Tack vare hennes engagemang och entusiasm blev det ett verklighetsbaserat och för mig mycket intressant masterarbete.

Mina vänner, min familj och min pojkvän har varit mycket stöttande och förstående under hela detta examensarbete och därför vill jag ge också dem ett varmt tack.

Emma Svensson
Lund 2017-01-20

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANDRAG	3	Från brunnsdrickning till kurort	21
ABSTRACT	4	Brunnsparkens utformning	22
FÖRORD	5	Gården Fridhems historia	23
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	6	Historiens betydelse	24
INLEDNING	10	RONNEBY IDAG	28
Bakgrund	10	Beskrivning av staden	28
Syfte och mål	10	Grundstenar idag - förustättningar för framtiden	30
Metod och genomförande	10	RONNEBYS VISIONER	36
Litteratur och inspiration	11	Hur kommunen arbetar för framtiden	36
Läsanvisning	11	Faktorer för utveckling	37
Avgränsning	11	GESTALTA EN PLATS MED HISTORISKA ANOR	40
CAFÉ MANDELTÅRTAN, PLATSENS HISTORIA	14	Café Mandeltårtans förhållanden	40
RONNEBYS HISTORIA	18	Föreskrifter	40
Stadens grundande	18	Hänsyn till platsens omgivningar och historia	42
Ronneby brunnsarks historia	18		

CAFÉ MANDELTÅRTAN, PLATSBESKRIVNING	46
Omgivningen	46
Cafébyggnaden	46
Utemiljö	46
Markförhållanden	47
Inredning	47
Önskemål från Caféets ägare	50
Grunder till förslaget	51
 OBSERVATIONER OCH GRUNDER TILL FÖRSLAGET	 52
Lärdommar och sammanfattning från faktasammanställning	52
Observationer av platsen	52
Utgångspunkter	53
 GESTALTNINGSFÖRSLAG	 56
Förslaget	56
Inspiration	58
Illustrationsplan	60

Snitt	61
Visionsbilder	63
Utrustning & Markmaterial	66
Planteringsritningar	69
Växtlista	79
Etapper	87
Vad ska göras, ändras eller fixas?	91
Sammanfattning av förslaget	92
 TANKAR KRING ARBETET	 94
Förklaring till argumentation för gestaltningförslaget	94
Ronneby Brunnsparks vårdplan	94
Platsens förutsättningar	95
Önskemål	96
Reflektioner över processen	98
Sammanfattning av tankar kring arbetet	99
 SLUTSATSER OCH VIDARE STUDIER	 100

LITTERATURFÖRTECKNING	101
Otryckta källor	101
Elektroniska källor	101
Tryckta källor	103
Bildkällor	104

Ett varför, ett mål, ett underlag,
en definition och en början.

INLEDNING

Bakgrund

Erbjudandet om att få rita ett förslag till en ny utemiljö för ett café i Ronneby kom samtidigt som jag började fundera på innehållet till mitt masterarbete. Jag är uppvuxen i trakterna och tycker att området kring caféet, nämligen Ronneby Brunnspark, är mycket intressant. Jag började fundera på vilka möjligheter det fanns för gestaltning av utemiljön vid caféet. Det finns tydliga visuella kopplingar mellan platsen där caféet ligger och Ronneby Brunnspark vilket var en av flera anledningar till att utgå från att platsen borde gestaltas med hänsyn till historien och med ambitionen att följa de föreskrifter som gäller för Ronneby Brunnspark. Mandeltårtans Café ligger i en tidigare mangårdsbyggnad till en jordbruksegendom, men idag tillhör jordbruksegendomen och dess marker en av de platser som är Ronneby stads nya utbyggnadsområden. Caféet har bara existerat i fem år och under denna tid har det utvecklats till ett av de mest populära besöksmålen i Blekinge. Husets inredning är romantisk och gammeldags med hög mysfaktor och med ett ökat antal besökare har även kraven på en inbjudande och välfungerande utemiljö ökat.

Syfte och mål

Syftet med detta arbete har varit att undersöka vilka typer av föreskrifter som kan ligga till grund för att gestalta i en

historisk miljö och genom dem få en djupare förståelse för begreppet "*bevarande*". Syftet har också varit att söka information om platsen och dess sammanhang. För diskussionen om hur den historiska miljön kan vävas samman med dagens situation och med framtidens behov avsåg jag att hämta stöd i både planeringslitteratur och platsanknutna skrifter.

Målet var att utarbeta ett gestaltungsförslag till Café Mandeltårtan med hänsyn tagen till den historiska omgivningen i Ronneby Brunnspark samt dagens och framtidens tänkta användning av platsen. Förslaget skulle vara anpassat till caféägarens önskemål, framtidsplaner i närområdet samt lagar och föreskrifter om historiska miljöer. Att skapa en känsla av samma tidsperiod och stil som huset och den närliggande brunnsparken anlades i, var ett av huvudmålen med mitt förslag till utemiljön. Min utgångspunkt var att bevara och förstärka den känsla som besökarna idag upplever som trivsamt. Med ett ökat antal besökare var det viktigt att även tillgodose funktionella krav för gästernas användning och framkomlighet. Mitt mål var att dessa krav i största möjliga utsträckning skulle lösas inom ramen för miljöns historiska grundatmosfär.

Att få arbeta med ett verkligt projekt har jag sett som en stor utmaning, men det kändes också meningsfullt eftersom det

var något som skulle komma att påverka hur människor skulle använda och förhoppningsvis uppskatta platsen. Att väva samman idéer och ambitioner från ägaren till caféet med mina kunskaper om att skapa en plats såg jag som en spännande utmaning.

Metod och genomförande

Arkitekturmodellen som detta arbete, liksom många andra arbeten utförda av arkitekter, bygger på innebär att analysera, läsa litteratur i ämnet, studera liknande objekt och föreskrifter och så vidare. Den handlar om att testa olika slutsatser gentemot en del kriterier och komma fram till ett så bra resultat som möjligt.¹ I mitt arbete har det inneburit nedanstående punkter.

- Ta reda på önskemål från ägaren genom att träffas, prata, titta på referensbilder och skriva stödord.
- Läsa historiska dokument.
- Läsa information om lagar och regler för nyanläggning i historiska miljöer.
- Skriva om hänsynstagande till historiska platser.
- Ta reda på information kring de planer som finns för byggande, anläggande med mera i närområdet samt skriva

¹ Krupinska, J. (2014).

hur platsen kring caféet påverkas av dessa.

- Designa samt välja växter och material som passar in på platsen utifrån önskemål, historia och funktion.
- Skriva om processen och argumentera för min design.

Utarbetandet av förslaget till platsens utformning skedde till stor del parallellt med att information om platsen söktes.

Litteratur och inspiration

Huvudsaklig litteratur och inspiration har jag fått från Anna Jakobsson, landskapsarkitekt, som tidigare arbetat med Ronneby Brunnspark och hur platser för brunnsdrickning utformats. Hennes avhandling heter *Vatten, vila, vy & variation - Den svenska kurparkens gestaltningsidé, exemplet Ronneby*. Kommunens hemsida samt VisitRonneby.se har varit till stor hjälp för att beskriva Ronneby. Platsbesök både i Ronneby, Brunnsparken och kring platsen har gjorts. Landskapsarkitekt Sven-Ingvar Andersson har gjort en omgestaltning av Ronneby Brunnspark till Ronneby stads 600-års jubileum och detta har varit inspirerande för min gestaltning kring Café Mandeltårtan. Som inspiration har också litteratur om och av Sven-Ingvar Andersson använts.² Sven-Ingvar Andersson hade

2 Övrig inspiration från Andersson, S-I.

tidigt planer på att hans egen trädgård med tiden skulle förändras och även förfalla.³ Något som han även beskriver om doftträdgården i Ronneby Brunnspark.⁴ Andra tankar som präglar hans gestaltning är att ta tillvara på det som finns.⁵ Att restaurera så historiskt korrekt som möjligt är troligen det vanligaste att eftersträva. Enligt Andersson blir det gärna stelt och tråkigt men det behöver inte betyda att det är fel strävan. Det viktiga är att lyfta fram en känsla på platsen som motsvarar platsens ursprungliga känsla.⁶ Att hitta denna känsla har varit mitt mål med detta gestaltungsförslag.

Läsanvisning

Arbetet är uppdelat i olika avsnitt. Första avsnittet presenterar Café Mandeltårtan. Andra avsnittet beskriver Ronnebys och brunnsdrickningens historia. Sedan följer Ronneby idag och Ronnebys visioner. Femte avsnittet behandlar de föreskrifter och lagar som finns kring historisk gestaltning. Avsnitt sex beskriver platsen mer i detalj innan sjunde avsnittet med observationer och fakta sammanfattas.

(2005), Andersson, S-I. (2008), Möller, L. (2006).

3 Möller, L. (2006).

4 Andersson, S-I. (2008).

5 Möller, L. (2006).

6 Möller, L. (2006).

Gestaltungsförslaget presenteras i åttonde avsnittet. I det nionde och avslutande avsnittet reflekterar jag över mitt arbete och argumenterar för mitt val av designlösning.

Begreppsförklaring

Dricka brunn/brunnsdrickning = Att dricka brunn innebär traditionellt att åka till en källa för att intaga vatten med speciella egenskaper (exempelvis mycket järnhaltigt) i större mängder under en viss period. Vattnet ansågs kunna hjälpa mot sjukdomar och intogs tidigt på morgonen i kombination med promenader.⁷

Kurort = I detta arbete har begreppet kurort använts om platser där bad har en större roll än själva brunnsdrickningen.

Hälsobrunn = begreppet hälsobrunn har använts som ett neutralt ord i jämförelse till de två ovanstående som skiljer sig åt. Detta är platsen dit människor åkt för att dricka brunn och/eller bada.

Historisk miljö = med en historisk miljö menas i detta arbete en plats eller ett område som på något vis har en historia som är betydelsefull och/eller visuellt synlig. Platsen eller området påverkas och präglas utav historien.

7 Anna, J. (2003).

Avgränsning

Arbetet är begränsat till Ronneby, Ronneby Brunnspark och den plats där gården Fridhem legat och där Café Mandeltårtan ligger idag. Vid själva utformningen av miljön kring caféet har jag haft som syfte att hämta inspiration från den tidsera (tidigt 1700-tal till början av 1900-talet) då parken samt byggnaderna i parken och längs med ån är byggda. Platsens utformning ska även relateras till andra närbelägna platser, vilkas funktion kan ses ha en koppling till caféet eller påverka detta i dag eller i framtiden.

Ordet "platsen" har ofta använts i arbetet. "Platsen" innebär den yta som gestaltungsförslagen är utfärdade på, det vill säga utemiljön kring Café Mandeltårtan. Begreppet kan också syfta på samma yta men innan det att byggnaden uppfördes.

Jag har begränsat arbetet till att inte innefatta projektering av mina ritningar i form av färdiga bygghandlingar.

En gård, en kung, en historia, en tårta och en idé.
En trädgård, en arbetsinsats och ett café.

CAFÉ MANDELTÅRTAN, PLATSENS HISTORIA

Det här arbetet handlar, som förklarats i tidigare delar, om att utarbeta ett förslag för att varsamt förbättra utemiljöns kvalitéer vid Café Mandeltårtan i Ronneby, i sydöstra Sverige (Bild 3). Caféet ligger i anslutning till Ronneby Brunnspark med sin historia (Bild 22). I det här avsnittet ges en kortfattad beskrivning av cafébyggnaden och dess läge ur historisk synvinkel.

Runt källan för brunnsskickning i Ronneby har det tidigare funnits ett flertal olika gårdar. Ofta nämns Karlstorp då detta var den gård som låg närmast i anslutning till brunnen. Med tiden köptes Karlstorp och dess ägor in av brunnsdirektionen för att förstärka själva brunnsanläggningen och det som idag är brunnsskogen bildades.¹ Den gård som låg där Café Mandeltårtan idag ligger har enligt Ronneby kommun inte haft samma betydelse eller påverkat brunnsanläggningen på samma sätt som gården Karlstorp. Byggnaden har inte heller haft samma anknytning till brunnsanläggningen som andra byggnader² men genom sitt läge och sin karaktär är det ändå tydligt att byggnaden tillhör brunnseran. Den byggnad, som caféet inryms i, tillhörde från början Fridhems gård och hyrdes ut till gäster under brunnseran. Bland annat vistades

1 Jakobsson, A. (2004).

2 Ronneby kommun.(2011-10-20).
Fridhem.

prins Oskar Bernadotte och hans far, Oskar II, här under sina resor till Ronneby för att dricka brunn.³ Det sägs att Oskar II:s favorit var mandeltårta och det blev därför ett naturligt namn för caféet.⁴

Sommaren 2011 öppnades Café Mandeltårtan i byggnaden. Till en början hyrdes byggnaden ut av kommunen, men numera är det caféägaren som äger byggnaden med tillhörande tomt.

Café Mandeltårtan ägs av makarna Angelica och Mattias Ragnar. De driver ett café i den gamla mangårdsbyggnaden men har också en verksamhet med "bed and breakfast". Rummen som de hyr ut ligger i Villa FloraViola i Ronneby Brunnspark. Härifrån finns tillgång till parkens olika delar och massor av aktiviteter för alla åldrar. Frukost serveras på Café Mandeltårtan.⁵

Platsen där Café Mandeltårtan idag ligger har enligt ovan en historisk koppling till brunnseran. Historien utgör en bra grund för att förstå en plats, för att sätta in platsen i ett vidare perspektiv samt för att skapa en förståelse för hur den kan fungera idag och i framtiden. Det är därför även på sin plats att sammanfatta historien om Ronneby stad och brunnseran.

3 Svensson, B.O. (2004).

4 Ragnar, A. (Muntligen).

5 Mandeltårtan. (u.å). *Hotel & B&B*.

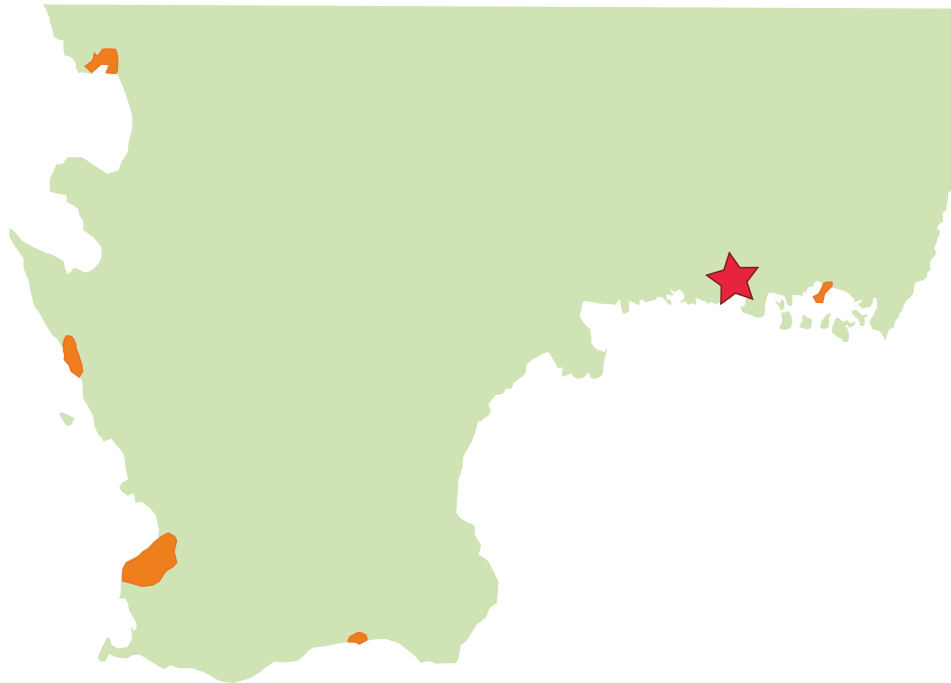

Bild 1. Fridhem kring år 1890. Källa: Ronneby Musei- och Hembygdsförening.

Bild 2. Fridhem idag. Foto av författaren.

Bild 3. Ronnebys placering i Sverige.

En å, en väg och en by.

En kyrka, ett försvenskande och en stad.

Brunnsdrickning, industrier, markinköp och åter en stad.

RONNEBYS HISTORIA

Stadens grundande

Ronneby är Blekinges första stad och har därmed en gedigen historia. Intill Rotneån, vid ett vattenfall, sägs det att en by ska ha skapats redan under vikingatiden. Från vattenfallet och ut till havet kunde fartyg segla fritt och därför var det geografiskt sett en strategiskt plats, en skyddad hamn från havet men nåbar med fartyg. Vid denna plats korsade också en större väg. Byn fick heta Rotne-by efter ån. Som stad räknas Ronneby från slutet av 1200-talet.⁶ Under 1200-talet och kristnandet byggdes en kyrka, Heliga Kors Kyrka, som finns kvar idag. År 1564 skedde ett blodbad i Ronneby, Ronneby blodbad, när svenskarna anföll det då danska Ronneby. Det var endast kyrkan som klarade sig från branden som härjade, resten av staden brann ner. Många människor hade sökt skydd i kyrkan och det finns fortfarande spår efter huggmärken på kyrkporten.⁷ Blekinge och Ronneby har pendlat fram och tillbaka mellan att tillhöra Danmark och Sverige men blev slutligen svenskt vid freden i Roskilde år 1658.⁸ Staden hade byggts upp igen efter branden, men dess stadsprivilegier togs bort då Ronneby blev svenskt. Karlskrona utsågs istället till den främsta staden i Blekinge då den var nyanlagd och hade en strategiskt

6 Beijer, P. (1987). ss. 7-17.

7 Ronneby kommun. (u.å). *Ronnebys historia*.

8 Beijer, P. (1987). ss. 7-17.

viktig plats för att försvara landet. Ronneby blev åter en viktig stad under 1700-talet, då främst i egenskap av industristad med större företag som *Kokums Emaljerverk*, *Kokums Jernverk* och *Djupafors pappersbruk*. Ronneby växte sig allt större och blev välbesökt tack vare brunnsdrickningen. Stadsrättigheterna återfick staden dock inte förrän 1882.⁹ Under 1700-talet hade stadens jordbruksmarker kommit att bli privatägda, vilket inneburit problem för stadskommunen som senare fick köpa tillbaka mark för att kunna expandera. Stadens dåvarande utbredning syns i kartan från år 1719 (Bild 14). Områden som länge tillhört Ronneby landskommun kom efter hand att köpas tillbaka till Ronneby stad. Gränsen för stadskommunen vid 1900-talets början kan ses i häradsekonomska kartan från 1916 (Bild 15). Fridhems gård (där Café Mandeltårtan ligger idag) inkorporerades inte till staden förrän på 1960-talet.¹⁰

Ronneby brunnsparcs historia

Ronnebys första källa med järnhaltigt vatten hittades 1705, strax intill ån en bit söder om Ronneby. Platsen var då en ängshage där det växte några ekar men mestadels al och björk.¹¹ Johan Gottschalk Tranaeus från Karlskrona var före detta brunnsläkare och bedömde att källan var en så kallad "surbrunn". Han blev Ronneby Brunns

9 Ronneby kommun. (u.å). *Ronnebys historia*.

10 Beijer, P. (red) (1987).

11 Jakobsson, A. (2005).

första intendent¹². 1726 hittades en ny källa ytterligare en bit söder ut av Eberhard Faber och det är denna källa som idag kallas för "Gamla källan". Eberhard Faber var stadsapotekare och läkare från Karlskrona och även han blev intendent på Ronneby Brunn. Faber inrättade en brunnsplan kring källan och byggde ett hus som skydd över den samma. Brunnsplanen var inhägnad för att skyddas från betande djur. Så småningom byggdes ett brunnskänkshus¹³ med badhus, samlingssal och ett rum för mycket sjuka, ett "lasarett".¹⁴

Till en början var brunnsanläggningen av det mindre slaget och utgjordes av tre delar, promenadstigar, åker och ängar samt trädgården till brunnskänkens bostad. Åkermark utgjorde större delen av ytan. Kvartersindelning och en rak promenadgång framför entrén är exempel på att anläggningen hade en formell karaktär. På 1730-talet fanns ett mindre antal träd planterade men först på 1750-talet planterades själva promenadytan.¹⁵ På 1750-talet anställdes Carl Mattisson Pelican som brunnskänk och han hade i uppgift att inte bara dela ut vatten till de drickande gästerna utan också att sköta hela anläggningen. År 1772 upprättades en

12 Intendent är ofta den samma som brunnsläkaren

13 Brunnskänk var personen som delade ut vatten

14 Ronneby kommun (u.å). *Parkens historia*.

15 Jakobsson, A. (2004).

lantmäterikarta och det är därmed möjligt att förstå hur det såg ut vid den första brunnsanläggningen. Lantmäterikartan kom till efter ett antal tvister angående vilken mark som tillhörde vem, både på och i anslutning till brunnsanläggningen.¹⁶

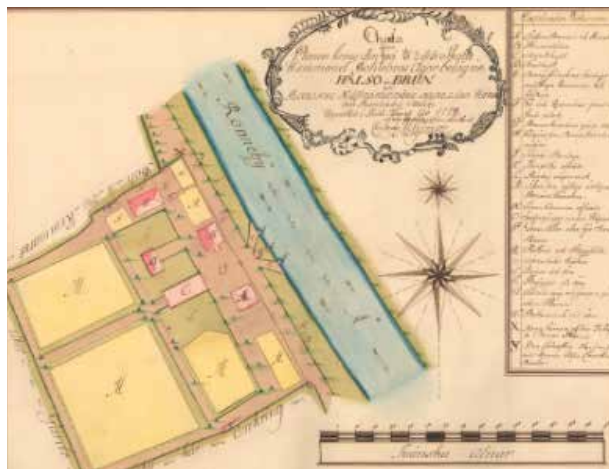

Bild 4. Karta över brunnsanläggningen år 1772.
Källa: Lantmäteriet.

1829 bildades en särskild brunnsdirektion som satte igång ett upprustningsarbete¹⁷. Brunnsplanen med entré och promendytan blev år 1844 större i samband med att en ny brunssalong byggdes och den gamla revs. Något år senare utökades brunnsanläggningen markant då en yta för tobaksodling köptes in söder om anläggningen. Det medförde en omläggning av promenadstigar till ett

¹⁶ Jakobsson, A. (2005).

¹⁷ Ronneby kommun. (u.å). *Parkens historia*.

tydligt stjärnmönster. Vid denna tid tillhörde brunsskogen inte anläggningen utan hörde fortfarande till Karlstorps gård. Utflykter gjorde man istället till Fridhem på andra sidan ån (där Café Mandeltårtan ligger idag), till Djupadal eller till Snäckebacken (Bild 5). Det finns beskrivningar om en "lummighet" i form av vegetation kring källan. Träd skuggade brunnsplanen och kantade grusgångarna. Det fanns också häckar, bersåer och prydnader.¹⁸

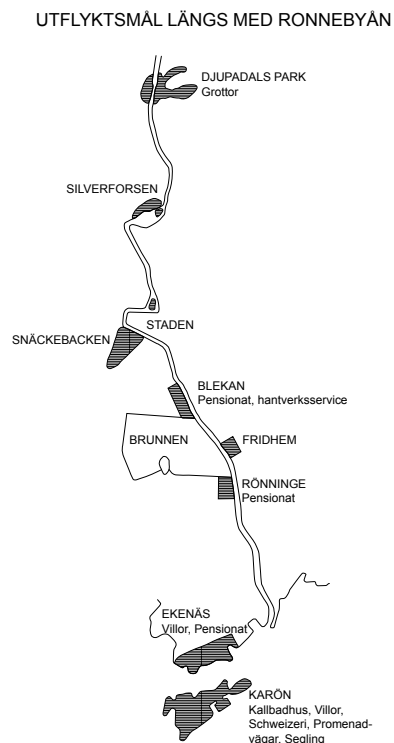

Bild 5. Ronnebyåns utflyktsmål. Bild av författaren med inspiration från en bild av Svensson. B.O.

¹⁸ Jakobsson, A. (2005).

Brunnsanläggningen utökades rejält under slutet av 1800-talet. Ett utformningsförslag, där brunsskogen nu inkluderades, ritades av den danska landskapsarkitekten Henry August Flindt. Byggnaderna ritades till en början av Carl Ferdinand Rasmussen, också han från Danmark.¹⁹ I förslaget var blommande planteringar placerade i anslutning till byggnader och övrig vegetation placerad i närhet av gångar och stigar samt deras skärningspunkter. Mellan vegetationen fanns större öppna ytor som gav en karaktär likt det som man ansåg vara det naturliga landskapet. Flindt var berest och hämtade inspiration från England, Tyskland och Frankrike i sitt arbete med Ronneby Brunnsark. Han hade många idéer men alla verkställdes inte.²⁰ Det tog fem år att färdigställa det nya förslaget med bland annat en skogslik parkdel, promenadpark, blomsterplanteringar, ett nytt badhus och villor i parken. Flindt hade till sin hjälp trädgårdsmästare på plats vid Ronneby Brunn. Trädgårdsmästaren V.V. Rygaard arbetade i Brunnsarkparken fram till år 1874 då Henrik Madelung tog över. Madelung blev handledd av Flindt men tog efter hand över allt mer, även den ritande och skissande delen.²¹ Madelung blev en omtyckt person i Ronneby och fick även rita andra parker i staden. Känd blev han också för sina rosor. Brunnsarkparken blev väl omskött av Madelung som arbetade här i 49 år. Det är ingen överdrift att säga att

¹⁹ Jakobsson, A. (2005).

²⁰ Jakobsson, A. (2004).

²¹ Jakobsson, A. (2004).

parken blev som hans egen trädgård och enligt källor kände han troligen till varenda grop och sten.²² Gestaltningen av Ronneby Brunnspark blev därmed en blandning av både Flindts och Madelugns arbete.²³

Under 1870-talet utvidgades Ronneby brunn med en anläggning i skärgården. Ön Karön fick ångbåtsförbindelse och ett kallbadhus byggdes (Bild 4). Nu kunde gästerna utöver karbad på den ursprungliga anläggningen njuta av havsbad. Av självaste ön kunde gästerna till en början inte nyttja mer än tomten där badhuset stod men efter ett par år köptes den omgivande marken in och promenadstigar anlades. Till Karön gjordes utflykter. Ett problem för gästerna var att de vid middagstid tvingades återvända till Brunnsanläggningen för att inta sin middag. Behovet av ett vårdshus på ön ledde till att Schweizeriet byggdes år 1877. Restaurangbyggnaden blev ombyggd på tidigt 1900-tal och än idag serveras mat till hungriga besökare. Utöver Schweizeriet byggdes 16 privata villor i trä på Karön. Dessa byggdes i en mycket speciell byggnadsstil med inspiration från villorna i Brunnsparken (Bild 6) samt med en framskjuten placering i terrängen, vilket sätter sin prägel på hela ön. Inspiration till villorna har hämtats från många olika epoker, stilar och geografiska områden men en gemensam nämnare är de vanligen förekommande glasverandorna. Villabebyggelsen fortsatte mitt emot Karön på fastlandet, det som idag kallas Ekenäs.²⁴

- 22 Jakobsson, A. (2005).
23 Jakobsson, A. (2004).
24 Svensson, B.O. (2011).

Bild 6. Direktörsvillan, en av många villor i Ronneby Brunnspark. Foto av författaren.

1893 byggdes Café Skogshyddan och en musikpaviljong på berget i Ronneby Brunnspark. De blev en anledning till att ta sig upp dit och att därmed göra den föreslagna vandringen längre. De finns inte kvar som byggnader idag.²⁵ Däremot finns resterna av husgrunderna kvar.

Bild 7. Café skogshyddan i början av 1900-talet. Källa: Eva Gustavsson, vykortssamling.

- 25 Jakobsson, A. (2004).

Entrén till Brunnsparken förändrades 1897 då ett pampigt hotell byggdes i den för brunnsparken så typiska byggnadsstilen. I samband med detta och som ersättning för den rivna brunnssalongen, uppfördes även brunnshallen så som den ser ut idag, en pelargång med öppet åt alla sidor (Bild 8). Vid parkens 200-års jubileum år 1905 fanns också tennisbanor, cykelbanor och en rosodling.²⁶

Bild 8. Brunnshallarna. Foto av författaren.

Då brunnsdrinkning efter första världskriget blev mindre populärt och verksamheten helt avtog 1939 fick Ronneby Brunnspark senare agera som stadens stadspark, något som håller i sig fram till idag. Parken har tillsammans med cirka femton byggnader fått byggnadsminnesförklaring. Innan beslut om detta togs hade en del byggnader förfallit och/eller rivits. Hela området med brunnsskogen inräknad blev 2003 kulturresevat.²⁷

- 26 Jakobsson, A. (2005).
27 Länsstyrelsen. (u.å). *Ronneby brunn och brunnsparken*.

Bild 9. Byggnader som funnits men av olika anledning inte finns kvar i Ronneby Brunnspark idag. Källa: Ronneby kommun.

Ronneby Brunnspark har på senare tid genomgått en del förändringar. Inför Ronnebys 600-års jubileum år 1987 ritade landskapsarkitekt Sven-Ingvar Andersson, ett förslag som innebar att parken både upprustades och fick flera värdefulla tillskott, bland annat en doftträdgård, en Japansk trädgård, dammar nedanför berget och Tusen rosors

Bild 10. Byggnader som finns kvar i Ronneby Brunnspark. Källa: Ronneby kommun.

trädgård.²⁸ Sven-Ingvar Andersson har själv beskrivit de olika trädgårdarna han skapade i parken i boken *Ronneby Brunn - under trehundra år*²⁹. En diskussion och förklaring av Sven-Ingvars tankar om bevarande och gestaltning finns i avsnittet *Gestalta en plats med historiska anor*

²⁸ Jakobsson, A. (2005).

²⁹ Andersson, S-I. (2005).

- Hänsyn till platsens omgivning och historia.

Från brunnsskickning till kurort

Kulturen med att dricka brunn kommer från södra Europa och växte starkt från slutet av 1600-talet även om användning av naturliga källor också förekommit i Sverige sedan tidigare. De järnhaltiga källorna blev populära för läkare som rekommenderade dem för medicinskt syfte åt patienter.³⁰

Att dricka brunn innebar att människor åkte från städerna för att vistas på brunnsanläggningen där de tidigt varje morgon drack kallvatten. Mellan varje glas promenerade man en kort bit och efter sista glaset tog man en längre promenad. Promenadytorna var mycket viktiga och de kortare promenaderna skedde i brunnshallarna och alléerna medan de längre kunde vara ut i parken. På eftermiddagen blev gästerna ordinerade antingen vila eller utflykt.³¹ Under sin vistelse som gäst bodde man ofta i området där det fanns hotell och pensionat. Ett av pensionaten var huvudbyggnaden på gården Fridhem, vilket kopplar Brunnsparken till Café Mandeltårten.³²

³⁰ Jakobsson, A. (2005).

³¹ Jakobsson, A. (2003).

³² Svensson, B.O. (2004).

Bild 11. Japanska trädgården i Brunnsskogen. Foto av författaren.

Bild 12. Tusen Rosors Trädgårdar. Foto av författaren.

Bild 13. Damm och vattenfall ner för berg. Foto av författaren.

Under 1800-talet skedde en successiv förändring. Brunnsskickningen hade dittills varit mest populär men efterhand tog baden över. Till en början dominerade bad i kar, men så småningom blev även bad i havsvatten populärt. De hälsobrunnar som liksom Ronneby låg i närheten av havet hade då en fördel i konkurrensen om gäster. Det bildades fler och fler kurorter där bad låg i fokus och så småningom försvann brunnsskickningen helt ur landet. Under 1900-talet övergick brunnsskickning och bad till att mer likna en sommarsemester.³³

Brunnsparkens utformning

Enligt Anna Jakobsson³⁴ finns inte mycket

³³ Mansén, E. (2001).

³⁴ Universitetslektor vid Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU.

skrivet kring hur brunnsparkers utformats fysiskt. Det som beskrivits är sociala strukturer. Den information som finns kring vegetation måste därför hämtas från äldre litteratur om växter. Jakobsson menar att en brunnssallé fanns vid de flesta brunnar. I övrigt finns det endast ett fåtal uppgifter om vegetation i brunnsparkerna och dess omgivningar.³⁵

Under gästernas vandring i brunnsparken skulle de påminnas om historien. Gamla träd, runstenar, vatten eller liknande symboliserade det förflutna. Utsiktspunkter gav en viss koppling till omgivningen utanför brunnsanläggningen. Hälsobrunnar kunde generellt bjuda på många olika parkrum. Rummen blev mer och mer naturlika ju längre bort från källan de var belägna (Bild 14). De olika rummen var oftast bödens, musikens och festens, tillflykternas, källans, idrottsaktiviteternas och avskildhetens parkrum. Samlingsplatsen kring källan var något som fanns vid alla hälsoanläggningar. Efter själva källan var ytan för promenad den viktigaste delen i anläggningen. Promenad skulle gärna ske i skuggan av ett krontak eller ett byggt tak. Vissa hälsobrunnars anläggningar förändrades då de fick brunnssalléer och parkanläggningar. Ronneby var en av dem.³⁶

³⁵ Jakobsson, A. (2004).

³⁶ Jakobsson, A. (2004).

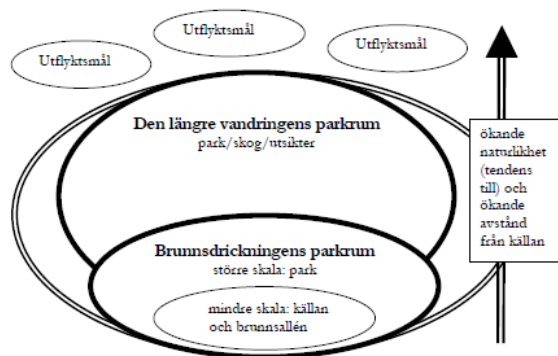

Bild 14. Naturlikheten ökar ju längre bort från byggnader besökaren vandrar i parken. Källa: Jakobsson, A. (2004).

Under 1800-talets senare del kom "nya idéer" om hur parker skulle gestaltas med slingrande gångar och nya växtarter. Dessa "nya idéer" kom dock inte att präglade brunnsparkerna generellt. Brunnsparkerna utformades med staket och inträde togs under sommartid.³⁷

Mönsterböcker om hur planteringar skulle anläggas gjordes av bland annat Daniel Müller, trädgårdsmästare på Svenska Trädgårdsföreningen och lärare. Det fanns vid mitten av 1800-talet två huvudstilar vad gäller parker och trädgårdar: den engelska stilen och den tyska stilen. Dessa är svåra att skilja åt då de har existerat under samma tidsperiod och individuella tolkningar har gjorts varje gång en park utformats. Idéer för tiden var att planteringar skulle vara

37 Jakobsson, A. (2004).

i balans med naturen men ju närmare en byggnad planteringarna låg desto mer ordnade skulle de vara. Blommande buskar och träd i olika storlek, färg och form, vilka drog ögonen till sig skulle placeras intill boningshus. På gräsplaner ansågs hängande träd passande. Planteringar av blommor kunde följa gångstigarnas former, vara ovala eller runda. Planteringarna skulle byggas upp av utplanteringsväxter och kunde vara sammansatta eller enkla. En sammansatt plantering kunde vara en form belägen i en annan form och skulle ha högre växter i den inre formen. Daniel Müller menade att sittplatser och gångar var viktiga, viktigare än gräsmatta.³⁸

Vatten, vandring, vila, vy och variation är grundläggande begrepp för en kurort. *Vatten* är det som brunnsskickning och kur till större delen är uppbyggt kring. Bad i kar och med tiden i havet kräver vatten. I parkerna fanns också partier som på olika sätt innehöll vatten. *Vandring* var obligatorisk för alla gäster under själva brunnsskickningen och det var en fördel om ytterligare vandring kunde utföras vilket ställde krav på hur brunnens park utformades. *Vila* var viktig och den skulle ske i skugga och i lugn eller under stillsamt konverserande. *Vyer* gav en målpunkt och lockade till den rekommenderade vandringen. I vissa anläggningar fanns också monument utplacerade som en lockelse i olika vyer. *Variation* kunde innebära att den som reste till en hälsobrunn

38 Jakobsson, A. (2004).

fick en omväxling jämfört med sin situation hemma (med sjukdomar, trångboddhet och så vidare). Variation kunde också finnas i parkens utformning med ljus och skugga, större och mindre skalor av olika slag, varierat ljud och parkkaraktär till skillnad mot mer vild natur.³⁹

Gården Fridhems historia

Den plats som idag utgörs av den byggnad som Café Mandeltårtan rumstrerar i idag har inte alltid varit den plats där ägornas gård legat. Tidigare låg gården längre åt öster vilket kan ses på kartor från lantmäteriet.⁴⁰ Troligen har en ny ägare uppfört en ny gård med en finare och för tiden modern mangårdsbyggnad. Det är inte omöjligt att ägorna har delats i samband med gården uppfördes men för detta finns inga funna källor. Den plats där Café Mandeltårtan ligger idag har historiskt tillhört området Påtorp. Från tidiga kartor kan utläsas att platsen varit ett grönt område.⁴¹

Kartor från lantmäteriet visar att huset är byggt någon gång mellan 1855 och 1916.⁴² Oskar II sägs ha bott i huset (se kapitel *Presentation*). Han levde 1829-1907⁴³, vilket förstärker argumenten för att huset ska

39 Jakobsson, A. (2004).

40 Lantmäteriet. (u.å).

41 Lantmäteriet. (u.å). *Mätning, Ägobeskrivning. 1846.*

42 Lantmäteriet. (u.å).

43 Historiska personer (u.å). *Oscar II Fredrik Bernadotte.*

vara byggt under 1800-talets andra hälft.

Strax söder om gårdens huvudbyggnad låg under en tid en tågstation. Från år 1886 finns ritningar för hur järnvägen i Blekinge planerades att dras⁴⁴. Den föreslogs gå i öst-västlig riktning men i Ronneby planerades en liten avstickare som skulle gå från centrum till hamnen på åns östra sida. Denna avstickare var under en tid i trafik och här åkte då besökare till Ronneby Hälsobrunn. Ronneby Hälsobrunn och Fridhem låg i höjd med varandra men på var sin sida om ån. Det gjorde att besökare till brunnsanläggningen steg av på östra sidan om ån och sedan färdades med båt över till den västra sidan för att nå sitt resmål⁴⁵. Hållplatsen vid Fridhem finns inte kvar idag.

På den häradsekonomiska kartan från år 1916 (Bild 15) går det att urskilja ett gångsystem i nära anslutning till mangårdsbyggnaden. Några mer detaljerade uppgifter om vad som mer kan ha funnits här eller varför gångsystemet har anlagts har inte hittats. Eftersom huset troligen är byggt under 1800-talets andra hälft så kan trädgården antas vara från samma tidsperiod. Detta var en tid då tysk- och engelsk landskapspark var i stort fokus i park- och trädgårdsanläggning⁴⁶. Denna epok satte stark prägel på Ronneby Brunnspark och då gården ligger väldigt nära har säkerligen dess trädgård anlagts,

44 Arkivcentrum Blekinge. Besök.

45 Jakobsson, A. (2016-09-22). Muntligen.

46 Jakobsson, A. (2004).

förnyats och skötts utifrån de då rådande idealen. Men inspirationen kan antas ha blandats med funktionella krav så som behov av grönsaksodling med mera. För dessa antaganden finns dock inga konkreta belägg.

År 1944 var platsen fortfarande en stor gård med djur och odlingar av olika sorters åkergrödor, även om betydande delar av dess mark kan ha sålts av för stadens expansion.⁴⁷ Hela gården köptes under 1960-talet in till Ronneby kommun.⁴⁸

Vad byggnaden använts till därefter har det inte funnits några uppgifter kring utöver att den på senare tid bland annat fungerat som kårhus för Blekinge Tekniska Högskola⁴⁹. Kort efter att lokalerna för högskolan förflyttats till Karlskrona öppnade caféet i byggnaden och har funnits där sedan 2011.⁵⁰

47 Arkivcentrum Blekinge.

48 Beijer, P. (red) (1987).

49 Bth Student(u.å). *Kårhusen*.

50 Ragnar, A. Muntligen

Historiens betydelse

Historien och bakgrunden till Ronnebys tillväxt har betydelse för stadens framtida utveckling. Det är därför som staden här också beskrivs ur ett historiskt perspektiv. En stor del av Ronnebys kulturarv utgörs av brunnskulturen, vilken inverkar på staden än i dag. Ronneby Brunnspark har haft stor betydelse för många omkringliggande områden inte minst för Fridhem (där Café Mandeltårtan ligger idag) som har fungerat som boende åt människor som druckit brunn, bland andra prins Oskar. Det har varit viktigt att förklara utformningen av en brunnspark för att bättre förstå den design som föreslås i omgestaltningen till framtidens utemiljö kring Café Mandeltårtan.

Ronneby stad år 1719

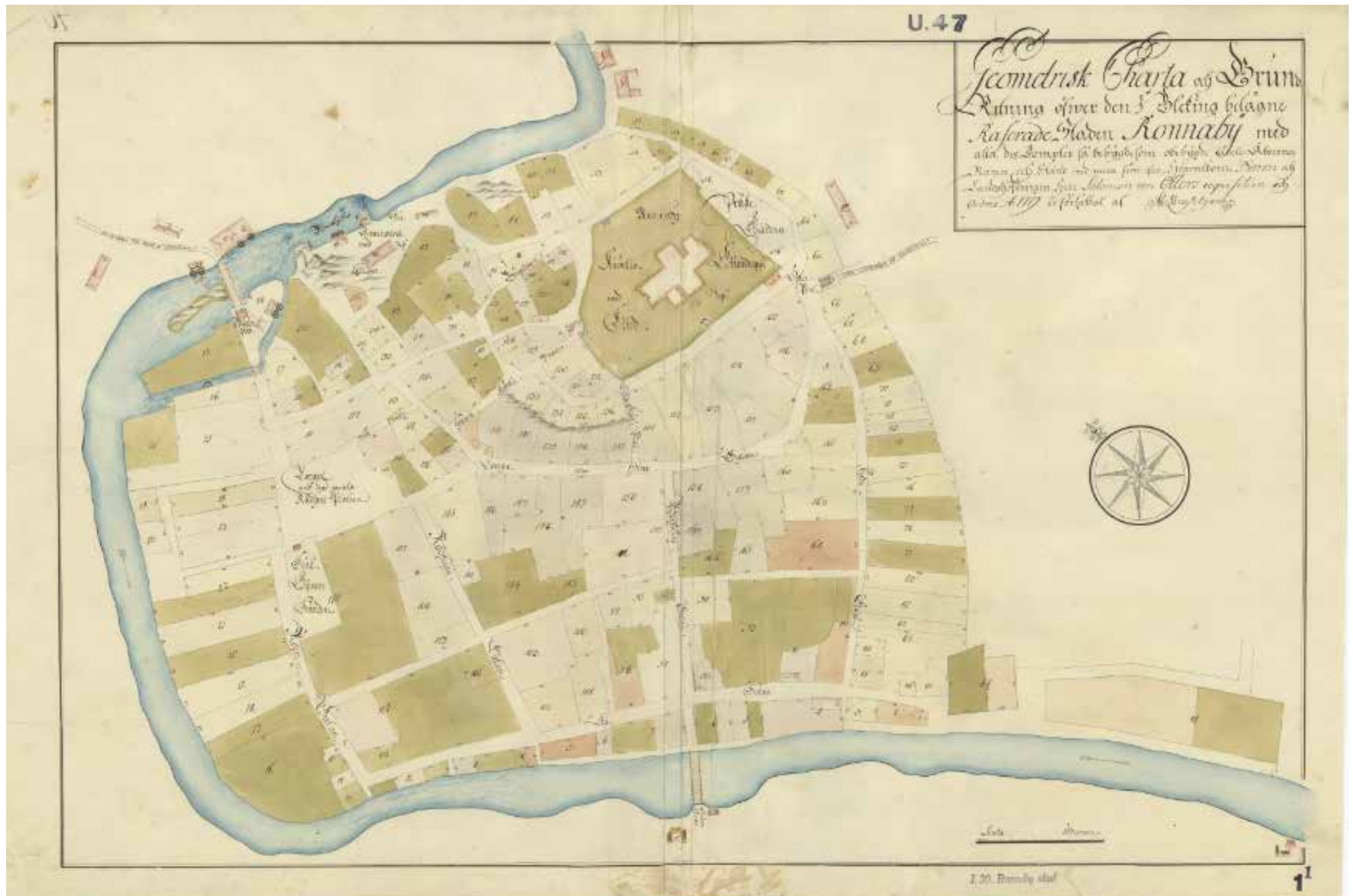

Bild 15. Ronneby stad år 1719. Källa: Lantmäteriet. Ronnebyån ramar in staden

This is a detailed historical map of Ronneby, Sweden, showing the city layout, surrounding areas, and the river Ronnebyån. The map is color-coded with yellow, green, and red. Key locations labeled include Ronneby, Persborg, Karlstorp, and Hulta. The river Ronnebyån flows through the center of the map. The map is titled 'Ronneby' at the top.

Bild 16. Häradsekonomiska kartan 1916. Gården Fridhem utmarkerad och belägen utanför Ronneby Stadskommun, i landskommunen Ronneby. Källa: Blekingearkivet - Arkivcentrum Blekinge.

Ett hotell, ett tåg, ett flyg, en nyupptäckt å, ett antal gamla och nya byggnader, ett Soft Center, en uppskattad natur, en befolkning och en tillvaro.

RONNEBY IDAG

Beskrivning av staden

Ronneby ligger mitt i Blekinge och har ofta kallas för "Hjärtat i Sveriges Trädgård". Idag använder staden en logotyp med en bild på "Gamla källan" kompletterad med namntillägget "Ronneby - den moderna kurorten" (Bild 17). Staden präglas fortfarande av sin historia med brunnsdrinkning och Ronneby Brunn är idag en anläggning med hotell- och spaverksamhet på den ursprungliga platsen för brunnsdrinkning. Det finns också ett utomhusbad i anslutning till hotellet.

Bild 17. Ronneby stads logga och vision.
Källa: Ronneby kommun.

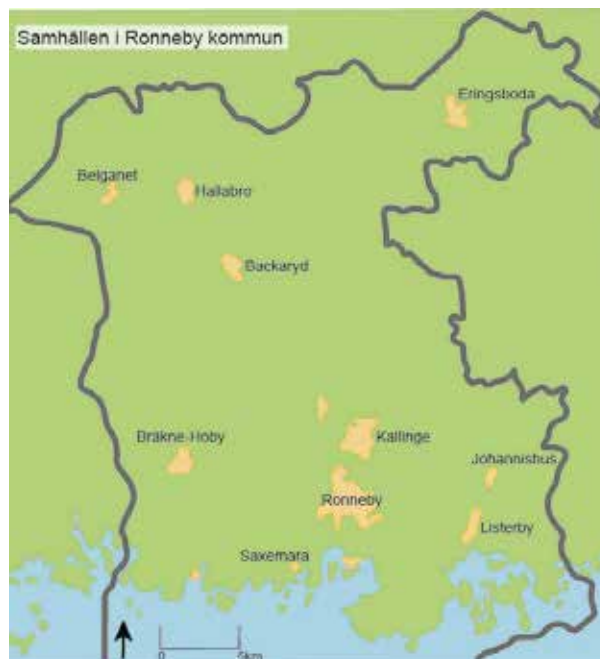

Bild 18. Mindre orter i Ronneby kommun.
Bild av författaren med underlag från Hitta.se.

Ronneby har goda kommunikationsmöjligheter med tåg till Köpenhamn och egen flygplats i den närbelägna orten Källinge. Kring staden ligger många mindre orter (Bild 18) med vacker natur, egna hantverk och fabriksförsäljning. Största orterna (utöver Ronneby) i kommunen är, redan nämnda, Källinge samt Bräkne-Hoby som är känt för sitt naturbruksgymnasium och sin folkhögskola. I hela Ronneby kommun bor det 28.697 personer⁵¹.

Ronneby centrum är relativt litet och centrerat i stadssammanhang.

51 Ronneby kommun. (u.å). *Statistik*.

Shoppingutbud finns till viss del. Både söder och norr om stadskärnan finns större industri- och handelsområden (Bild 22). I norra delen av stadskärnan ligger kyrkan, Heliga korskyrkan. Nordväst om kyrkan ligger kulturkvarteren, Bergslagen, med sevärdheter som Mor Olivia-gården, Möllebackagården, Massmanska kvarnen med flera. Åt nordöst ligger kulturcentrum med en av Sveriges största konsthallar. Byggnaderna i Ronneby är relativt låga. Det finns villor i alla storlekar, från små små, till enorma - många av dem gamla och bevarade i sin ursprungliga stil. I närheten av Ronneby Brunnsparcs norra delar har ett nytt kvarter, Glasbrukstomten, nyligen byggts i modern stil vilket lett till en del tvister huruvida detta passar in i omgivningen.⁵² Norr om Glasbrukstomten ligger ett område kallat Blekan. Det är ett av de äldsta områdena i Ronneby och många av husen användes under brunnseran som pensionat.⁵³ Idag är det uppskattat att gå längs med ån på denna sida. Promenaden mellan stadens centrum och Brunnsparken tillåter att de stora villorna beundras. Området Blekan är en första koppling till Brunnsparken på den västra sidan om ån och därmed i förlängningen en inbjudande förbindelseled till Café Mandeltårtan.

52 Gustavsson, E. (Muntligen)

53 Svensson, B.O. (2004).

Bild 19. Siktstråk från Brunnsparken mot Café Mandeltårtan. Foto av författaren.

Strax intill Ronneby Brunnspark (och bredvid Café Mandeltårtan) ligger *Soft Center Ronneby*, ett företagshotell och ett fastighetsbolag, som hyr ut kontor och lokaler till mindre företag. Här finns också konferenscenter och lokaler för utbildning.⁵⁴ Enligt Eva Gustavsson ligger Soft Center delvis i de lokaler Blekinge Tekniska Högskola använde då de hade verksamhet i Ronneby. Då detta arbete skrivs finns det även plats för flyktingmottagande i dessa lokaler.⁵⁵ Några av de stora företagen i Ronneby är Orbit One, Flextronix, Tarkett, Water Jet Sweden och Alfa Laval.⁵⁶

Ronneby kommun satsar på hållbarhet och har inspirerats av det kommunala

54 Soft Center. (u.å). *Välkommen till Soft Center*.

55 Gustavsson, E. (Muntligen)

56 Ronneby kommun. (2015-10-07). *Näringslivet i Ronneby*.

bolaget *Cefur* och deras tankar om hållbar utveckling enligt modellen "cradle to cradle". Huvudtanken är här att, istället för att lägga energi på att försöka minska negativa avtryck på miljön, fokusera på att skapa positiva avtryck. Inom begreppet "cradle to cradle" fokuseras det på helhet, innovationer och kvalitet, något som Ronneby kommun har som ledstjärna i flera av sina projekt.⁵⁷

Ronnebyån gör att staden förbinds med havet och det är här mittemellan staden och havet som Brunnsparken och Fridhem ligger (Bild 4). Längs ån finns bryggor av alla slag, de små och gamla, de som lagats och är stabila men också större bryggor som utöver tilläggning med båt fungerar som platser för vistelse (Bild 20).

Bild 20. Bryggor längs med Ronnebyån. Foto av författaren.

I Ronneby är det nära till både skog, hav och

57 Ronneby kommun. (2014-10-04). *Cadle to cradle*.

sjö. Badplatser finns lite varstans och det finns alltid något vackert att se i naturväg men det mest omtalade är Ronneby Brunnspark och brunnsskogen. Parken är välbesökt och fungerar som stadens stadspark. Under en promenad bjuds besökaren på en stor variation där finpark varierar med vild natur på ett behagligt sätt. Sommarblomsplanteringar blandas med öppna gräsytor och på våren njuts stora buskage av rhododendron. Därpå följer bästa tiden för rosenträdgården och det är upp till besökarna att njuta bäst de orkar.

Ronneby Brunnspark har vunnit pris för Sveriges vackraste park år 2005 samt för Europas vackraste park år 2006. År 2013 fick parken pris för Sveriges mest inspirerande park av Elmia Park Inspira.⁵⁸ I parken anordnas en mängd evenemang, främst sommartid. Det är möjligt att besöka loppmarknad varje söndag och dessutom finns här attraktioner som Nostalgia festivalen, Naturrum, hundutställningar och allsång på Brunnskvittret. Det ordnas sommargympa och guidade visningar. För den som vill promenera själv och njuta av naturen finns många promenadslingsor, bland annat går "Hälsans stig" genom Brunnsparken.

Till parken kommer besökare lättast med bil. Från tågstationen är det en promenad på cirka 15-20 minuter. Med buss kan man ta sig till parken från Ronneby resecentrum, även om turerna inte går så ofta.⁵⁹

58 Elmia. (u.å). *Vinnare av Elmia Park Inspira*.

59 Blekingetrafiken. (u.å). *Tidtabeller*. 29

Många av byggnaderna från 1800-talets slut finns kvar i Brunnsparken och här hyr idag företag in sig i en fantastisk miljö. Hela parken, brunnsskogen inkluderad, är som tidigare nämnts kulturresevat sedan 2003. Till det kommer att Södra Brunnsskogen är naturresevat. Ronneby kommun skriver följande om resevatet:

*"Här kan du njuta av omväxlande och artrik natur – en vildmark precis intill stan! Stilla pittoreska platser blandas med spännande höjder, myllrande våtmarker, karga hållmarker, naturskogsliknande barrskog och lummig ädellövskog."*⁶⁰

Enligt beslutet som fattades i april 2010 är syftet med naturresevatet att:

*"[...]bevara ett tätortsnära område med höga natur- och rekreationsvärden. Området ska utvecklas för friluftsliv, pedagogiska syften och rekreation samtidigt som biotoper med betydelse för flora och fauna bevaras och de skogliga naturvärdena bevaras och höjs. De inom området förekommande naturtyper och/eller arter som ingår i EU:s nätverk av skyddsvärda områden, Natura 2000, ska bevaras och hållas i ett gynnsamt tillstånd. De kulturhistoriska spåren i området ska uppmärksammas."*⁶¹

60 Ronneby kommun.(2013-07-01).
Naturresevat Södra Brunnsskogen.

61 Ronneby kommun. (u.å). *Beslut om bildande av naturresevatet Södra Brunnsskogen.*

Naturresevatet gränsar till Brunnsparken i sina norra delar. Resevatet inkluderar delar av Ronnebys golfbana och i söder finns många olika stigar av vilka flera leder mot kusten. Inom området finns en variation i naturtyper, från tätare barrskog till öppnare betesmarker. Med tätorten alldeles intill är det ett populärt område att ta promenader i (Bild 21).⁶²

Bild 21. Promenadstig i Brunnsskogen med speciell natur- bokskog på ena sidan och tallskogs på andra sidan. Foto av författaren.

62 Ronneby kommun. (u.å). *Beslut om bildande av naturresevatet Södra Brunnsskogen.*

Grundstenar idag - förutsättningar för framtiden

Ronneby har många grundstenar att bygga på: natur, vatten, kulturarv och förbindelse med andra städer. Områden som kopplar samman stadens centrum med Brunnsparken och havet får inte glömmas bort. I nästa avsnitt beskrivs hur kommunen med utgångspunkt i sina olika kvalitéer formulerat sina visioner för framtiden.

Ronnebys centralt bebyggda område

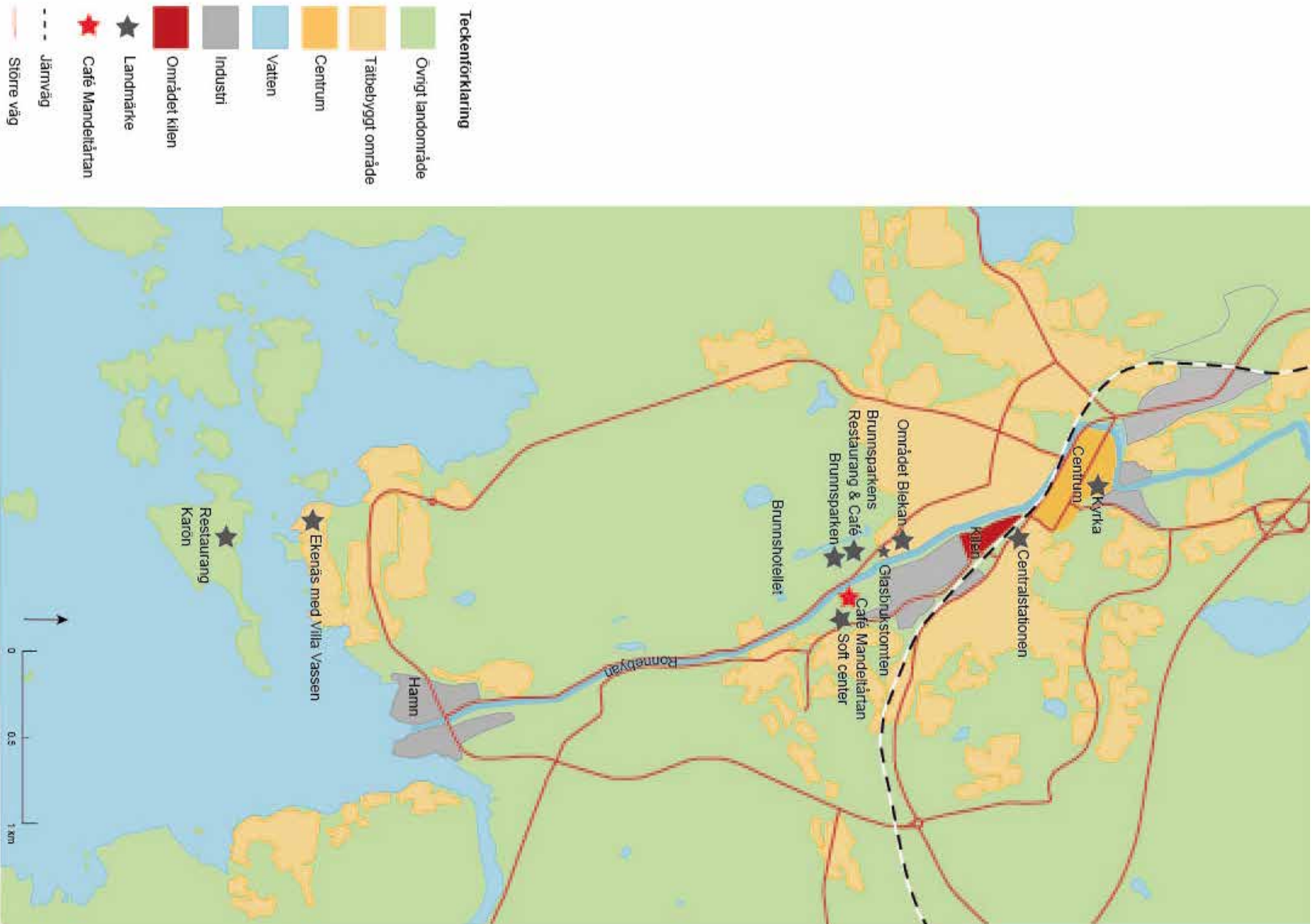

Bild 22. Karta över Ronnebys centralt bebyggda områden och deras koppling till Ronneby Brunnspark och Ronneby Hamn. Bild av författaren med underlag från Hitta.se.

Området kring Café Mandeltårtan

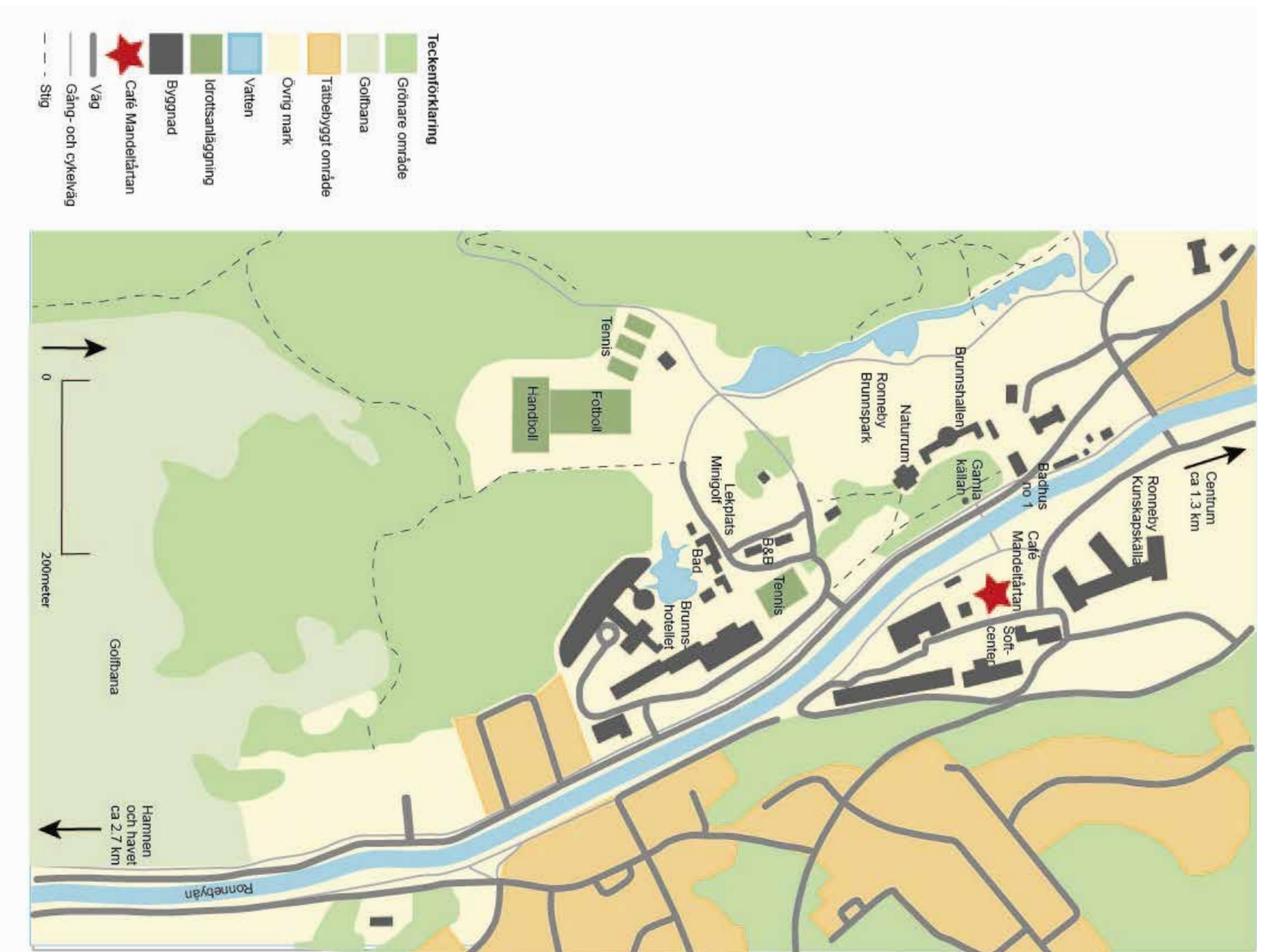

Bild 23. Karta över Café Mandeltårtans omgivningar. Bild av författaren med underlag från Hitta.se.

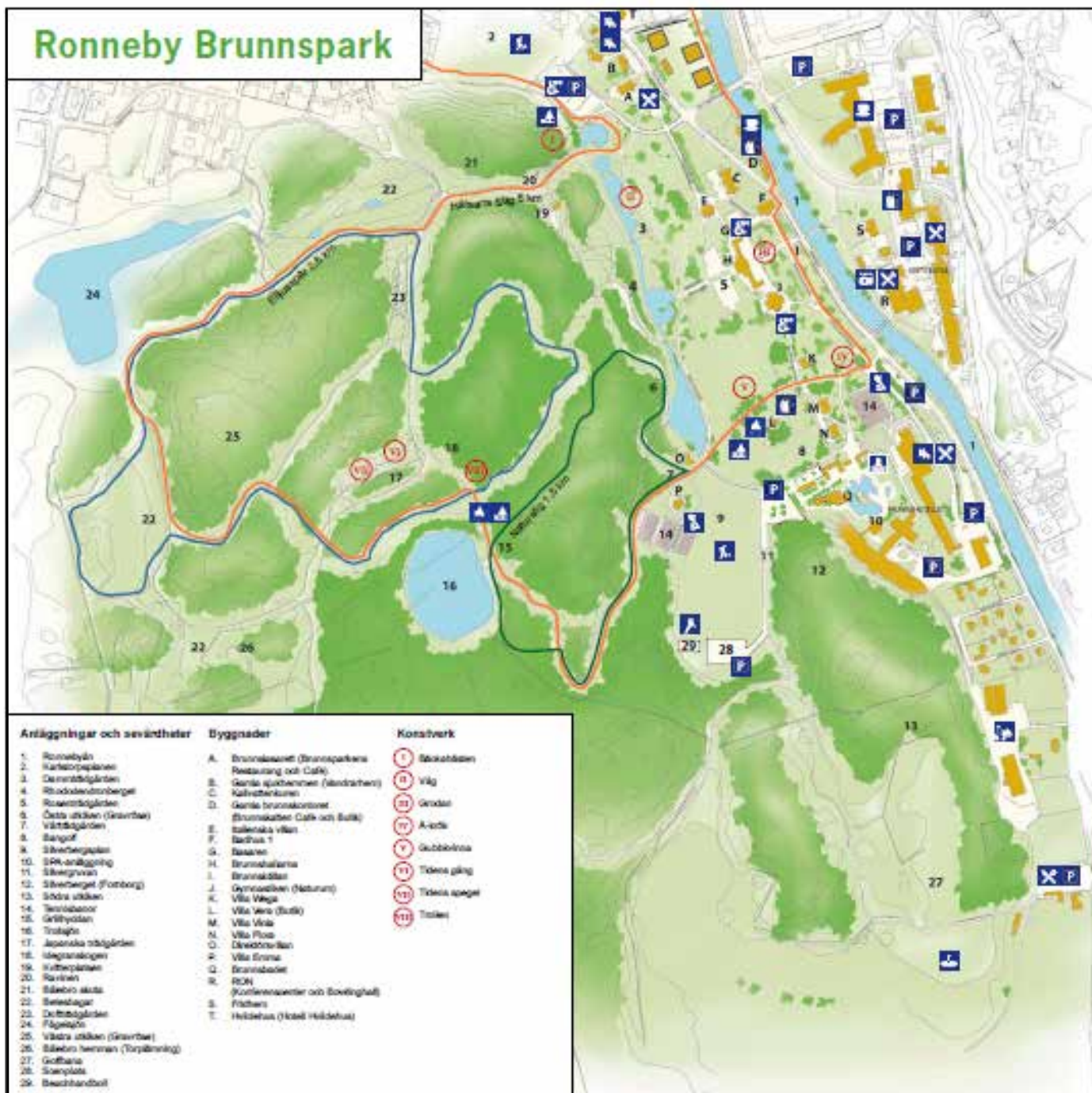

Bild 24. Karta över Ronneby Brunnspark. Källa: Visitronneby.se

En kommun, en analys, en grönplan, en utvecklingsbar å,
en teori, ett bostadsområde och en stad i utveckling.

RONNEBYS VISIONER

Hur kommunen arbetar för framtiden

"Ronneby ska vara en framgångskommun[...]" . Så lyder inledningen till visionen för Ronneby kommun. Mellan 2016 och 2019 arbetar kommunen med särskilt prioriterade områden vilka anses extra viktiga. Fokus ligger framförallt på etablering av fler företag, fler bosatta, bra skola, bra vård och utvecklad kultur.⁶³

Som grund för sitt visionsarbete har Ronneby kommun gjort en omvärldsanalys. Omvärldsanalysen spänner sig över en tidsperiod på 10 år (2015-2025). Genom att se framåt i tiden hoppas kommunen på ett framgångsrikt utvecklingsarbete. Sveriges Kommuner och Landsting har arbetat fram 15 trender vilka har legat till grund för Ronnebys omvärldsanalys. 6 av de 15 trenderna anses inverka mer än de andra på Ronneby och därför har dessa valts ut för att arbeta vidare med. De sex trenderna är: Förändrade krav på välfärden, Generationsskifte, Ökad polarisering av inkomster, hälsa och åsikter, Ständigt uppkopplade medborgare med nya förväntningar, Ökad urbanisering och Ökad global sårbarhet.⁶⁴

63 Ronneby kommun. (u.å). *Vision för Ronneby*.

64 Ronneby kommun. (2015-10-08).

Då detta arbete skrivs arbetar Ronneby kommun med en ny översiktsplan. Möten har hållits och undersökningar av olika slag har gjorts för att ta reda på vad medborgare i Ronneby kommun önskar. SWOT-analyser har gjorts för varje geografiskt område men också utifrån enkäter. SWOT står för Strengths (Styrkor), Weaknesses (Svagheter), Opportunities (Möjligheter), Threats (Hot). Enkäterna har sammanfattats och nedan finns de beskrivna. Vid årsskiftet 2017-2018 beräknas den nya översiktsplanen vara klar.⁶⁵

Enligt kommunens invånare är Ronnebys styrkor bland annat naturen, kusten, kommunikationerna, skolan, kostnaderna för boende, miljö- och klimatarbetet samt utbudet av sport-, fritids- och kulturaktiviteter. Kommunens svagheter anses vara utbudet av handel och arbetstillfällen, kommunikationerna, bristen på bostäder samt kostnaderna för boende, en ohållbar utveckling, bakåtsträvande, få cykelvägar, utbudet av sport-, fritids-, och kulturaktiviteter med flera. Möjligheter inom kommunen är till exempel turism, kusten, landskapet, kommunikationer, arbetsmarknad, entreprenörskap, ett framåtriktat synsätt och närhet. Som hot (här kallat utmaningar på svenska) ses arbetstillfällena, handeln, befolkningens utveckling, skolan, vården och omsorgen,

Omvärldsanalys.

65 Ronneby kommun. (2015-04-04).

Översiktsplan för Ronneby.

kommunikationerna, framåtandan, den kommunala servicen och så vidare.⁶⁶ Ronneby kommun arbetar starkt med att utveckla landsbygden.

Till översiktsplanen kommer tematiska tillägg för vindkraft, LIS-områden (områden i strandnära lägen) och grönstruktur. Det tematiska tillägget för grönstruktur är aktuellt i planeringen av en ny utemiljö för Café Mandeltårtan, då platsen ligger i närheten av en större grönyta och kan fungera som en koppling mellan både Brunnsparken och stråken från centrum mot de mindre utnyttjade grönområdena öster om ån (Bild 24). Grönstrukturplanen ger exempel på hur vissa områden kan utvecklas. Det föreslås att kring Brunnsparken förstärka kontakten mellan parken och ån. Det är en utveckling som också skulle gynna Café Mandeltårtan, som ligger i anslutning till ån och gärna ser att ån utvecklas så att besökare kan komma vattenvägen till caféet. Som förslag till utveckling finns också att förbättra de gång- och cykelvägar som ansluter till området. Idag är bilen det huvudsakliga transportmedlet för att ta sig till Brunnsområdet. Grönstrukturplanen ser gärna att fler gröna stråk utvecklas och gör det möjligt att ta sig gåendes eller på cykel till området (då även till Café Mandeltårtan).⁶⁷

66 Ronneby kommun. (u.å).

Sammanfattad dialog.

67 Ronneby kommun. (2015-09-21). *Tematiskt tillägg till Översiktsplanen Grönstrukturplan*. Länk s 151.

Grönstrukturplanen började med en medborgardialog och vandringar på flera platser, utfört i samarbete med SLU (Sveriges Lantbruksuniversitet) och landskapsarkitekterna Roland Gustavsson och Helena Mellqvist. Planen har varit ute på samråd och under sommaren 2016 fanns grönstrukturplanen utställd för granskning. Alla medborgare var välkomna att lämna sina synpunkter.⁶⁸ Efter utställningen har kommunen inte haft tid att driva detta projekt vidare, men enligt mailkonversation så hoppas de att planen för grönstruktur ska bli klar och antas under våren 2017.⁶⁹

Ett förslag om en ny gestaltning av Ronneby torg har diskuterats.⁷⁰ För tillfället ligger dessa planer pausade och innan gestaltungsarbetet fortsätter ska trafikplaneringen göras klart. En arkitekttävling har resulterat i ett vinnande förslag men det är inget som är bestämt i utformningsväg mer än att torget ska ha två delar, en del för samvaro och en handelsdel.⁷¹

Närheten till ån var upphovet till stadens placering och har även varit en förutsättning för dess utveckling. Sedan 1950- talet, då ett flertal broar byggdes, har ån varit av

mindre betydelse. Bron vid åns mynning är mycket låg och gör att flertalet båtar och passagerarfärjor inte längre kan passera. Det är många⁷² som anser att broarna bör öppnas upp för att skapa liv i ån igen. Om seglingshöjden kommer upp till ungefär tre meter kan en gammeldags ångslup återigen trafikera sträckan och förflytta passagerare längs men ån.⁷³ Enligt grönstrukturplanen kan vatten synliggöras genom bland annat siktstråk för att lyfta fram upplevelser i landskapet.⁷⁴ Vid Café Mandeltårtan har det arbetats med att öka kontakten med ån, så att den blir mer tillgänglig för besökare.

Ronnebys nya stadsdel kalls, Kilen. (Bild 21). Visionen för området Kilen lyder "Sveriges första stadsdel och mötesplats som lämnar ett positivt avtryck istället för bara ett mindre negativt", vilket går i "cradle to cradle" anda. Kilen kommer att ligga mitt i centrala Ronneby med närhet till det mesta. Området kommer att gestaltas i ljusa färger och med en modern arkitektur som knyter an till det redan befintliga och förskönar Ronneby som stad. Kilen blir ett framstående område i staden utformat enligt "cradle to cradle" teorin.⁷⁵ Detta område möter besökaren som tar sig gående eller

72 Svensson, B.O. (2004), & Gustavsson, R. (Muntligen)

73 Svensson, B.O. (2004).

74 Ronneby kommun. (2015-09-21). *Tematiskt tillägg till Översiktsplanen Grönstrukturplan*. Länk s 36.

75 Ronneby kommun. (2016-01-20). *Vision för Kilen*.

på cykel från Ronnebys centrala delar, förbi resecentrum och vidare mot Brunnsparken och området kring Café Mandeltårtan. Hur området Kilen utvecklas är en viktig faktor även för Café Mandeltårtan då detta område ligger i närheten av caféet. Kilen kommer att vara det område människor möts av på väg till caféet från centrum.

Faktorer för utveckling

I Ronneby kommuns förslag till en ny grönstrukturplan skrivs det om åns potential men också om hur en utvecklad gång- och cykeltrafik kan gynna brunnsområdet och därför också platsen där caféet ligger. Genom Café Mandeltårtans placering intill Ronnebyån, där Fridhems gård tidigare hade sina ägor finns det en stor potential att utveckla caféverksamheten.

Genom att bidra till mer aktivitet längs ån kan caféverksamheten medverka till att ån blir mer levande och kanske kan den åter fungera som en transportväg. Beslut är taget om att Blekingetrafiken under kommande två turistsäsonger ska trafikera ån med en öppen passagerarbåt, låg nog att passera under bron vid Ronneby hamn. Den föreslagna rutten är Ronneby centrum, Ronneby brunn, Ronneby hamn och vidare ut till de närmsta öarna i skärgården.⁷⁶

76 Blekinge Läns Tidning. (2016-10-04). *Då får Ronneby skärgårdstrafik*. .

68 Ronneby kommun. (2015-07-03). *Tematiskt tillägg till Översiktsplanen, Grönstrukturplan*

69 Eklund, K. (Mailkonversation).

70 Ronneby kommun. (2016-03-02). *Ronneby torg*.

71 Svensson, K. (Muntligen).

Grönområden i anslutning till Café Mandeltårtan

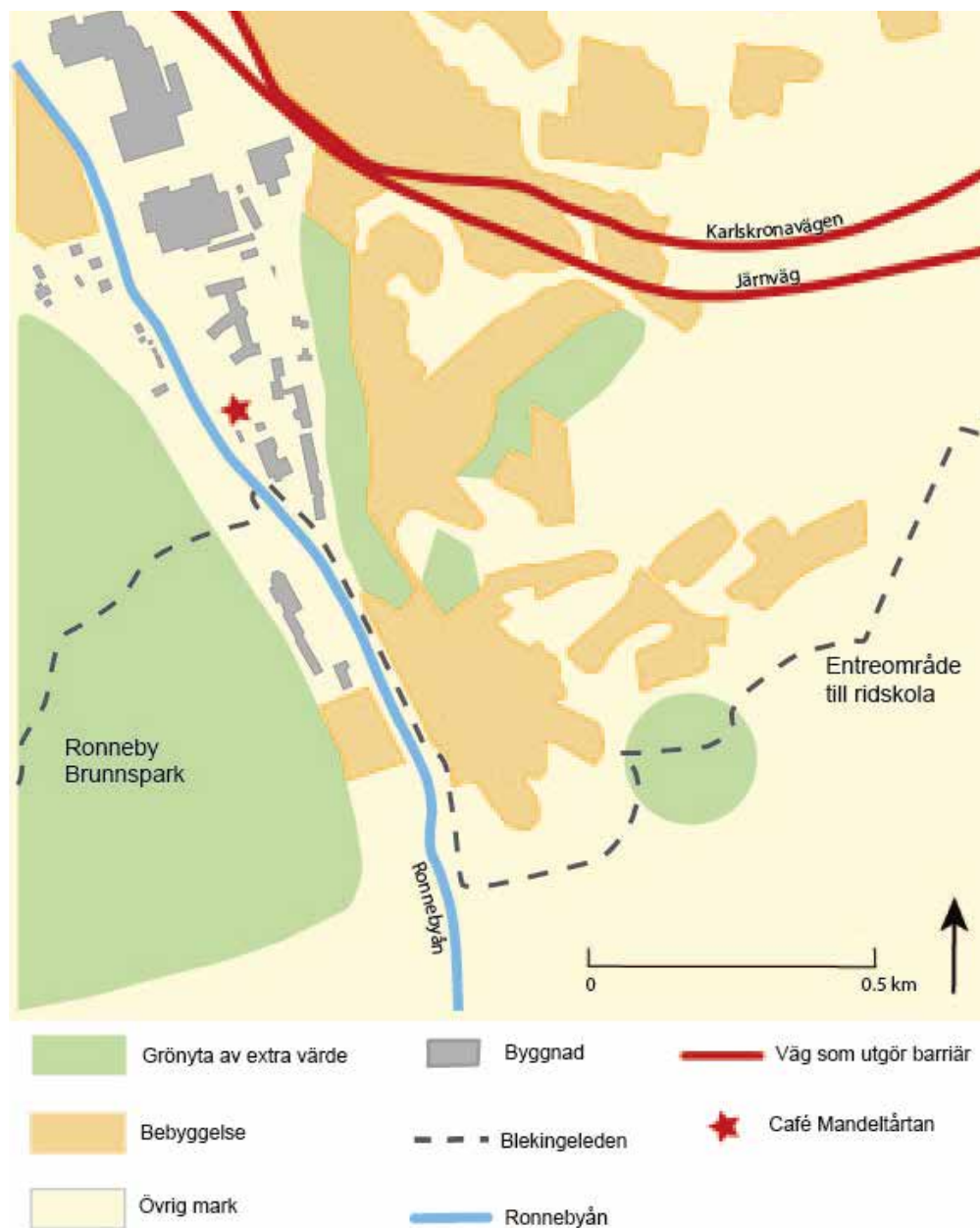

Bild 25. Grönstrukturplan över platsens närområde. Bild av författaren med underlag från Ronneby kommuns grönstrukturplan kapitel 3.4.3.

Ett café, ett antal föreskrifter, en vårdplan, ett
hänsynstagande, en landskapsarkitekt och en plats.

GESTALTA EN PLATS MED HISTORISKA ANOR

Övergripande och detaljerad nivå

Den beskrivning som gjorts av Ronneby stads historiska arv och planer för framtiden har betydelse för möjligheterna att utveckla en plats som Café Mandeltårtan. På en mer detaljerad nivå finns dessutom mer antikvariska rättesnören, vilka beskrivs i det avsnitt som följer.

Café Mandeltårtans förhållanden

Byggnaden som caféet ligger i har ett antikvariskt skydd likt det i Brunnsparken enligt Björn O. Svensson⁷⁷. Enligt Länsstyrelsen är byggnaden skyddad med "q₁", vilket innebär att byggnaden inte får rivas. Den intilliggande ladan i sin tur är skyddad med "q", vilket betyder att denna har ett större bevarandevärde. Ladan får inte rivas eller ändras i karaktär och vid förändring skall det ske i enlighet med omgivningen.⁷⁸ Hela Brunnsparken är kulturresevat och i arbetet har det flertalet gånger konstaterats att byggnaden och platsen har kopplingar. Mot den bakgrunden bör platsen och parken behandlas relativt lika ur bevarandesynpunkt. Nedan beskrivs de föreskrifter som finns för kulturresevat med mera och som påverkar arbetet med att omgestalta en plats.

77 Svensson. O.B. (2011).

78 Länsstyrelsen. *Detaljplan*.

Föreskrifter

1. Kulturmiljölagen

Kulturmiljölagen innebär att kulturmiljön skyddas och vårdas i hela Sverige. För detta har alla ansvar, både myndigheter och enskilda personer. Skador på kulturmiljön ska begränsas och undvikas enligt Kulturmiljölagen, 1§, 1 kapitlet. Inom ramen för kulturmiljölagen faller bevarande av vissa kyrkor och kyrkogårdar (samt alla byggda innan år 1939), värdefulla kulturföremål, de mest värdefulla byggnaderna samt fornlämningar. Länsstyrelsen kan ge mycket välbevarade byggnader som haft stor betydelse ett skydd som kallas Byggnadsminne (byggnader som ägs av staten får *Statligt Byggnadsminne*).⁷⁹ Länsstyrelserna bevakar kulturminnesvården i länen medan det på nationell nivå är riksantikvarieämbetet.⁸⁰

2. Miljöbalken

Denna lag stödjer en hållbar utveckling. Genom miljöbalken ska förutsättningar skapas för att människor ska kunna leva i en hälsosam och god miljö både idag och i framtiden. Värdefull natur- och kulturmiljöer ska skyddas och vårdas. Enligt sjätte kapitlet ska miljökonsekvensbeskrivningar göras då landskap, kulturmiljö, kulturarv

79 Länsstyrelsen. (u.å).

Kulturminneslagen.

80 Riksantikvarieämbetet. (2014-04-03).

Kulturminneslagen.

med mera som förutspås påverkas i ett beslutsfattande. Kulturvården och kulturmiljöer som skall skyddas enligt lagen behöver en beskrivning om hur detta ska ske. Riksantikvarieämbetet arbetar med att utveckla detta. För *Miljöbalken* är det Naturvårdsverket som ansvarar. Med *Miljöbalken* som stöd kan särskilt bevarandevärda områden få ett skydd. Dessa skydd betecknas som *Riksintresse Kulturresevat och Naturresevat*.⁸¹

Riksintresse

De område som betecknats som riksintresse speglar på olika sätt Sveriges historia. Det är exempelvis områden som jordbruksbyar, stadskärnor, 1900-talsförorter, gruvor, gravfält från förhistorisk tid och så vidare. En del områden i landet är även inskrivna med skyddet i lagens fjärde kapitel. Det är kust-, skärgårds-, fjällområden och älvar runt om i landet. Kommun, länsstyrelse med flera ska samarbeta för att vårda riksintressen.⁸²

Kulturresevat

Detta skydd får områden som bevarar värdefulla kulturpräglade landskap. Det kan gälla både för naturvården och kulturmiljövården. Beslut om skydd tas av länsstyrelsen eller kommunen.⁸³

81 Riksantikvarieämbetet. (2016-05-26). *Miljöbalken*.

82 Riksantikvarieämbetet. (2016-05-25). *Riksintressen*.

83 Riksantikvarieämbetet. (2016-05-26).

Naturreservat

Områden som avsatts som naturreservat har ett skydd för att vårda, bevara, återskapa eller inrätta värdefull natur och biologisk mångfald. Mycket av den totala ytan naturreservat är beläget i fjällvärlden. Naturreservat känns igen på den vita snöstjärnan på en blå botten (Bild 26), ett märke som ofta finns uppsatt på stolpar i området. Beslut om skydd tas av länsstyrelsen eller kommunen. Totalt finns idag över 4000 naturreservat i Sverige.⁸⁴

Bild 26. Skylt som symboliserar naturreservat. Foto av författaren.

3. Statens Fastighetsverk (SFV)

I Sverige äger staten många av de fastigheter

Kulturresevat.

84 Naturvårdsverket. (2015-09-01).

Naturreservat.

som har extra stor betydelse historiskt, kulturhistoriskt och samhällsekonomiskt för landet. Dessa byggnader förvaltas av Statens Fastighetsverk, som har till uppgift att bevara och vårda byggnaderna enligt skyddsbestämmelser och vårdprogram. Statliga byggnadsminnen kan vara byggnader men också anläggningar, parker eller markområden. Genom sin förvaltning ska Statens Fastighetsverk inspirera fastighetsägare och privatpersoner till bevarande.⁸⁵

4. Venedigfördraget

Venedigfördraget antogs 1965 av ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) efter en kongress i Venedig 1964. Traditioner och arbete av människor under en lång tid, det är vad historiska minnesmärken påminner om. Att historiska minnesmärken restaureras och bevaras enligt principer som är förbestämda och utformade på internationell nivå är därför viktigt. Varje land ser sedan till sina traditioner och kulturer. Venedigfördraget består av ett antal artiklar som definierar och beskriver hur bevarande och restaurering av historiska minnesmärken ska gå till, men också hur utgrävningar och dokumentation ska göras.⁸⁶ Nedan beskrivs artiklarna kortfattat.

De tre första artiklarna förklarar begreppet "historiskt minnesmärke" som bland annat inkluderar hela miljöer i stadsmiljö eller i

85 Statens fastighetsverk. (u.å). *Kulturarv.*

86 ICOMOS. (u.å). *Venice Charter.*

större landskap, men också enskilda verk. Underhåll är den viktigaste åtgärden för att bevara ett historiskt minnesmärke. I bevarandet inkluderas omgivningen till ett historiskt minnesmärke och märket får heller inte flyttas om det inte är det enda sättet att bevara minnesmärket. Restaurering av ett historiskt minnesmärke ska ske utifrån information från bevisande undersökningar och inga lösa antaganden får göras. Traditionell teknik ska i första hand användas för restaurering. Alla tidsperioder ska respekteras och skikt på till exempel byggnader får endast avlägsnas om de är obetydliga och det som finns inunder har ett stort värde. Delar som lagats ska gå att skilja från original och tillbyggnader eller liknande tillåts bara om de visar respekt mot den ursprungliga byggnaden. Utgrävningar ska ske enligt regler som antagits av Unesco. Alla bevaringsåtgärder som utförs vid ett historiskt minnesmärke ska dokumenteras väl med ritningar, foto och illustrationer.⁸⁷

5. Florensdeklarationen

1982 antog ICOMOS *Florensdeklarationen - Internationell deklaration för bevarande och restaurering av historiska trädgårdsanläggningar, parker och landskap*. Detta är ett komplement till Venedigfördraget och består liksom detta av artiklar som beskriver hur definition, bevarande, användning, skötsel och restaurering ska ske av dessa miljöer.⁸⁸ Några av artiklarna beskrivs här för att

87 ICOMOS. (u.å). *Venice Charter.*

88 ICOMOS. (u.å). *Florensdeklarationen.*

visa på vad deklarationen behandlar.

De första artiklarna beskriver vad en historisk trädgårdsanläggning är, att den främst består av levande material som förändras och därför behövs speciella regler för dessa anläggningar. En historisk trädgårdsanläggning kan vara allt från en mycket liten plats till parker av olika storlek men också stora landskap. Anläggningen kan vara knuten till en byggnad och ska då inte friläggas från denna.⁸⁹

Artikel 4 nedan beskriver vad som kan ingå i en historisk trädgårdsanläggning.

”Den arkitektoniska kompositionen hos en trädgårdsanläggning innefattar:

- Dess yta och topografi
- Dess vegetation; artsammansättning, färgskalor, planteringsavstånd och storlekar
- Dess strukturella element och utsmyckning
- Dess vatten; stilla eller rinnande, speglade himlen”⁹⁰

Vidare beskrivs att skötsel och restaurering av delar i en historisk trädgårdsanläggning ska ske med helhetsbegreppet av anläggningen i åtanke. Skötsel är viktigt och då nya växter ska planteras ska arter som funnits på platsen historiskt väljas. Konst får inte flyttas och den ekologiska balansen

89 ICOMOS. (u.å). *Florensdeklarationen*.

90 ICOMOS. (u.å). *Florensdeklarationen*.

skall bevaras. Vid förändringar ska hjälp av kunnig expert anlitas. Alla historiska perioder ses som lika viktiga. Det kan vara nödvändigt att begränsa användningen av en historisk trädgårdsanläggning och i sådant fall se till att ytor för aktivitet finns i närheten. Restaurering ska ske vid den tidpunkt på året då detta för varje specifik anläggning är mest passande. De sista artiklarna handlar om att öka kunskaperna om de historiska trädgårdsanläggningarna och att visa på vikten av dem i utbildningar som behandlar trädgård och landskap samt historia.⁹¹

Vårdplan & Ronneby Brunnsparks vårdplan

Vårdplan eller vårdprogram som det också kan kallas ska finnas för alla byggnader som är Statligt byggnadsminne⁹². Som vi ser nedan finns det vårdplaner även för andra saker och för byggnader som ej tillhör SFV. Vårdplanen/vårdprogrammet ska garantera vård för förvaltning och vård av kulturhistoriska värden⁹³.

En vårdplan för Ronneby Brunnsпарк har tagits fram. Som vårdplanens titel lyder så är det ”övergripande riktlinjer och detaljerade åtgärdsförslag för Ronneby Brunnsparks bevarande, vård och utveckling” som skall beskrivas i detta dokument. Vårdplanen fastställdes av Länsstyrelsen Blekinge Län och kommunfullmäktige år 2005. Att

91 ICOMOS. (u.å). *Florensdeklarationen*.

92 Statens Fastighetsverk. (2015-06-01).

93 Statens Fastighetsverk. (2015-06-01).

bidra till att bevara och utveckla Ronneby Brunnsпарк är ett mål med vårdplanen. Vårdplanen har många syften men ett av de viktigaste att ta hänsyn till är att visa på historien och genom denna ge parken en identitet. Andra syften är att ge gemensamma riktlinjer för hela parken i intressen som administration, funktion samt för form och innehåll. Vårdplanen har tre delar vilka är övergripande riktlinjer, riktlinjer och åtgärdsförslag för parkområdet som helhet samt de enskilda delområdena. Delar av Ronneby Brunnsпарк vårdplan och hur dessa mål ska nås finns med i argumentationsdelen för hur gestaltungsförslaget utformats.⁹⁴

Hänsyn till platsens omgivningar och historia

Föreskrifterna ovan beskriver varför och vad vi bör bevara. Det finns också riktlinjer för hur detta bör ske. Sambandet mellan de olika föreskrifterna kan vara svårförståeligt men det är tydligt att de alla behandlar bevarande av en miljö. Vilken typ av miljö det handlar om i de olika föreskrifterna varierar. Det kan vara allt från att endast behandla landskap och natur till att bara bevara byggnader. Olika platser behöver olika skydd beroende på dess struktur, innehåll och historia och därför finns det ett antal olika föreskrifter.

Det är viktigt att tänka efter vad som är det viktiga att bevara eller återskapa. Vad ger känslor och beskriver bäst platsens

94 Setterby, Å. (2000).

förflutna? Vilka "element" kan tas bort? Hur kan framtiden vävas samman med historia? Vad används platsen till idag? Viktiga frågor är också vad som finns i omgivningen, på nära och på längre avstånd och hur det ska se ut på platsen om ett antal år? En plats förändras med tiden och det måste också tas in i beräkningen. Vegetation förändras till exempel i relation till annat mycket fort. Ett litet träd av en snabbväxande sort blir fort stort och ger då en helt annan känsla.

Sven-Ingvar Andersson har intressanta tankar kring bevarande av miljöer. Enligt Andersson kan man inte bevara allt exakt som det är. Att restaurera en plats handlar inte om att exakt återskapa det som den en gång varit, utan att skapa en känsla som påminner om och berättar en historia. Han kallar det en "fri nytolkning".⁹⁵ Som tidigare nämnts gjorde Sven-Ingvar Andersson omgestaltningar i Ronneby Brunnspark 1987. Parken fick ett lyft men hänsynen till bevarandet har kritiserats av Björn O. Svensson, författare med Ronneby som ämne, som skriver hur omgestaltningen i parken var "[...]sedd ur bevarandeperspektivet av tvivelaktig önskvärdhet." Vidare menar han att Ronneby Brunnspark har förlorat sin sammanhållning och att fokus på bevarande bör vara stort om inte hela den historiska identiteten ska gå förlorad.⁹⁶

Vad som ska bevaras och inte är ofta en

mycket subjektiv fråga och argumenten kan bero på flera saker. Vad jag som författare anser i frågan kan läsas under avsnitten *Tankar kring arbetet* samt *Slutsats*.

---

95 Möller, L. (2006).

96 Svensson, O.B. (2004).

En plats, en omgivning, en lada,
en önskelista och en dröm.

CAFÉ MANDELTÅRTAN, PLATSBESKRIVNING

Omgivningen

Café Mandeltårtan ligger i den gamla gården Fridhems huvudbyggnad öster om "Gamla källan" och på andra sidan om ån från källan sett. Till fastigheten hör också en lada som funnits sedan platsen var en gård. Trots att ån skiljer platsen från Brunnsparken finns tydliga kopplingar visuellt. Från caféet syns både brunnshallarna och "Gamla källan". Omvänt gör det att från dessa platser syns också caféet. Detta är ett argument för att platsen bör gestaltas med hänsyn till historien och med ambitionen att följa de föreskrifter som gäller för Ronneby Brunnspark (Bild 18).

Ån har stor betydelse för caféet och dess utemiljö och den förser platsen med ett lugn. Närhet till vatten ger också platsen en kvalitet som i högre grad bör utnyttjas i ett landskap med så mycket vatten som Blekinge. Den ambition som finns om att öppna upp broarna (se avsnitt om *Visioner*) skulle ge möjlighet att färdas till caféet med båt. Det finns också uppvuxna träd på platsen vilket är en värdefull aspekt.

Öster om platsen har nya byggnader uppförts. Här ligger nu *Soft Center Ronneby* med modern utformning av sina byggnader. Gråa plåtfasader och stora glaspartier, accentuerade av röd plåt går inte i samma stil som Brunnsparken.

Platsen ligger alltså mitt emellan dessa två anläggningar och kan därmed uppfattas som en övergång från den mer naturlika och romantiska parken och den moderna och "stilrena" anläggningen Soft Center. Utöver Soft Center finns också ett antal byggnader i gult tegel.

Cafébyggnaden

Cafébyggnadens fasad är idag putsad och målad i gult med en sockel i grått. I likhet med Brunnsparkens byggnader har cafébyggnaden ett plåttak, målat i grönt. På framsidan finns en glasveranda. Huset har två trappor för nödutrymning på den norra sidan. Hela huset och ladan intill ska få belysning enligt ägaren Angelica Ragnar⁹⁷. Huset har trappor i sten som är svåra att gå i för de med nedsatt fysisk förmåga men också för barn och för de som samtidigt bär en bricka. (Bild 27).

Bild 27. Trappan vid huvudentrén. Foto av författaren.

97 Ragnar, A. Muntligen

Bredvid trappan till ingången står krukor och andra föremål.

Utemiljön

Grusplanen framför huset ramas in av en buxbomshäck med plantering på insidan följt av stenrad på insidan av planteringen. På grusplanen framför huset finns också en rund plantering. Sydväst om byggnaden står en stor ek. Det finns också två stora päronträd och buskage i närheten av eken. Huset ligger på en höjd och tomten sluttar ner mot ån i väster och mot Soft Centers parkering i öster. Sluttningen på norrsidan är något flackare. Vid husets nordvästra hörn finns en flerstammig vingnöt som skjuter en del rotskott. Söder om huset finns en grusplan och en lada vilken köptes in till caféets ägor under projektets gång och det är här som varuleveranser till och från caféet sker idag. Då inköpet av ladan har funnits med i planerna sedan starten har jag utgått ifrån att både den och marken runtomkring ingår i det område som förslaget omfattar. Se följande bilder samt illustrationsplan (Bild 36).

Bild 28. Framsidan av caféet. Foto av författaren.

Bild 29. Caféets gröna möblemang. Foto av författaren.

Bild 30. Det finns framtidsplaner för den intilliggande och nyinköpta ladan. Foto av författaren.

Den uteplats och trädgård som finns idag är ritad av Dorrit Brodersen från företaget *Trädgårdsverkstan*. Vid anläggningsarbetet hoppades hon att *"De som kommer hit ska känna att här är mysigt, lugnt och rofyllt."*⁹⁸ Gröna trämobler i äldre stil bjuder gästerna att sitta ner och den färg som alla bord och stolar är målade i heter "Skruttgrön". I rabatterna finns det idag några rabattrosor samt perenner som, dagdkåpa, kärleksört, lavendel, kantnepeta, näva, iris, solhatt, en veronika av lägre sort, ett högre gräs, höstflox, funkia, vit riddarsporre, daglilja. Det finns också ett silverpärön och fjärilsbuske.

Den norra, östra och södra tomtgränsens dragning överensstämmer inte med de naturliga gränser som finns fysiskt på platsen (Bild 36), vilket medför att gräset

⁹⁸ Sydöstran. (u.å). *Kårhuset förvandlas till rofyllt café*.

klipps av både kommunen och caféet. Det är lite oklart vem som är ansvarig.⁹⁹ I designförslaget utgår jag ifrån den juridiska tomtgränsen och i mitt förslag har jag försökt att göra övergången mot kommunens mark tydligare men ändå inte definitiva.

Markförhållanden

Platsen har en jord som ursprungligen består av lera och silt men som senare också blandats med en del fyllnadsmassor. Det ursprungliga materialet borde innebära att marken kan hålla en del fukt men med fyllnadsmassor och det högre läget som platsen har är det relativt torrt på platsen. Sydost om byggnaden finns berg i dagen av granit. Beroende på läge finns både mer soliga och mer skuggiga platser. Platsen ligger i zon 1.

Inredning

Caféet har en mycket unik inredningsstil som Angelica och Mattias har fått hjälp med från en lokal butiksägare. Möbleringen består av möbler med plyschklädsel, tavlor som täcker stora delar av väggarna, gamla lampor som mixas med nya, udda delar av porslin och färgglada tapeter med stora mönster. De mest populära sittplatserna finns i glasverandan.¹⁰⁰ Caféet besöks av alla typer av människor, äldre personer, barnfamiljer, par, familjer med äldre barn, turister och orsbor. (Bild 30-34).

⁹⁹ Ragnar, A. (Muntligen)

¹⁰⁰ Platsbesök.

Bilder på Café Mandeltårtans inredning

Bild 31. Caféets inredningsstil . Foto av författaren.

Bild 33. En av de vackra vinklarna i caféet. Foto av författaren.

Bild 35. Vyn från glasverandan över till Ronneby Brunnspark och gamla källan. Foto av författaren.

Bild 32. Den berömda mandeltårtan. Foto av författaren.

Bild 34. En av väggarna i caféet. Foto av författaren.

Bild 36. Cafédisken. Foto av författaren.

Illustrationsplan över Café Mandeltårtans tomt idag

Önskemål från caféets ägare

Vid mitt första möte med Angelica Ragnar pratade vi om vad hon hade för önskemål och visioner kring caféets utemiljö. Nedan följer de önskemål som Angelica beskrev. Vissa komplement har gjorts vid senare besök och samtal.¹⁰¹

Bevara den stora eken

Om det är möjligt önskas att den större eken bevaras så länge som möjligt. *"Den är så stor och fin"*.

Växthus

Gärna under eken. Här skulle det vara möjligt med sittplatser för gästerna vilket skulle kunna förlänga säsongen. *"Det behöver vara stort, typ 100 kvadratmeter"*.

Massor av rosor

"Jag tycker jättemycket om rosor". Det knyter an till rosträdgården i Brunnsparken och känns, enligt Angelica, som att det passar in.

Lättskött

Tiden finns inte där för att kunna sköta något avancerat.

Äppelträd

"Äppelträd och/eller andra fruktträd hade varit trevligt. Vi har ju satt ett stackars äppelträd här som har blivit lite snett..."

Anpassat för rörelsehindrade

Det är många äldre som kommer till Café Mandeltårtan, vilket gör att en avlämningsplats är viktig för de som har svårt att gå. Givetvis måste det också finnas en handikappparkering. Det är också viktigt att utan svårighet kunna komma in i byggnaden som rörelsehindrad. Idag är det ett problem, inte minst med entrétrappan.

Brygga vid ån

Angelica vill gärna att gästerna ska kunna komma ner till ån. Kanske sitta där med sin kaffekopp och bada fötterna.

En gångväg upp i slänten från parkering

Många besökare parkerar på parkeringen öster om cafébyggnaden. Idag känns det som "baksidan" och det finns ingen naturlig gångväg att gå fram till caféets ingång.

Privat uteplats

Angelica bor med sin familj på andra våningen i cafébyggnaden. De vill bygga en privat uteplats sydöst om caféet. De har fått tillstånd till ett plank som ramar in denna och kommer att börja bygga det så snart som möjligt. Planket kommer att gå i en grön ton och den befintliga syrenhäcken bevaras. (Bild 36).

Lösning för lastbrygga?

Platsen för i- och urlastning är idag inte optimal.

Gångar av singel

Angelica ser gärna att gångar och ytor av singel bevaras och utvecklas.

Berså

"Det hade varit trevligt med en sån där... vad heter det... som man sitter i och det är ungefär som ett tak över fast ändå lite öppet... BERSÅ!"

Sol och skugga

Gästerna bör ha möjlighet att välja om de vill sitta i sol eller skugga under sitt besök.

"Levande och inte tillrättalagt"

Det är ett önskemål från Angelica. Allt ska inte vara raka linjer och tipptopp. Det ska vara mysigt.

En lösning för att minska fimpar

Idag finns det många fimpar på marken. Angelica och personalen ser helst att gästerna inte röker, då det kan störa andra gäster. Kan det på något vis uppmuntras till att de som måste röka gör det en bit bort?

Terrasserad yta

Ytan sluttar ner mot ån. Här finns önskemål om en terrasserad yta där man kan sitta på olika nivåer.

Kryddträdgård

Önskemål om en kryddträdgård där det som odlas kan användas i köket. Gärna något

101 Ragnar, A. (Muntligen)

litet staket runt men ändå möjlighet för besökarna/gästerna att gå in och beskåda växterna.

Gunga eller lekmöjligheter

Här kommer önskemålet om ”levande och inte tillrättalagt” in igen. Lekfullhet och något att göra för de yngre besökarna.

Vatten av något slag

Än finns där och är närvarande, men ytterliggare någon mer vattenkälla hade varit önskvärd. Medvetenheten om ökat skötselbehov finns hos Angelica.

Utställningsmöjligheter

Att ha möjligheter till utställning av skulpturer av exempelvis Susanne Demåne (lokal konstnär) skulle enligt Angelica vara trevligt men är inget måste.

Sprättande höns

Det finns planer på att köpa in ladan söder om cafébyggnaden. Om det blir verklighet vill Angelica gärna ha höns som får gå lösa.

Bevara

Angelica nämner flera gånger att hon vill ha en karaktär och känsla som harmoniserar med Ronneby Brunnspark och ett stilideal som passar in med byggnaden och omgivningen.

Växtönskemål

Angelica vill ha många växter som kan användas till snitt och för att kunna göra buketter. Alla färger går bra men på rosor är gult, aprikos och rosa favoriterna (framför rött). Doft är önskat. Det hade varit fint med vinbär och rabarber i örtträdgården och kanske krasse och luktärtor.

Grunder till förslaget

Det finns tydliga kopplingar mellan cafébyggnaden och Ronneby Brunnspark, en anledning att gestalta platsen med bland annat vårdplanen för Ronneby Brunnspark i åtanke. Platsen ligger mitt emellan två mycket karakteristiska områden vilket påverkar designen på platsen.

Caféets ägare har haft vissa önskemål för gestaltungsförslaget och dessa har i högsta grad försökt uppfyllas. Exempelvis har ägaren önskat äppelträd, rosor, singelgångar, bersåer, kryddträdgård, terrasserad yta och lekmöjligheter.

Platsen har många kvalitéer som jag tycker bör framhävas för att ge en tydligare koppling till den historia som finns. Exempel på det är sikten mot källan, gamla trädstammar och en känsla av att platsen tillhör Brunnsparken. Det är också viktigt att platsen fungerar praktiskt och används.

OBSERVATIONER OCH GRUNDER TILL FÖRSLAGET

Lärdommar och sammanfattning från faktasammanställning

Café Mandeltårtan har koppling till Ronneby Brunnspark på flera sätt och därför är det viktigt att till gestaltningen ta med sig att denna koppling och samhörighet ska fortsätta att finnas kvar. Den visuella kopplingen är tydlig men med lite efterforskning finns kopplingar tillbaka i tiden och det motiverar varför hänsyn måste tas till historien och den tidsera som huset byggdes i.

Historien om platsens omgivning är viktig för att förstå sammanhanget och är därför tydligt beskriven i tidigare avsnitt. Av samma anledning finns också dagens läge och framtidsplaner för platsen och dess omgivningar beskrivna. Från dessa avsnitt är det extra viktigt att ta med sig en del punkter till gestaltningen.

- Mot den bakgrund att platsen har koppling till Ronneby Brunnspark bör platsen och parken behandlas relativt lika ur bevarandesynpunkt.
- Ån har haft stor betydelse genom historien och invånarna vill att den återfår sin glans. Stråk längs med ån planeras.

- År 1893 fanns i brunnsskogen ett café, café Skogshyddan, för besökare till brunnsanläggningen. Detta finns inte kvar men numera finns Café Mandeltårtan som kan visa på traditionen med ett café.
- Viktiga element från gestaltningen i Brunnsparken är promenadstigar. Därför har ambitionen varit att skapa en del gångar i förslaget. Förslaget bygger på teorin om att rummen och gestaltningen ska bli mer och mer naturlika ju längre bort från källan eller byggnaden de befinner sig, något som eftersträvat även på caféets tomt.
- Andraelement som fanns i Brunnsparken och som jag arbetade med att få in i förslaget var en ökad lummighet och mer buskage, häckar, bersåer och prydnader.
- Under 1800-talets senare del kom "nya idéer", den engelska stilen och den tyska stilen, om hur parker skulle gestaltas med slingrande gångar och nya växtarter. Stilarna var svåra att skilja åt och det har därför inte gjorts i detta arbete då båda influerade parker och trädgårdar på slutet av 1800-talet.
- *Vatten, vandring, vila, vy* och *variation* är grundläggande begrepp för en kurort och dessa har allihop funnits med i arbetet med att gestalta Café Mandeltårtans utemiljö. Vatten i Ronnebyån, vandring på grusgångar

runt huset, vila på uteservering, vy mellan platsen och Brunnsparken och variation mellan skugga och sol.

- Eftersom Brunnsparken idag är kulturresevat och till viss del naturresevat är det viktigt att kopplingar till dessa begrepp finns för förståelsen. Det syns inte direkt i gestaltungsforlaget men kopplingen till skötsel och utvecklingsmöjligheter finns där.
- Specifika anvisningar om hur bevarande och restaurerande av trädgårdsanläggningar finns i Florensdeklarationen men också mer platsspecifikt i Vårdplanen för Ronneby Brunn (se avsnitt om *Tankar, Argumentation och Slutsatser*).

Observationer av platsen

Omvärldsanalyser har gjorts i Ronneby med hjälp av medborgarna men mer specifikt för tomten till Café Mandeltårtan presenteras här en del bra och mindre bra saker på platsen.

Mindre bra saker (Bild 38):

- Frågan om var ingången är finns när besökare kommer till parkeringen
- Stig har bildats i gräsmattan
- Trappor på norrsidan tar fokus

- Bilar parkeras hur som helst
- Svårt att lasta in varor
- Gäster som sitter och fikar ser skräp och sopor på baksidan
- Soptunnorna vinglar
- Brant slänt vid päronträden
- Planteringar är i behov av upprustning
- Formen på en plantering hindrar framkomligheten
- Frågan om var man kan ställa sin cykel finns när man kommer till caféet med sådan
- Uteserveringen är liten och ofta full
- Entrétrappan har höga steg

Bra saker (Bild 39):

- Generellt finns många förbättringsmöjligheter
- Direkt kontakt till Brunnsparken via bro
- Ån och "Gammla Källan" är synliga från caféet
- Tydlig inramning med buxbom
- Uppvuxna träd och buskar
- Sluttning

- Möjligt att komma hit från flera håll
- Vändmöjligheter för fordon
- Inramning

Utgångspunkter

Förslaget till en ny utemiljö kring Café Mandeltårtan har som mål att utgå från de föreskrifter som finns för att gestalta i en historisk miljö. Det har också varit mitt mål att uppfylla så många önskemål som möjligt från caféets ägare. Utöver detta har jag sett en del "element" som saknats för att göra platsen funktionell och underlätta för en lyckad verksamhet. För att knyta an till den historia som finns i Ronneby Brunnspark och för att få veta vilka "element" och växter som fanns under den mest aktiva kurortstiden, har jag använt mig av Anna Jakobssons avhandling¹⁰². Sven-Ingvar Anderssons arbete med att omgestalta Ronneby Brunnspark, har också inspirerat, då han här jobbar mycker med rosor. Det är framför allt Anderssons tankar om bevarande som fungerat som en teori och legat till grund för gestaltungsförslaget. Syftet var inte skapa en exakt kopia av den historiska miljön utan en plats som liknar den. Målet och den ursprungliga idén var en plats med känslan av 1800-talets slut som fungerar idag och i framtiden.

Alla tidsepoker och stilideal som genomsyrat parken är givetvis viktiga men

102 Jakobsson, J. (2004).

mest inspiration hämtats från sekelskiftet 1800-1900, vilket var brunnsskickningens mest aktiva period och därav medförde störst exploatering.

Källorna ovan har tillsammans med kunskaperna och erfarenheter från min utbildning till landskapsarkitekt legat till grund för det förslag som följer i nästa avsnitt.

Konceptet har sammanfattats i en mening:

En välfungerande plats med en känsla av 1800-tal och en koppling till framtiden.

En plats, en historia, en inspiration,
en växtlista, ett växtval,
en beskrivning och en ny plats.

GESTALTNINGSFÖRSLAG

Förslaget

Förslaget presenteras i nedanstående punkter.

- Vy över caféets framsida
- Inspiration, känsla, material, färg och form
- Illustrationsplan
- Snitt över framsida
- Snitt över växthus
- Vy över växthus
- Vy över brygga
- Vy över gång från parkering
- Utrustningsplan
- Planteringsplan -Träd &buskar
- Planteringsplaner- Planteringar
- Växtlistor
- Etapper
- Vad behöver göras?

Visionsbild

Bild 40. Vy över Café Mandeltårtans framsida.

Inspiration

Inspiration till gestaltningen i det här projektet har främst hämtats från Ronneby Brunnspark, både historiskt och så som parken är utformad idag.

Målet har varit att skapa en känsla av att trädgården är mysig och ombonad men ändå med viss översikt över trädgårde. Det blommar i många färger. Mestadels går färgerna i lila, rosa, vitt och blått av olika nyanser med accenter av gult. Det finns många rosor i olika färger. Formerna i trädgården är mjuka men väldefinierade. Byggnaderna har raka former och kontrasterar mot trädgårdens mjukare.

I förslaget har material som funnits i bruk under en längre tid valts. Främst ska materialen ha använts under det tidsepok som gett inspiration till arbetet, nämligen slutet av 1800- talet. De öppna ytorna består huvudsakligen av klippt gräsmatta och trappor som anläggs består av granitsteg. De terrasserade ytorna, handikapparkeringarna och gångarna på platsen har grusunderlag.

I förslaget finns stenar med naturliga former av olika storlekar. Några är större för att markera och skapa blickfång, några är mindre för att skapa avgränsning till parkeringar. Alla planteringar är inramade med kullersten.

Trä har använts som material under en länge tid. Till bryggan har lärkträ valts, eftersom det anses vara ett bra val för

miljön men också för att det åldras vackert.

Gräsarmering är tillverkad av ett nyare material, plast. Har är det inte materialet utan funktionen som efterfrågas och tanken är att armeringen ska synas så lite som möjligt i gräsytan.

Utrustning och belysning har valts för att passa med Ronneby Brunnspark's gestaltning.

Äppelträd och bersåer skapar en härlig atmosfär för vila, prat, umgänge och fika.

Färgpalett

Inspirationsbilder

Illustrationsplan

Bild 41. Illustrationsplan över Café Mandeltårten.

Snitt A-A

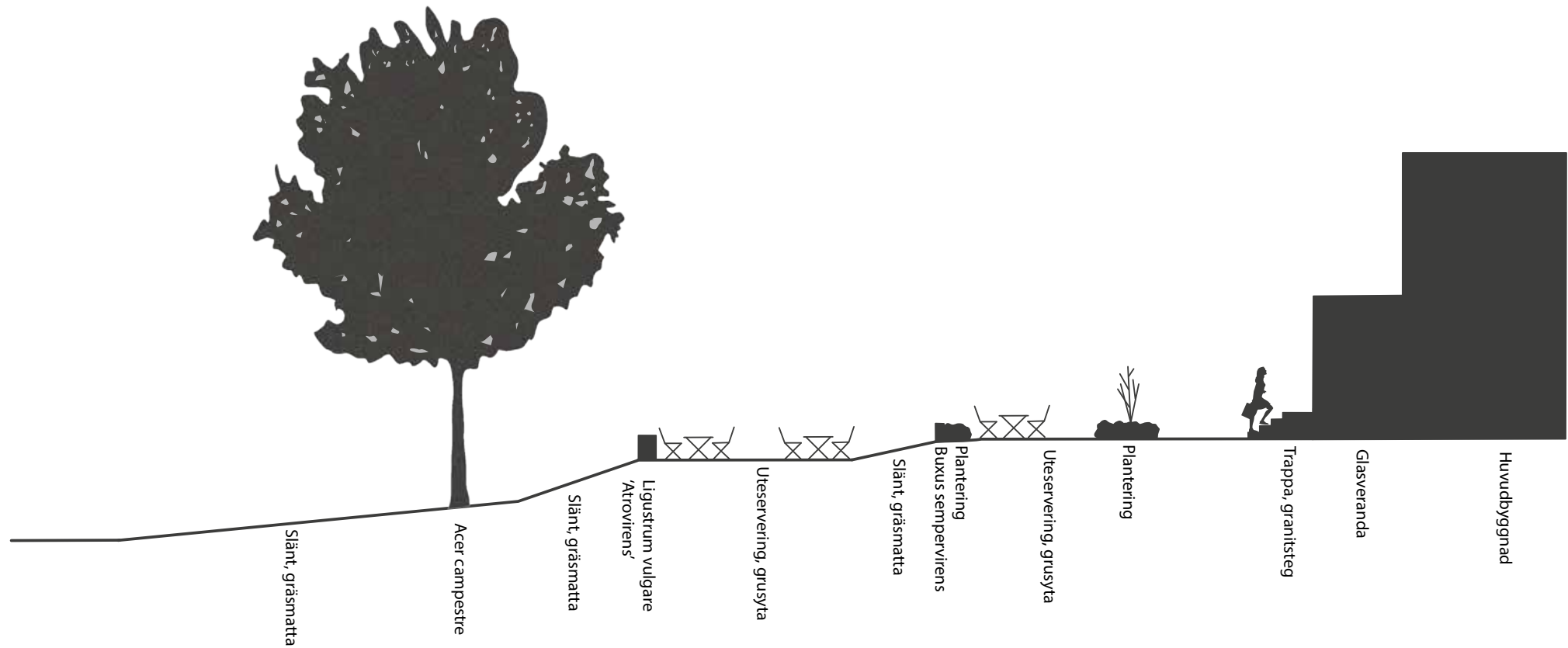

Bild 42. Snitt A-A. Skala 1:100 (A3). Caféets framsida f r en andra h ckinramad terrassyta och träd planteras framför denna enligt förslaget.

Snitt B-B

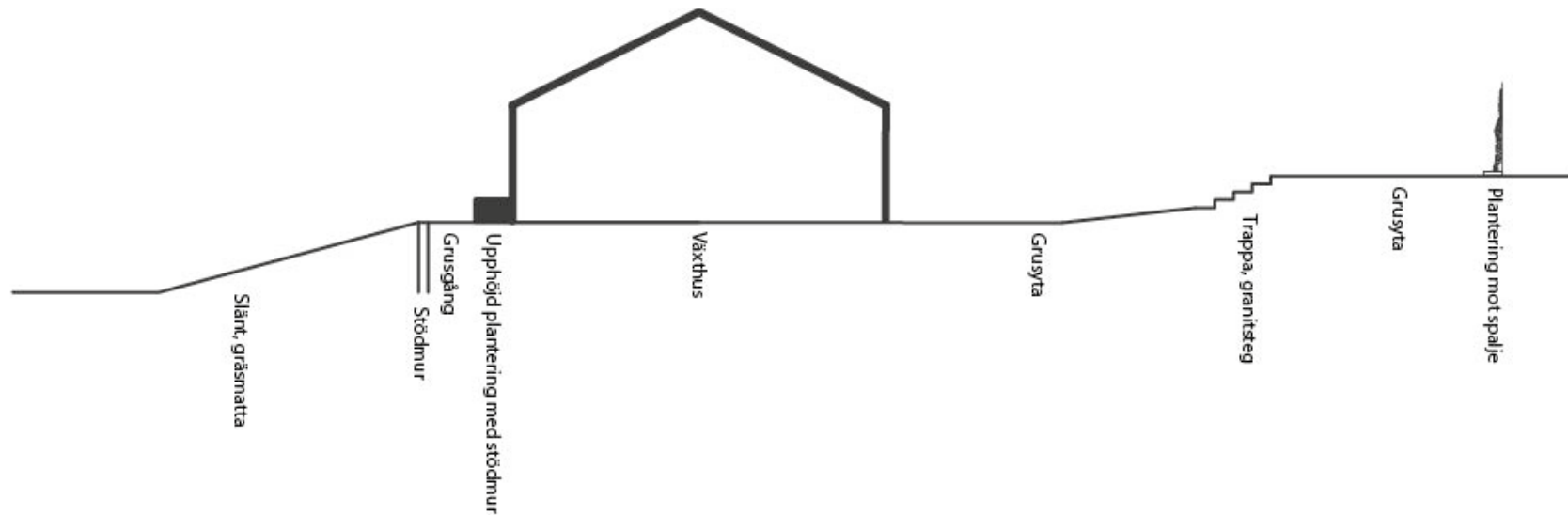

Bild 43. Snitt B-B. Skala 1:100 (A3). En stödmur byggs så att växthuset kan byggas på plan mark i nivå med den nya terrasserade ytan.

Visionsbild

Bild 44. Växthus med krydd- och sommarblomsplantering.

Visionsbild

Bild 45. Brygga sett från åsidan.

Visionsbild

Bild 46. Vy över gångvägen från parkeringen.

Utrustning & Markmaterial

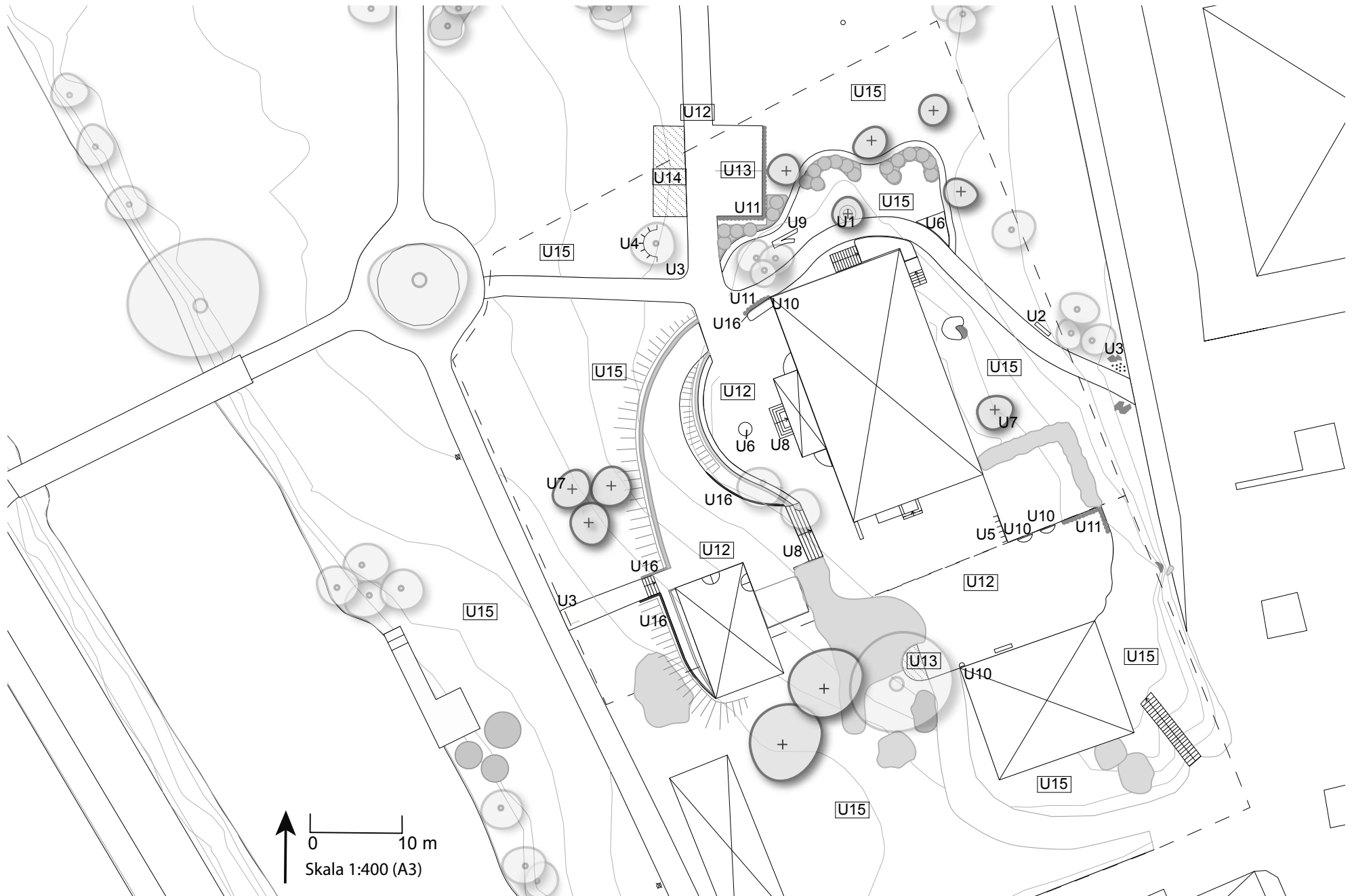

Bild 47. Plan över utrustning och markmaterial.

Beskrivning och åtkomst av utrustning

- U1 **Sexkantig bänk** runt trädet, platsbyggd i lärk likt den från slottsbro. <http://www.slottsbro.se/shop/park/parkmobler/cirkelsoffa/c-31/c-82/p-848> (Diametern behöver vara mindre än denna produkts därav platsbygge. Inre diametern bör vara mellan 0.6-0.8 m.)

- U2 **Parkbänkar** beställs från hammarby bruk. Bänken heter Grenen (HB 306), är målad i grönt vilket passar till huset. Dessutom är bänken använd i Brunnsparken. <http://www.hammarbybruk.se/sv/grenen-1/>

- U3 **Vägledningsskyltar**

Beställs från Hammarby bruk. <http://www.hammarbybruk.se/sv/informtionstavlor-i-gjutjarn-och-emalj/?lid=155148b46cadb5>

- U4 **Cykelställ** från Veksö. Invid den privata uteplatsen väljs Noah cykelställ NOE cykelställ: Enkelsidigt för fastgjutning, 6 platser, 3 000 mm. Pulverlackerat i grön RAL6009. <http://www.veksö.se/produkter/product/?id=16917>

Runt träd väljs Noah cykelställ Typ 27 NO: Cykelställ ½ cirkel, 7 platser. Pulverlackerat i grön RAL6009. <http://www.veksö.se/produkter/product/?id=16918>

Alternativ till Noah halvcirkel:

- U5 Från Hammarby bruk placeras 5 st bågar som bilden i en halvcirkel. Chess, Artikelnummer HB 521 Pollare tillverkat i plattstål 60x12, adapter för 60mm fundament eller nergjutning, Lackeras i valfri färg. <http://www.hammarbybruk.se/sv/cykelpollare/>

- U6 **Solenergi trädgårdsklot** 25 cm 3st/paket. Placeras 2 & 2. <http://www.stayhome.se/solenergi-tradgardsklot-25-cm-3st.html>

- U7 **Solenergi trädgårdsspotlight** 3st/paket.(1 st på var plats) <http://www.stayhome.se/solenergi-tradgardsspotlight-3st.html>

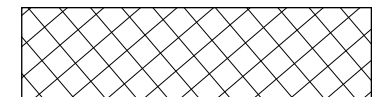
- U8 **Stegsten** i Bohusgranit med rustik känsla. <http://www.stenbolaget.se/bohus-blocksteg-rustik-1.html>

- U9 **Stock** från gammalt träd.

- U10 **Spaljeér** har mönster enligt bild. Köps in från närmsta ställe.

U11 **Stenar**. Kullersten(varierad storlek 10-20mm) och så kallad storsten för markering (30-60mm) beställs från Garnborns Åkeri & Maskin i Ronneby.

U12 **Grus**, krossat naturgrus 0-10 mm, beställs från Garnborns Åkeri & Maskin i Ronneby.
<http://www.garnborns.se/hem.html>

U13 **Storgatsten**. <http://steriks.se/produktsortiment/markbelaggningsmarksten/gatsten/>

U14 **Gräsarmering** är vald från ett företag som producerar en armering av återvunnen plast ”- ekologiskt och skonsamt för naturen” . Det heter TTE system och produceras av EQU Trading. Detta system har stort utrymme för gräs vilket gör att systemet syns mindre. <http://www.tte-system.se/page1.html>

U15 **Gräsyta**, större nya ytor av gräs kommer ej att anläggas därför kompletteringssås ytor som behöver göras med gräsfrön (köps in från närmsta smidigaste ställe).

U16 **Gjuten mur** i betong. Målad i samma färg som husets sockel. Höjden ska vara så att ytan blir jämn.

Bilderna på material och utrustning är hämtade från hänvisade hemsidor. Bild till U11, U12, U13, U15 och U16 är tagna av författaren.

Planteringsplan - träd & buskar - med planteringsnummer

Teckenförklaring

T1= Acer campestre

T2 = Acer rubrum 'Schanlon'

T3= Ginkgo biloba

T4= Malus domestica 'Aroma'

T5= Malus domestica 'Discovery'

T6= Malus domestica 'Folke'

T7= Malus domestica 'Gravensteiner'

T8= Malus domestica 'Trulsa' E

T9= Quercus robur

B1= Buddleja davidii 'Pink Delight'

B2= Buxus sempervirens

B3= Clematis alpina 'Albina Plena'

B4= Ligustrum vulgare 'Atrovirens'

B5= Philadelphus lemoinei 'Mont Blanc'

B6= Physocarpus opulifolius 'Diablo'

B7= Rosa rubiginosa f. Hoburg E

B8= Viburnum rhytidiphyllum

B9=Weigela florida 'Korea' E

Skala 1:400 (A3)

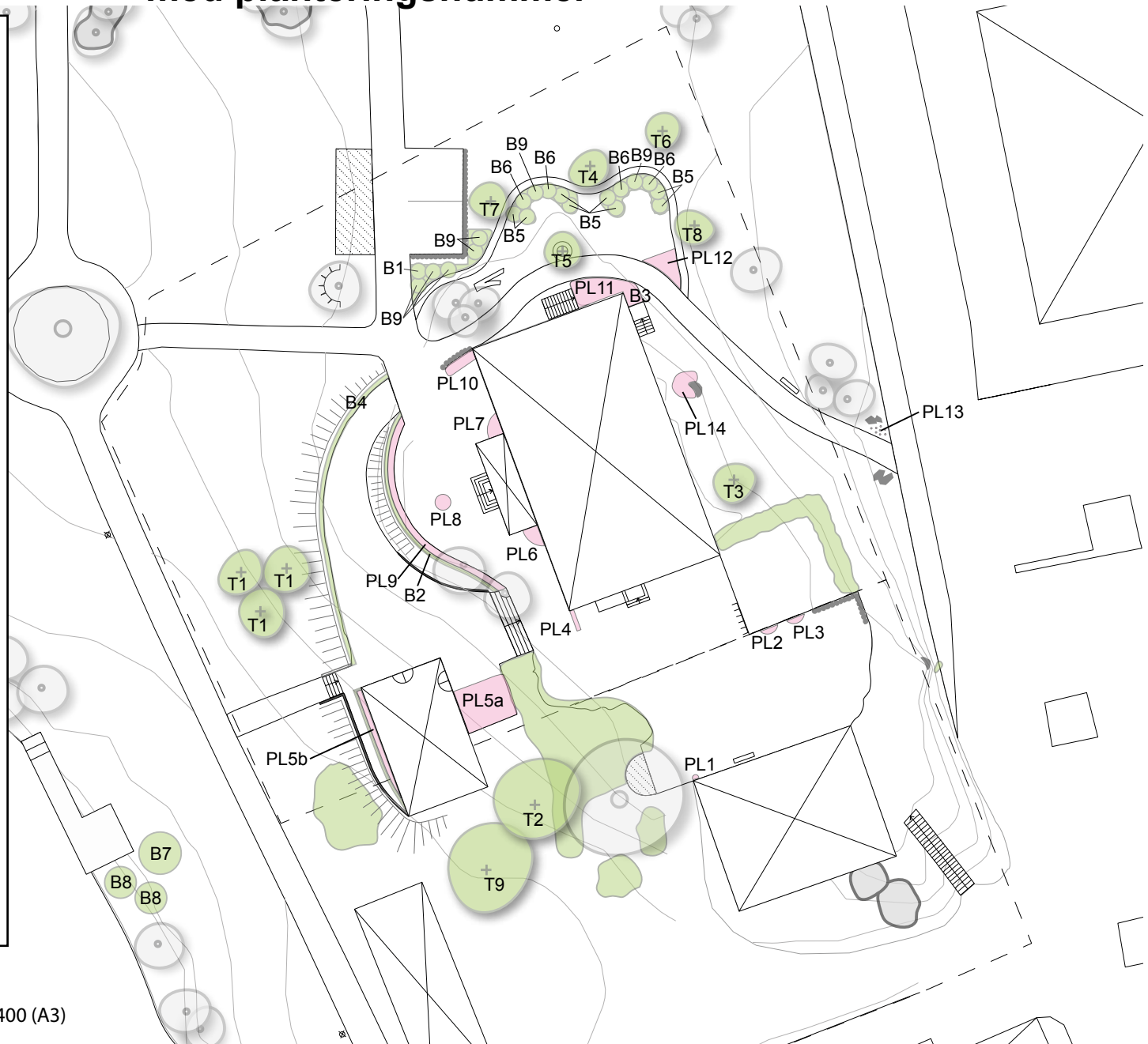

Bild 48. Planteringsplan träd och buskar.

Plantering 1

Klätterros. Rosa 'Bennets seedling'.

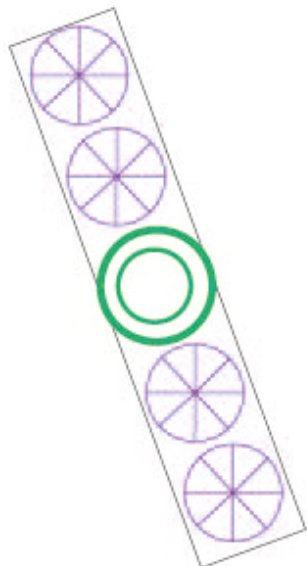
Plantering 2

Klätterros. 'Mme Alfred Carrier'.

Plantering 3

Klätterros. 'Bourbon queen'.

Plantering 4

Skala 1:20 (A3) ↑

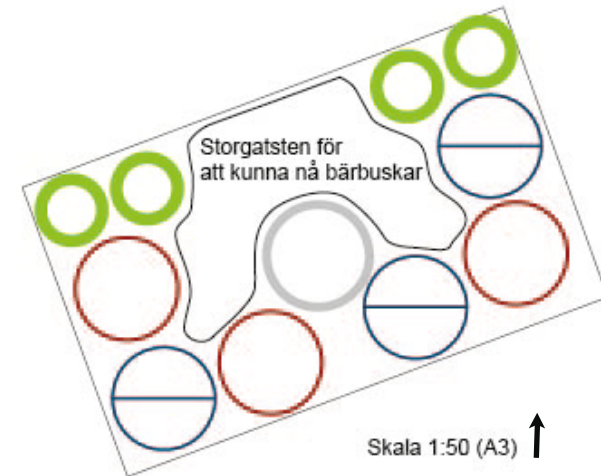

P11 *Lavendula angustifolia* 'Munstead'
Lavendel

R4 *Rosa* 'Goldfinch'
Ros

Plantering 5a

Skala 1:50 (A3) ↑

K8 *Rheum rhabarbarum* 'Elmsblitz'
Rabarber

K9 *Ribes* 'Röda Holländska'
Röda vinbär

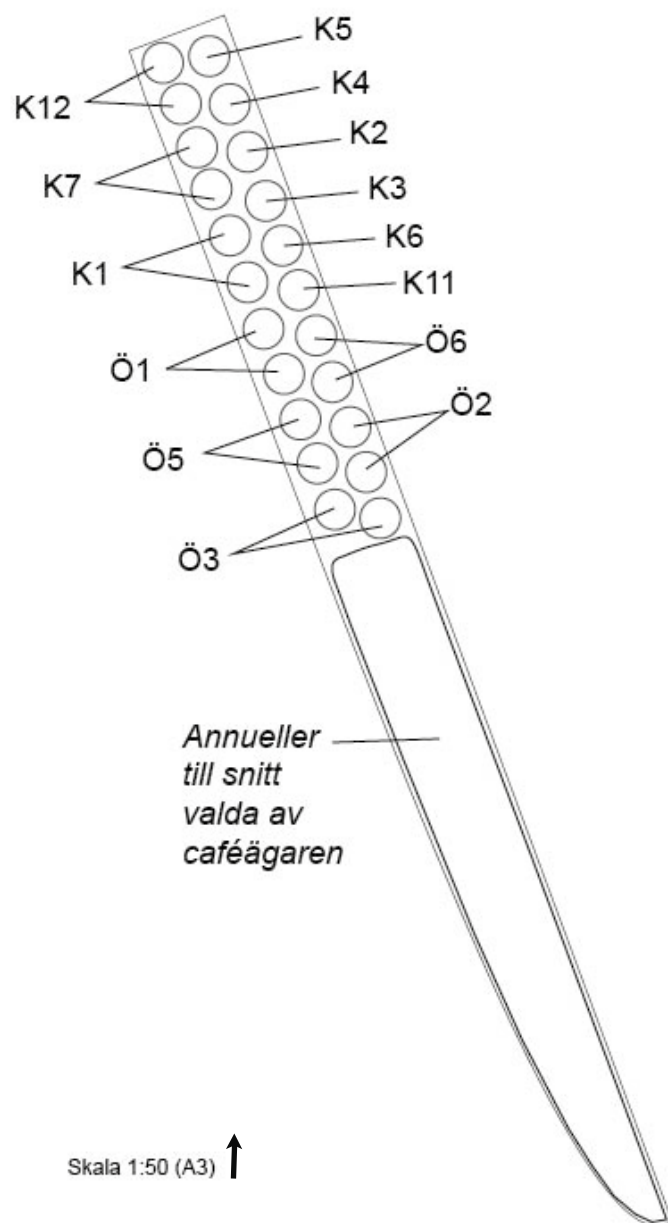
K10 *Ribes nigrum* 'Öjebyn'
Svarta vinbär

Ö4 *Helianthus tuberosus*
Jordärtskocka

Plantering 5b

K1 *Allium schoenoprasum*
Gräslök

K2 *Artemisia dracuculus*
Fransk dragon

K3 *Hyssopus officinalis*
Isop

K4 *Melissa officinalis*
Citronmeliss

K5 *Menta piperita*
Pepparmynta

K6 *Myrrhis odorata*
Spansk körvel

K7 *Origanum vulgare*
Kungsmynta

K11 *Salvia officinalis*
Kryddsalvia

K12 *Thymus vulgaris*
Kryddtimjan

Ö1 *Allium sativum*
Vitlök

Ö2 *Anethum graveolens*
Dill

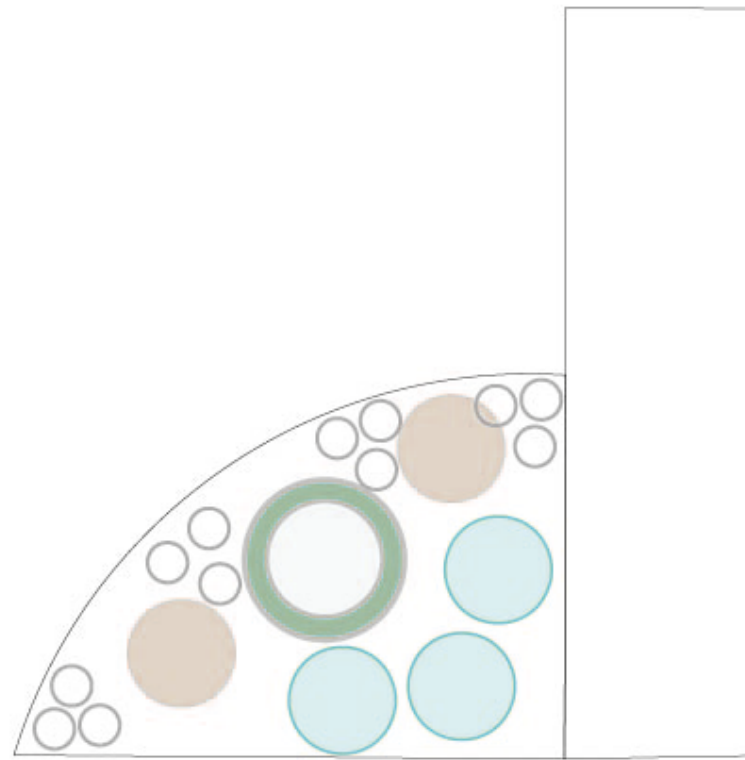
Ö3 *Apium graveolens v. rapaceum*
Rotselleri

Ö4 *Helianthus tuberosus*
Jordärtskocka

Ö5 *Petroselinum crispum*
Krusbladig persilja

Ö6 *Petroselinum crispum 'Apiaceae'*
Rotpersilja

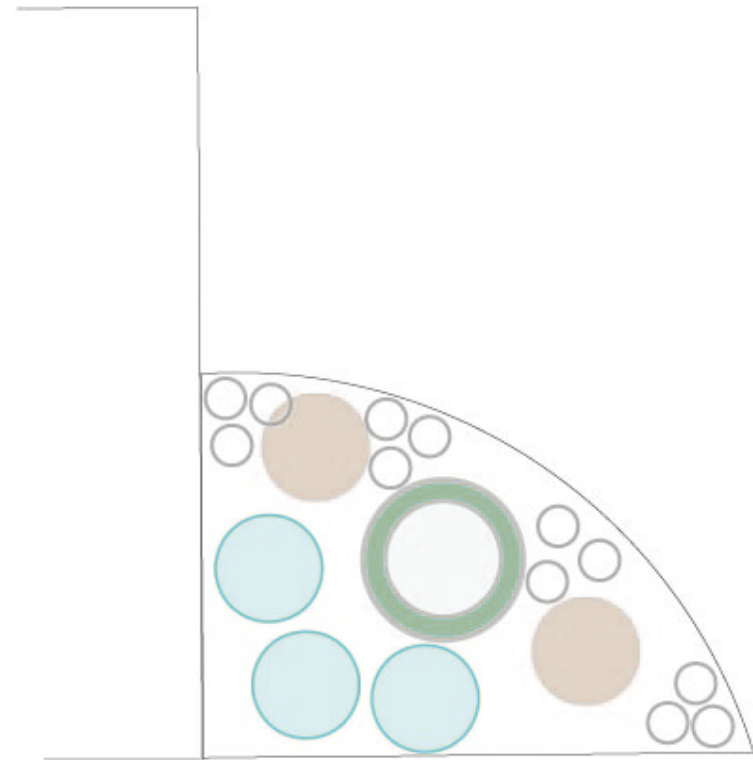
Plantering 6

Skala 1:20 (A3) ↑

- P1 *Aconitum x cammarum* 'Spark's Variety'
Trädgårdsstormhatt
- L1 *Galanthus nivalis*
Snödroppe

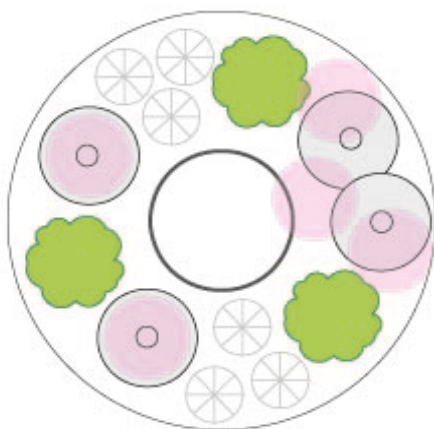
Plantering 7

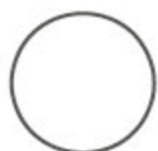
Skala 1:20 (A3) ↑

- P6 *Geranium macrorrhizum* 'Ingversen's (Variety')
Flocknäva
- P9 *Hosta crispula*
Praktfunkia

Plantering 8

Skala 1:20 (A3) ↑

Buddleja davidii (befintlig)
Fjärilsbuske

P3 Centaurea pullcherrima
Rosenklint

P11 Lavendula angustifolia 'Munstead'
Lavendel

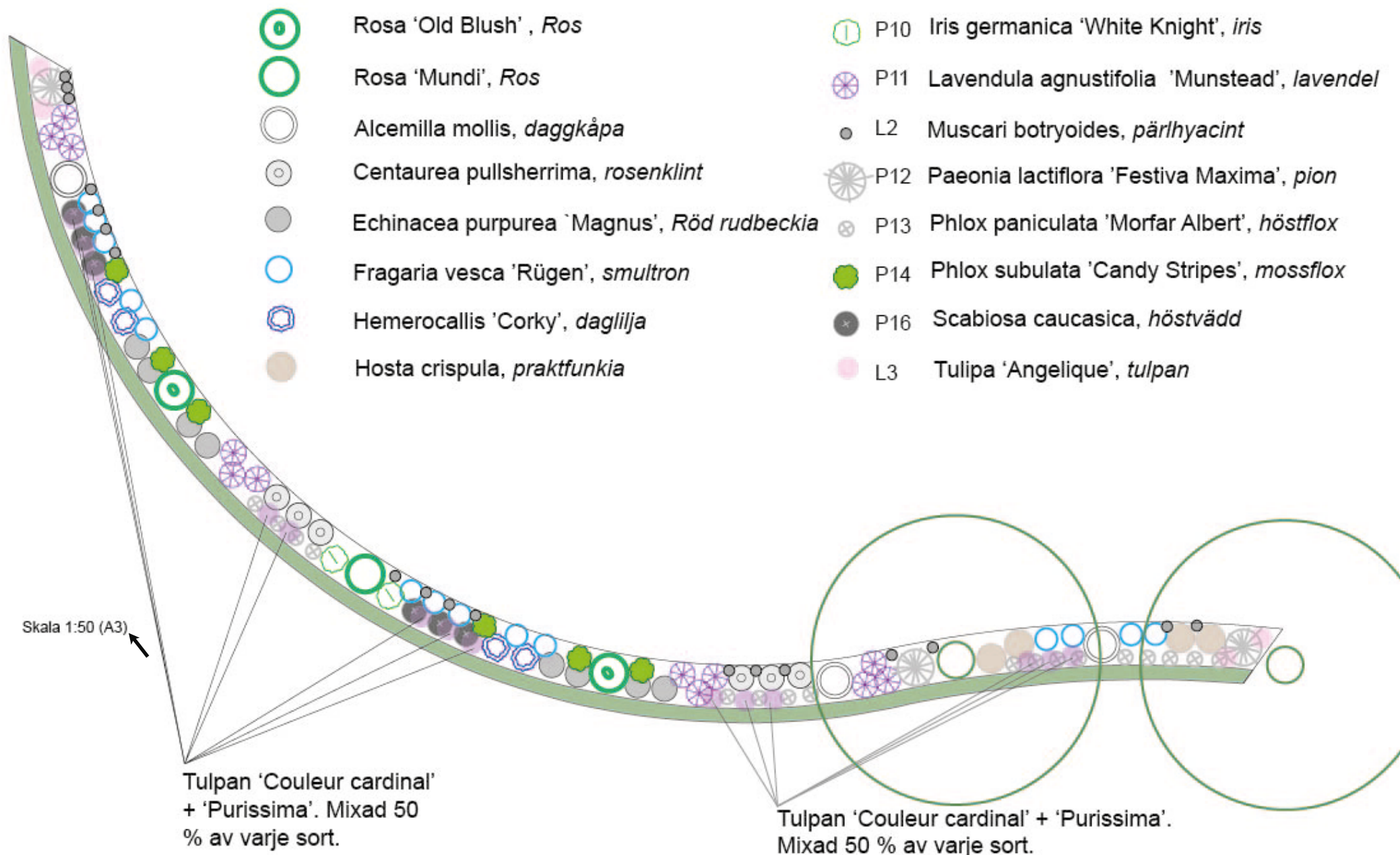

P14 Phlox subulata 'Candy Stripes'
Mossflox

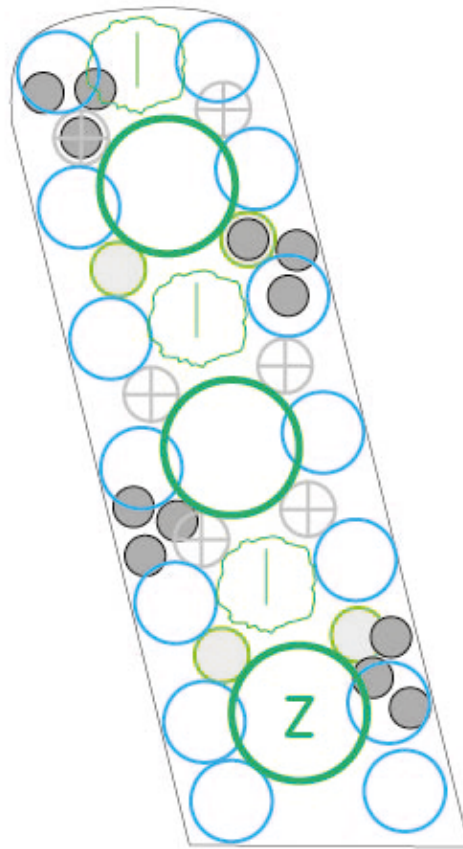

L5 Tulipa 'Angelique'
Tulpan

Plantering 9

Plantering 10

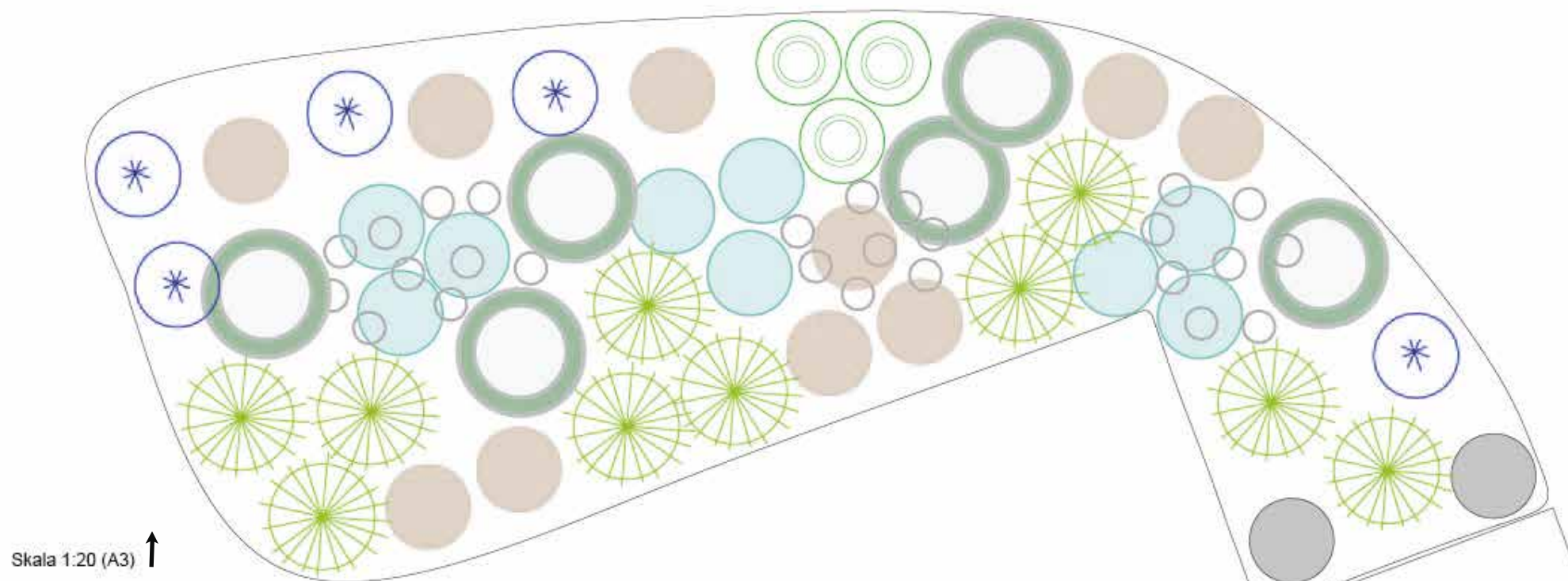
Skala 1:20 (A3)

	R7	Rosa 'Zephirine Drouhin' <i>Ros</i>
	R6	Rosa 'Cardinal de Richelieu' <i>Ros</i>
	P2	Fragaria vesca 'Rügen' <i>Smultron</i>
	P3	Iris germanica 'White Knight' <i>Iris</i>
	L2	Muscari botryoides <i>Pärhyacint</i>
	P5	Phlox paniculata 'Morfar Albert' <i>Höstflox</i>
	P8	Thalictrum aquilegifolium <i>Violruta</i>

Plantering 11

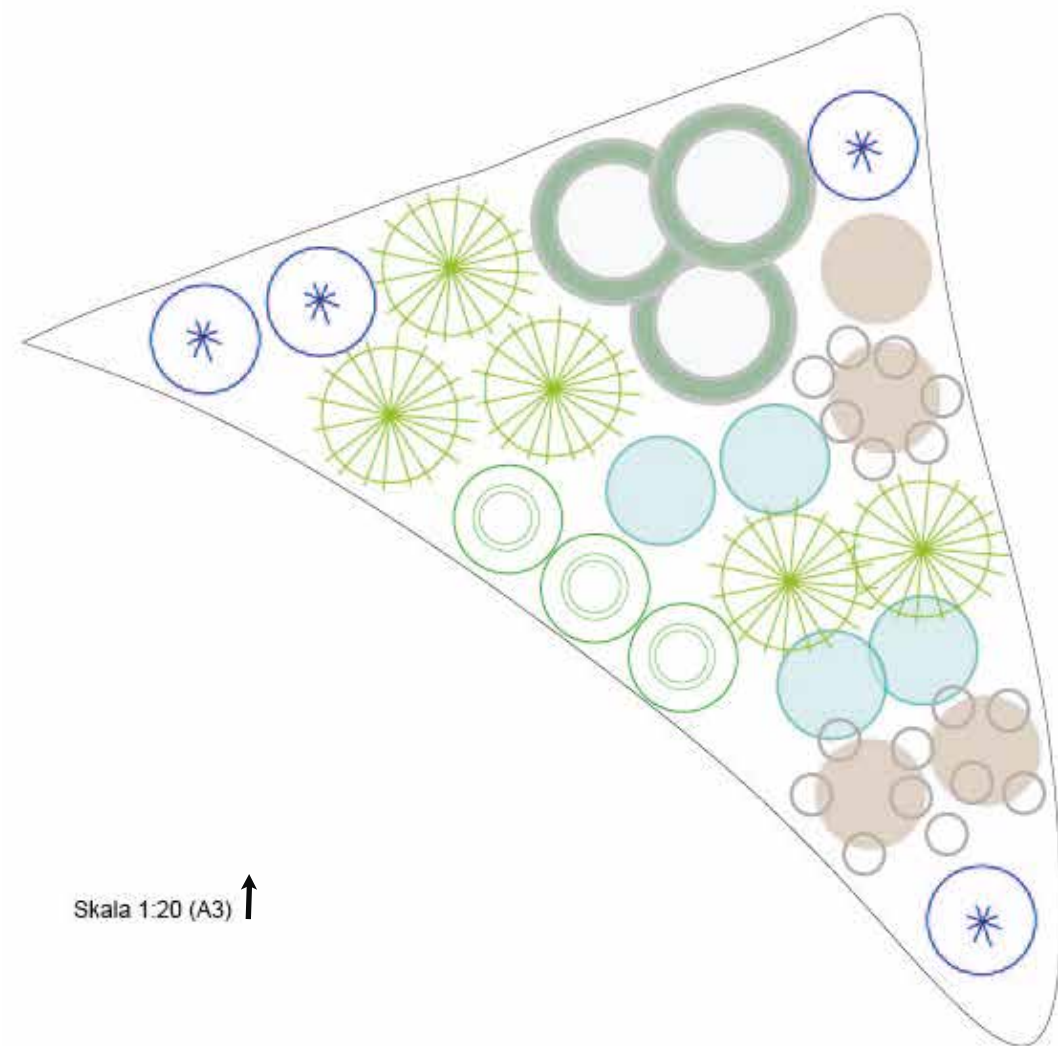

Skala 1:20 (A3) ↑

- P1 *Aconitum x cammarum* 'Spark's Variety'
Trädgårdsstormhatt
- B3 *Clematis alpina* 'Albina plena'
klematis
- L1 *Galanthus nivalis*
Snödroppe
- P6 *Geranium macrorrhizum* 'Ingversen's (Variety')
Flocknäva

- P7 *Helleborus niger*
Julros
- P9 *Hosta crispula*
Praktfunkia
- P15 *Polystichium braunii*
Skuggbräken
- P18 *Vinca major*
Stor vintergröna

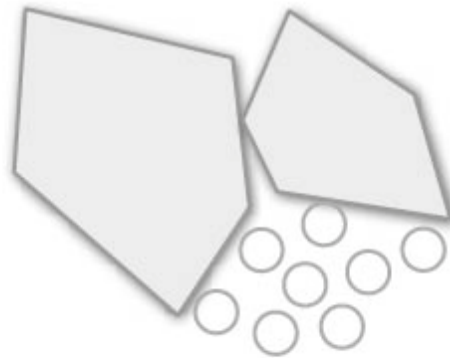
Plantering 12

Skala 1:20 (A3) ↑

	P1	<i>Aconitum x cammarum</i> 'Spark's Variety' <i>Trädgårdsstormhatt</i>
	L1	<i>Galanthus nivalis</i> <i>Snödroppe</i>
	P6	<i>Geranium macrorrhizum</i> 'Ingversen's (Variety') <i>Flocknäva</i>
	P7	<i>Helleborus niger</i> <i>Flocknäva</i>
	P9	<i>Hosta crispula /undulata</i> <i>Fraktfunkia</i>
	P15	<i>Polystichium braunii</i> <i>Skuggbräken</i>
	P18	<i>Vinca major</i> <i>Stor vintergröna</i>

Plantering 13

Skala 1:20 (A3) ↑

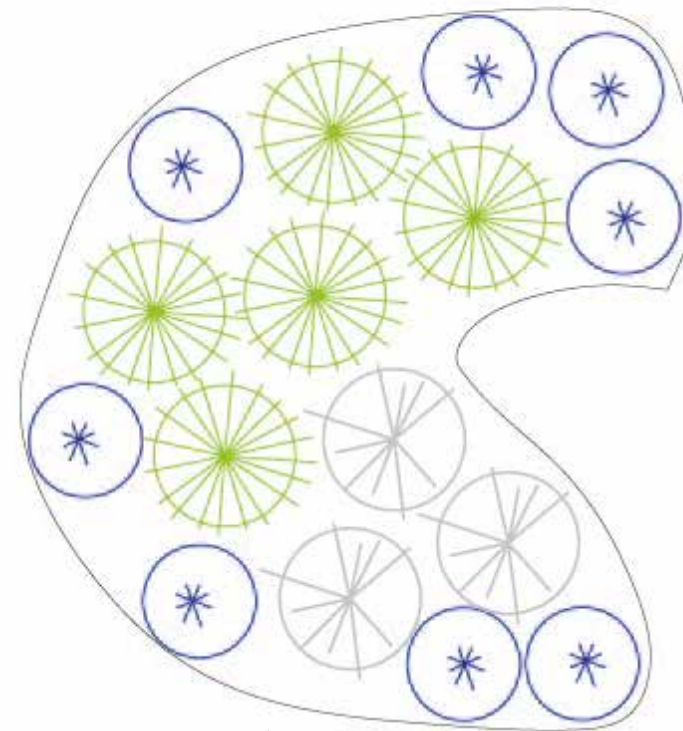

Större sten

Galanthus nivalis
Snödroppe

Plantering 14

Skala 1:20 (A3) ↑

P18

Vinca major
Stor vintergröna

P15

Polystichium braunii
Skuggbräken

P12

Paeonia lactiflora 'Festiva Maxima'
Pion

Växtlista, Café Mandeltårten, Ronneby

Littera	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd (m)	Bredd (m)	Blomtid + blomfärg	Egenskaper	Typ av anknytning	Kvalitet	Storlek	Antal	Ståndort	Övrigt
Träd												
T1	Acer campestre	Naverlönn	7-10	6-8	maj oansenligt gröna	Mörkgröna blad som får bronsgul färg. Rundkronad.	Beställningslista från 1873-78.	högst. 3x kl	16-18	3	Vind och salttålig. Tål stadsmiljö. Näringsrik, kalkrik jord sol och skugga. JAS-beskrivning.	-
T2	Acer rubrum 'Scanlon'	Rödlönn	10-12	4-5	Röda på bar kvist	Blad slår ut i purpurrött, blir gröna, för att under hösten bli sprakande röda.	Acer Rubrum finns på beställningslista från 1873-78.	högst. 3x kl	16	1	Värmegynnad.	-
T3	Ginkgo biloba	Ginkgo	9-12	5-6	-	Speciella blad.	Exot.	högstam 4x kl	14-16	1	Trivs bäst i varma, skyddade lägen, näringsrik och genomsläpplig jord och full sol. I skugga mer uppväxande.	Endast hanklon får planteras.
T4	Malus domestica 'Aroma'	Äpple	-	-	vita	Frukt.	-	Högst. 3x kl	14-16	1	Låga ståndortskrav. Ej extremt torr eller blöt jord. Sol. Ej blåst.	Stammas upp till 1.3 m. Klipps enligt önskemål.
T5	Malus domestica 'Discovery'	Äpple	-	-	vita	Frukt.	-	Högst. 3x kl	14-16	1	Låga ståndortskrav. Ej extremt torr eller blöt jord. Sol. Ej blåst.	Stammas upp till 1.3 m. Klipps enligt önskemål.
T6	Malus domestica 'Folke'	Äpple	-	-	vita	Frukt.	-	Högst. 3x kl	14-16	1	Låga ståndortskrav. Ej extremt torr eller blöt jord. Sol. Ej blåst.	Stammas upp till 1.3 m. Klipps enligt önskemål.
T7	Malus domestica 'Gravenstein'	Äpple	-	-	vita	Frukt.	Beställningslista från 1873-78.	SHögst. 3x kl	14-16	1	Låga ståndortskrav. Ej extremt torr eller blöt jord. Sol. Ej blåst.	Stammas upp till 1.3 m. Klipps enligt önskemål.
T8	Malus domestica 'Trulsa' E	Äpple	-	-	vita	Frukt.	-	Högst. 3x kl	14-16	1	Låga ståndortskrav. Ej extremt torr eller blöt jord. Sol. Ej blåst.	Stammas upp till 1.3 m. Klipps enligt önskemål.
T9	Quercus robur	Skogsek	20-25	15-20	maj- juni oansenligt gröna	Skuggbildande med stor krona. Har ollon.	Inhemsk art använd sedan grundande av Brunnsparken. även beställd.	högst. 4x (klump eller Air pot, minst 3x)	18-20	1	Klarar de flesta jordar. Bäst på näringsrik, humusrik jord med lerinnehåll och fukttillgång i sol. Vind och salttålig	Vårplantering eller sen höstplantering.

Littera	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd (m)	Bredd (m)	Blomtid + Blomfärg	Egenskaper	Typ av anknýtning	Kvalitet	Storlek	Antal	Ståndort	Övrigt
Buskar												
B1	Buddleja davidii 'Pink Delight'	Syrenbuddleja	1,5 -2,5	1,5-2	juli - frost rosa	Lockar till sig insekter och fjärilar.	Omgestaltning 1987.	Busk co 3,5 l	-	1	Varm, torr, solig ståndort. Blom på årsskott blir starkare vid vårbeskrning.	Beskärs till marken på våren för bättre blomning.
B2	Buxus sempervirens	Buxbom	-	-	-	Vintergrön	Finns på platsen.	Busk co	25-30	0+ 50 +0	Tål de flesta jordar, ej för torra. Näringsrikt och lerigt. Tål sol och skugga.	Beskärs till storlek som befintlig häck.
B3	Clematis alpina 'Albina Plena'	Klematis Atragenene-gruppen	-	-	maj-okt vita klockor	Klättrar.	Clematis finns med på beställningslistan från 1873-78.	A-kval	-	2	Skuggtålig.	Klipps så att trappan är fri.
B4	Ligustrum vulgare 'Atrovirens'	Vintergrön liguster	-	-	juni vita doft	Svarta bär .	Beställningslista från 1873-78.	Häck	50-80 cm	0+ 300 +0	Från sand till lera. Föredrar sol- halvskugga.	Klipps till en höjd av 0,6 m och en bredd på 0.3-0.4 m.
B5	Philadelphus lemoinei 'Mont Blanc'	Smultron-jasmin	1-2	1-2	juli Gräddvita	Blommor doftar smultron.	Omgestaltning 1987.	Busk co 3,5 l	-	8	Bäst i näringsrik jord i sol men även trädgårdsjord till något torrt och halvskugga.	-
B6	Physocarpus opulifolius 'Diablo'	Smällspirea	1.5-2	1-1.5	juni vita	Bladverk i rött. Röda skott vintertid.	Physocarpus finns på beställningslistan från 1873-78.	Busk co 3,5 l	-	4	Tålig, i de flesta jordar.	-
B7	Rosa rubignosa fk Hoburgen E	Äppelros	3-4	3	juni-juli rosa	Gröna blad med äppeldoft . orangeröda nypon.	Omgestaltning 1987.	Busk co 3,5 l	-	1	Torrt, kalkrikt, gärna med lerinslag.	-
B8	Viburnum rhytidophyllum	Rynkolvon	3-4	3-4	maj-juni vita	Vintergrön. Filtåriga bruna knoppar.	Olvon finns på beställningslista från 1873-78.	Busk co 3,5 l	-	2	Bäst i näringsrik, fuktig jord. Högt pH i sol- skugga. Klarar torka och djup skugga.	-
B9	Weigela florida 'Korea' E	Prakttry	1.6	1.6	juni karminröda -mörkt rosa	Kan återblomma under hösten.	Weigela finns på beställningslista från 1873-78.	Busk co 3,5 l	-	7	Bäst i vädrenade näringsrika jordar i sol. Klarar sig bra i trädgårdsjord och halvskugga.	-

Littera	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd (m)	Bredd (m)	Blomtid + Blomfärg	Egenskaper	Typ av anknýtning	Kvalitet	Storlek	Antal	Ståndort	Övrigt
Rosor												
R1	Rosa 'Bennett's Seedling'	Arven-sis-gruppen	4	2	Tidigblommande. Halvfyllad till fylld. Små vita.	Klätteros. Svag doft.	Odlad sedan 1840.			1		-
alt.	Rosa 'Lykkefund'	Hele-nae-gruppen	3-4	-	juli creame vita	Klätteros. Doftar honung. Taggfri.	Liknar ovan.			-		-
R2	Rosa 'Bourbon Queen'	Bour-bon-gruppen	2,5	3	Tidig, höstblommen är finast. Fyllda, skålformade från ljus rosa till karminrosa	Klätteros. Doftar plommon och hallon.	Odlad sedan 1835. Omgestaltning 1987.			1		-
alt	Rosa 'New Dawn'	Wichurana-gruppen	3.5	3.5	juli-frost Stora och silverrosa	Klätteros. Doftar citrus.	Liknar ovan. Omgestaltning 1987.			-		Mycket känd!
R3	Rosa 'Cardinal de Richelieu'	Gallica-gruppen	1.2	0.9	juni-juli Klotformade tätt fyllda. mörkt purpur - blåviolett med vit mitten.	Rabattros. Doftar sött och harts.	Odlad sedan 1840. Omgestaltning 1987.			2		-
alt	Rosa 'Falstaff'	Engelsk ros/ Austin ros	1	1	juni-aug Stora skålformade, fyllda mörkt karminröda - purpur.	Rabattros. Doftar gammeldags ros.	Liknar ovan.			-		-
R4	Rosa 'Goldfinch'	Multiflora-gruppen	4	2	juli Små halvfyllda smörblomsgula.	Klätteros. Doftar apelsin, banan och mysk.	Odlad sedan 1884.			1		-
alt.	Rosa 'Alchemist'	Moderna Buskrosor-gruppen	2	1.8	juli tätt fyllda rosettformade. Skiftar i gult aprikost.	Klätteros. Doftar te och honung.	Liknar ovan.			-		Mycket välkänd!
R5	Rosa 'Mme Alfred Carrier'	Noiset-gruppen	4	2	juni- höst Tätt fyllda, bollformade. Cremevita- blekrosa	Klätteros. Doftar citron.	Odlad sedan 1879.			1		-
alt.	Rosa 'Mme Plantier'	Alba- gruppen	1.5	2.5	juli Tätt fyllda skålformade. Cremevita	Klätteros. Doftar mandel, päron och mysk	Liknar ovan. Odlad sedan 1835. Omgestaltning 1987.			-		lättdodlad, hårdig, skuggtålig, anspråkslös
R6	Rosa 'Mundi'	Gallica-gruppen	1.2	1.2	juni-juli Stora, fyllda, skålformade. skiftar i magenta, mörkt alinirött, purpurrod, ljuslila och rosa.	Doftar körvel, mandel och mysk	Odlad sedan 1581. Omgestaltning 1987.			1		-
alt.	Rosa 'Chicago Peace'	Tehybrid-gruppen	1	0.7	juli-frost Stora aprikosgula med rosa kanter.	Rabattros. Doftar svagt av äpple.	Liknar ovan			-		-

Littera	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd (m)	Bredd (m)	Blomtid+ Blomfärg	Egenskaper	Typ av anknytning	kvalitet	storlek	Antal	Ståndort	Övrigt
Forts Rosor												-
R7	Rosa 'Old Blush'	Chinensis-gruppen	0.7	0.6	maj -sen höst regelbundet. medelstora halvfyllda-ljusrosa som mörknar.	Rabattros. doftar socker-rärt och citron.	Odlad sedan 1725.			2		-
alt.	Rosa 'Heritage'	Moderna buskrosor-gruppen	1.2	1.2	juli- frost medelstora, bollformade sedan skålformade, ljusrosa med laxrosa inslag.	Buskros. Doftar frukt, honung, nejlika och myrra. Har taggar.	Liknar ovan.			-		-
R8	Rosa 'Zephirine Drouhin'	Bourbon-gruppen	3	4	juli + höst Rikblommande klasar om 15. Halvfyllda skålformade cerise-karminröda.	Klätterros. doftar äpple och klöver Taggfri.	Odlad sedan 1868. Omgestaltning 1987.			1		-
alt.	Rosa 'Rosarium uetersen'	Klätterros-gruppen	3	1.5	I klasar, fyllda, blossande rosa med silverton.	Klätterros. Fruktdoft.	Liknar ovan.			-		-

	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd (cm)	Blomtid + Blomfärg	Egenskaper	Typ av anknytning	Kvalitet	Antal	Ståndort	Övrigt
Perenner										
P1	Aconitum x cammarum 'Spark's Variety'	Trädgårds-stormhatt	130	juli-aug violettblå	Skapar höjd.	Gammal medicinalväxt ¹	A-kval	9+6+4	Näringsrik trädgårdsjord, relativt fuktigt.	
P2	Alchemilla mollis	Jättedagg-kåpa	30-50	juni-aug lime	Döljer lökblad.	Finns på platsen. Gillas.	A-kval	0+3+0	Alla jordar.	(kan återvinnas)
P3	Centaurea/ Cyanus pulls-herrima	Rosenklint	30-40	juni-juli purpurrosa	-	Beställningslista från 1873-78.	A-kval	0+10+0	Lätt välldränerad jord i sol. Sorten 'montana' helst något fuktigare.	
P4	Echinacea purpurea 'Magnus'	Röd rudbeckia	80-100	juli-sept rosaröd	-	Finns på platsen.	A-kval	0+8+0	Lätt välldränerad jord i full sol.	
P5	Fragaria vesca 'Rügen'	Smultron	25	juni-sept	Bär i rött.	Stilmässigt.	A-kval	0+28+0	Tål de flesta näringsrika jordar.	
P6	Geranium macrorrhizum ('Ingwersen's Variety')	Flocknäva	30	juni-juli violettrosa	Täckande.	Finns på platsen.	A-kval	6+2+3	Tålig.	(kan återvinnas) blir oftast större än angiven höjd.
P7	Helleborus niger	Julros	30	dec-apr vita	vintergrön och vinterblom	Gammal medicinalväxt ¹	A-kval	3+0+3	Tyngre jord med god dränering. Vacker i skuggrabatter.	
P8	Hemerocallis 'Corky'	Daglilijs	70	juli- aug gul	Var blomma blommar endast en dag.	Omgestaltung 1987.	A-kval	0+4+0	Klarar jordar som ej är torra och magra. Bäst i fuktig näringsrik jord i sol-halvskugga.	(kan återvinnas)
P9	Hosta crispula	Praktfunkia	40	juni-juli ljus lila	Döljer lökblad. Vit bladkant.	Gammal Viktoriansk växt ¹ .	A-kval	11+8+ 4	Mullrik, fuktig jord i skugga.	(kan delvis återvinnas, 3st)
P10	Iris germanica 'White Knight'	Iris	40-80	juni vita	-	Omgestaltung 1987. finns på platsen och passar med rosor.	A-kval	0+5+0	Lättodlad även på torra jordar.	(kan återvinnas)
P11	Lavandula angustifolia 'Munstead'	Lavendel	40	juli-aug lavendelblå.	Doftar. drar till sig bin och fjärilar.	Omgestaltung 1987.	A-kval	0+22+0	Torktålig, lätt, välldränerad, kalkhaltig jord gynnar växten.	
P12	Paeonia lactiflora 'Festiva Maxima'	Pion	85	juni-juli vita, fyllda	Fint bladverk.	Omgestaltung 1987.	A-kval	3+3+0	Bäst på fuktig, välldränerad skyddat plats-	Bör ej flyttas efter plantering.
P13	Phlox paniculata 'Morfar Albert'	Höstflox	100	juli-sept rosa med mörkare mitt	Höstblom.	På platsen. Stil-mässigt.	A-kval	0+23+0	Inte för torrt.	
P14	Phlox subulata 'Candy Stripes'	Mossflox	15	maj-juni Rosa med vit kant	Marktäckare.	Stilmässigt funktion, nytänk.	A-kval	0+9+0	Full sol.	

Littera	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd (cm)	Blomtid + Blomfärg	Egenskaper	Typ av anknytning	Kvalitet	Antal	Ståndort	Övrigt
forts pe- renner										
P15	Polystichum braunii	Skuggbräken	40	-	Vintergrön.	Ormbunkar finns på beställningslista från 1873-78.	A-kval	15+0+5	Bäst i väldrenerat, humusrikt i hel till halvsugga men klara torka.	
P16	Scabiosa caucasica	Höstvädd	60	juni-okt blåviolett	Senblommande. Bra till snitt.	Stilmässigt, funktion.	A-kval	0+6+0	Bäst i lätt, kalkhaltig näringsrik jord men klarar tyngre om väldrenerat. Soligt.	
P17	Thalictrum aquilegifolium	Violruta	100	juni-juli vit	Skapar höjd.	Beställningslista från 1873-78.	A-kval	0+4+0	Trädgårdsjord. Sol till skugga.	
P18	Vinca major	Stor vintergröna	30	juni-juli blå	Marktäckare.	Beställningslista från 1873-78.	A-kval	13+0+4	Bäst på fuktig, humusrik jord i skugga.	

Lökar										
L1	Galanthus nivalis	Snödroppe	10-15	feb-april	-	Odlad sedan 1700-talet i Sverige ¹ .	A-kval	33+32+17	Mullrik, lerhaltig jord i halvsugga.	Blötläggs och planteras i september. Låt bladen vissna ner helt innan de tas bort.
L2	Muscari botryoides	pärhyacint	15-20	april-maj blåa	-	Odlad sedan 1600-talet i Sverige ² .	A-kval	0+30+0	De flesta jordar med god dränering i full sol.	Planteras i september. Låt bladen vissna ner helt innan de tas bort.
L3	Tulipa 'Angelique'	tulpan	45	maj -juni Fylldblommig Skiftar i olika rosa.	-	Sort lik 'Murillo' =gammal sort .	A-kval	0+9+0	Sandig, väldrenerad, torr, näringsrik jord. Full sol.	Planteras i september. Låt bladen vissna ner helt innan de tas bort.
L4	Tulipa 'Couleur cardinal'	tulpan	35	maj röd med purpurflam-mor.	Långlivad.	Odlad sedan 1845.	A-kval	0+14+0	Sandig, väldrenerad, torr, näringsrik jord. Full sol.	Planteras i september. Låt bladen vissna ner helt innan de tas bort.
L5	Tulipa 'Purissima'	tulpan	40	april-maj vita	Doft.	Kommer av 'Mme Lefebvre' = gammal sort.	A-kval	0+14+0	Sandig, väldrenerad, torr, näringsrik jord. Full sol.	Planteras i september. Låt bladen vissna ner helt innan de tas bort.

Littera	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd (cm)	Blomtid+ Blomfärg	Egenskaper	Typ av anknytning	Kvalitet	Antal	Ståndort	Övrigt
Köks träd-gårds-växter										
K1	Allium schoenoprasum	Gräslök	30	sommar lila	Ätbar.	-	A-kval	1	Välgödalad, mullrik, fuktig, väl-dränerad jord i sol till halv-skugga.	Blommor bör klippas om löken skall användas.
K2	Artemisia dracunculus	Fransk Dragon	60	aug-sept oanseligt gröna.	Ätbar.	-	A-kval	1	Väl-dränerad mullrik jord.Soligt och vindskyddat.	-
K3	Hyssopus officinalis	Isop	40	sommar blå, vita el. rosa	Ätbar. blommor fina som dekor.	-	A-kval	1	Näringsrikt, väl-dränerat, gärna lätt, varm jord i sol.	Drar till sig bin och fjärilar. klippas på våren.
K4	Melissa officinalis	Citronmeliss	70	juli-sept obetydliga vita	Ätbar.	-	A-kval	1	Mager, väl-dränerad jord i full sol.	Planteras i kruka med bottenhål ner i jorden pga spridning.
K5	Menta piperita	Pepparmynta	50-60	juni-sept ljusviolett	Ätbar.	-	A-kval	1	Trivs på alla jordar i sol.	Planteras i kruka i jorden med bottenhål pga spridning.
K6	Myrrhis odorata	Spansk körvel	150	sommar vita	Ätbar.	-	A-kval	1	Mullrik, lerhaltig jord gärna i skugga och lite fukt.	-
K7	Origanum vulgare	Kungsmynta	50	juli-sept ljusrosa - mörkare rosa	Ätbar.	-	A-kval	1	Mager, torr väl-dränerad jord i full sol.	Planteras i kruka med bottenhål ner i jorden pga spridning.
Ko8	Rheum rhabarbarum 'Elmsblitz'	Rabarber	ca 60	Blommor om den ej skördas med en vit blomma.	Låg oxalsyrahalt.	Gammal sort.	co 2 l	1	Lätt fuktig, näringsrik jord.	Vill stå på samma plats. Gödslas tidigt på säsongen.
K9	Ribes 'Röda Holländska'	Röda vinbärgruppen	ca 100	Oanseliga.	Ger bär.	-	Busk co 3,5 l	2	Väl-dränerad, näringsrik och något fuktig jord. Gärna full sol men klarar halv-skugga.	Äldre grenar tas bort vart tredje år.
K10	Ribes nigrum 'Öjebyn'	Svarta vinbärgruppen	ca 100	Oanseliga.	Ger bär.	-	Busk co 3,5 l	2	Väl-dränerad, näringsrik och något fuktig jord. Gärna full sol men klarar halv-skugga.	Äldre grenar tas bort vart tredje år.
K11	Salvia officinalis	Kryddsalvia	40	jul-aug lilablå	Ätbar.	-	A-kval	1	Tål både sol och skugga.	-
K12	Thymus vulgaris	Kryddtimjan	10-20	juni-juli lilafärgad	Ätbar.	-	A-kval	1	Väl-dränerad, kalkrik jord i full sol.	- 85

Littera	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Höjd (cm)	Blomtid + Blomfärg	Egenskaper	Typ av anknýtning	Kvalitet	Antal	Ståndort	Övrigt
Ettåriga örter										
Ö1	Allium sativum	Vitlök	40-50	-	Ätbar lök.	Beställningslista från 1873-78.	-	10	Lucker, mulrik, näringsrik jord. Soligt.	
Ö2	Anethum graveolens	Dill	70	gula	Ätbar.	Beställningslista från 1873-78.	-	-	Ej torka.	
Ö3	Apium graveolens v. rapaceum	Rotselleri	40-50	-	Ätbar knöl.	Beställningslista från 1873-78.	-	-	Djup, mullhaltig, näringsrik jord. Bäst i soligt läge med en lucker, mulrik lerjord med hög kalkhalt.	2-årig
Ö4	Helianthus tuberosus	Jordärt-skocka	200-3000	gula	Ätbara knölar under mark.	Beställningslista från 1873-78.	-	5	Välgödslad, mullhaltig, sandjord med högt Ph.	
Ö5	Petroselinum crispum	Krusbladig persilja	25	-	Ätbar.	Beställningslista från 1873-78.	-	-	Näringsrik, väl-dränerad jord. Sol- halvskugga.	2-årig men odlas som ettårig för bästa skörd.
Ö6	Petroselinum crispum 'Apiaceae'	Rotpersilja	30-50	-	Ätbar rot.	Beställningslista från 1873-78.	-	-	Sandblandad, mulrik, näringsrik jord. Soligt och varmt.	

Ettåriga örter odlas från frö/ utsäde som köps in varje år från närmsta tillgängliga plantskola.
Fleråriga kryddväxter köps in från närmsta tillgängliga plantskola.

Information till växtlistor är hämtade från Stångbykatalogen 2016/17, boken Perenner, hemsidan odla.nu, boken Roshandboken, Säve plantskola och hemsidan klostra.se

1. Enligt Christenson, P. 1997. Trädgårdsväxternas historia. Västerås: ICA Bokförlaget AB.
2. Enligt Wallenquist, I. 2007. Våra älskade trädgårdsväxter och hur vi odlar dem. Stockholm: Prisma.

Etapper

Förslaget kan delas upp i etapper för att fördela arbetet och kostnaderna. Jag har föreslagit nedanstående uppdelning. Bilderna som följer förklarar etapperna.

Första etappen

- I första etappen skapas en anpassad gång från parkeringen vid *Soft Center* fram till husets entré. Till första etappen hör också att placera ut stenar som markerar entrén till tomten. Samtidigt skapas plantering 11, 13 och 14. Det befintliga vingnötsträdet, där gången kommer till framsidan, röjs från skott så att ett "lekträd" skapas. Intill trädet placeras också en stock för lek.
- En parkering för rörelsehindrade är viktig för att alla gäster ska kunna ta sig till caféet. Även en privat parkering och en cykelparkering för anställda och privat bruk tillhör etapp 1.
- För att få en avskild yta för caféägarens familj skapas en privat uteplats omgärdad av ett plank. Syrenhäcken och befintliga buskage rensas ur.
- Utrustning i form av cykelställ och bänkar har en viktig funktion och sätts ut. (Med undantag för bänk runt äppelträd).
- En hårdgjord yta för att hantera sopor skapas under den stora eken och plattläggning av uppfart repareras.

- Plantering 1-3 anläggs.

Andra etappen

- Den andra etappen fokuserar på framsidan av tomten. Nu skapas den andra delen av klippt häck och därmed en terrasserad yta. Till denna yta hör även två trappor för att nå den nya platån. Den befintliga entrétrappan läggs om och ledstång samt handtag sätts upp.
- Den lilla njurformade planteringen tas bort och ersätts med en rabatt liknande den på andra sidan verandan. Plantering 4+ 6-10 skapas eller görs om.
- En ny lastbrygga byggs i etapp 2.
- Andra etappen inkluderar trädplantering (även äppelträd).

Tredje etappen

- Nu skapas sista delen av gångsystemet norr om byggnaden. Till det hör en buskplantering för att skapa bersåer. Plantering 12 skapas i denna etapp.
- Ett växthus med en örtträdgård i plantering 5a & 5b samt plantering 15 byggs i denna etapp.
- Etapp 3 inkluderar även byggnation av brygga invid ån samt buskplantering här.

ETAPP 1

Bild 49. Etapp 1. Gång från parkering, handikapparkering och privata delar av tomten skapas.

ETAPP 2

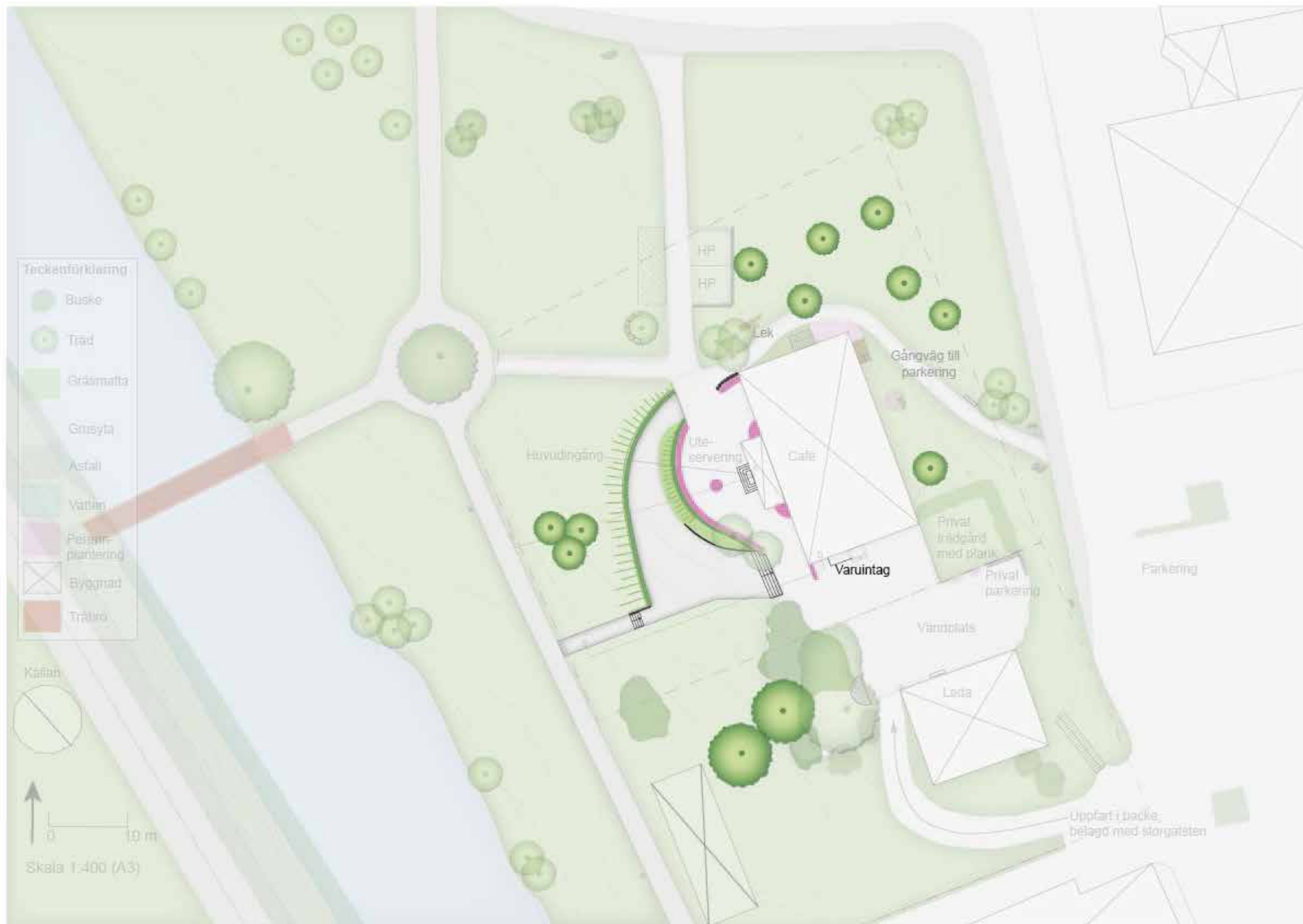

Bild 50. Etapp 2. Fokus på framsidan av tomten och trädplantering.

ETAPP 3

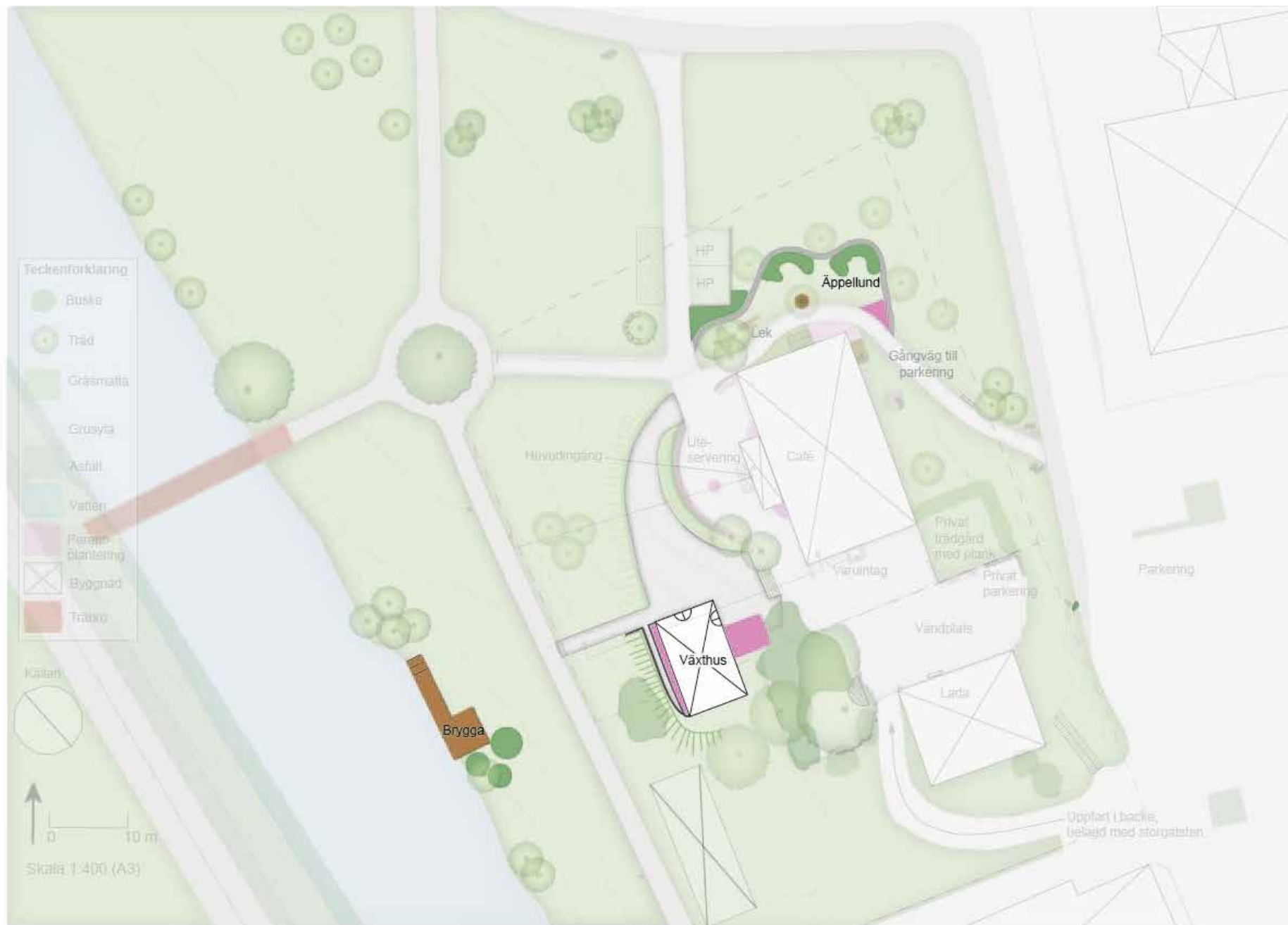

Bild 51. Etapp 3. Äppellunden anläggs och växthus samt brygga byggs i den sista etappen.

Vad ska göras, ändras eller fixas?

- **Belysning:** Belysning skall finnas på byggnaden samt på ladan. Utöver denna sätts punktbelysning ut på platsen för att lysa upp objekt (se avsnitt om *Utrustning och markmaterial*).
- **Brygga vid ån:** För att verkställa bryggan krävs överenskommelse med kommunen.
- **Buskar:** De buskar som finns under den stora eken byts ut till nya med tiden.
- **Grus:** Gruset byts ut till samma typ som finns i Ronneby Brunnspark. Det är krossat naturgrus 0-10 som tas fram efter önskemål av Garnborns Åkeri & Maskin i Ronneby. Detta företag tar fram Brunnsparkens grus och är därför föreslaget.¹⁰³
- **Jord:** De flesta växter som valts ut trivs bäst i en väl-dränerad, humusrik/mullrik jord som är något näringsrik. Trädgårdsjord med lerinslag och ett något högre pH än det neutrala värdet 7 föreslås därför till planteringarna.
- **Kryddgård + blomsterland:** I blomsterlandet odlas ettåriga blommor av eget val för att kunna

plocka buketter till caféets bord.

- **Kullerstenar:** Kullerstenar läggs som kant runt alla rabatter. Som sättmaterial kan sättsand eller stenmjöl användas.
- **Lastbrygga:** Invid den privata ingången byggs en lastbrygga i trä.
- **Planteringar:** Den njurformade planteringen tas bort. Nya anläggs enligt ritning och etappförslag.
- **Rabarber- och bärland:** Buskaget röjs ut och ett bärland i marknivå skapas med kullersten runt för att gränsa av från grusytan.
- **Rosor:** Gamla sorter har valts både för klätterrosor och rabattrosor. Det finns alternativa sorter beskrivna i växtlistan om någon sort inte går att få tag i.

Rosorna i plantering 1,2 och 3 planteras i planteringsbädd i marknivå om det är möjligt (större stenar eller berg kan förhindra). Annars görs en upphöjd bädd i gjuten betong på samma vis som stödmurarna.

- **Rensning:** Schersminbuskaget på gräsmattan mellan byggnaden och ån förnygringsbeskärs och rensas från lönnskott med mera.

Rensa ur andra arter ut

syrenhäcken.

- **Skyltning:** Skyltning ska ske enligt de anvisningar som finns i Vårdplanen för Ronneby Brunnspark. Samma design ska finnas på platsens skyltar. Vägskyltar sätts upp för att visa riktning till Brunnsparken, Soft Center, parkering samt centrum.
- **Storgatsten:** Vägen av storgatsten repareras och kompletteras hela vägen upp till ladans kant. Detta kan göras i samband med att en yta av storgatsten läggs som underlag för sophantering.

Stenrad av storgatsten delar av de två handikappparkeringarna. Vid norra delen av plantering 9 fylls det upp med grus för att jämna ut ytan. Likaså vid den sydvästra gaveln av huset invid lastbryggan.

- **Trappa:** Trappan framför huvudentrén läggs om. Trappan höjs genom att översta steget lyfts så att det kommer i nivå med innergolvet. Ett nytt understa steg läggs till. Till detta sätts ett handtag på både ut- och insida av den utifrån sett vänstra dörren för att komplettera den ledstång som finns.
- **Trappa för nivåskillnad:** En trappa i granitsten anläggs mellan de två

terassnivåerna se *Utrustning och markmaterial*.

- **Utjämning:** Ytan för den privata trädgården behöver jämnas ut och balanseras genom att delvis ta material från den högre delen av grusytan och lägga på den lägre samt komplettera med ny och önskad beläggning. Överdelen på eventuellt berg som här går upp i dagen kan behöva sprängas bort.

Sammanfattning av förslaget

Utgångspunkterna för förslaget har kortfattat beskrivits innan själva förslaget. Gestaltungsförslaget har presenterats i olika typer av bilder och text. Vad som behöver göras när platsen anläggs beskrivs i en punktlista och följs av en skötselplan som beskriver vad som ska göras framöver efter anläggandet. Ett etappförslag har presenterats för att sprida arbetet och kostnaderna av anläggningen. I följande avsnitt argumenteras varför gestaltningen har tagit den form som presenterats i detta avsnitt.

En förklaring, ett förslag, en argumentation, en historia,
en framtid, en reflektion och en sammanfattning.

TANKAR KRING ARBETET

Förklaring till och argumentation för gestaltungsförslaget

I detta avsnitt beskrivs varför utformningen av Café Mandeltårtan gjorts på det sätt som presenterats i föregående avsnitt. Avsnittet är utformat som en samlad redogörelse av de överväganden som gjorts vid valet av gestaltungslösningar samt materialval och färgsättning av olika detaljer i anläggningen.

Ronneby brunnsparcs vårdplan

I Ronneby Brunnsparcs Vårdplan skrivs att gården Fridhem, där Café Mandeltårtan ligger idag, har varit en del av Brunnsanläggningen. Motivet är att byggnaden fungerade som bostäder åt gästerna som drack brunn. Med den utgångspunkten kan riktlinjerna för Brunnsparcen användas även för området kring det som tidigare varit Fridhems gård och som idag inrymmer caféet med tillhörande omgivning.

"Sikten från Brunnsplanen mot Fridhem skall vara tydlig. Parkmiljön bör utvecklas så att den karaktärsfyllt fortsätter även på östra sidan om ån (i området kring Fridhem). Kontakten mellan Soft Center, Högskolan och Brunnsparcen kan fungera även om man visuellt "isolerar" brunnsmiljön och därmed dämpar effekten av "störande" intryck. Med träd- och buskvolymer kan dominansen från Soft Centers och Högskolans byggnader minska."

Öster om caféet ligger den moderna anläggningen Soft Center. Målsättningen i vårdplanen för Ronneby Brunnsпарк är följande för området:

"Soft Center och Högskolans¹⁰⁴ byggnader kontrasterar starkt mot brunnsmiljön och påverkar atmosfären i parken. Detta gäller i synnerhet området kring gamla källan och Brunnsshallarna. Då det gäller riktlinjer för Ronneby Brunnsparcs framtida utveckling såväl som löpande skötsel bör det angränsande området på östra sidan om ån inkluderas. Det är viktigt att man tar ställning till hur relationen mellan områdena skall fungera samt vilken påverkan Soft Center- området skall ha på Ronneby Brunnsпарк."

Caféägarens målsättning är att bevara den nuvarande karaktären på platsen och att understryka att den knyter an till Brunnsparcen och dess historia. Detta har styrkt mina ambitioner att arbeta i den anda som även vårdplanen för Ronneby Brunnsпарк strävar efter (se citat ovan).

Tillsammans med byggnader och gångsystem i Ronneby Brunnsпарк utgör träd och buskar parkens viktigaste beståndsdelar. Därför är det viktigt att bevara de äldre träd och buskar som finns och att se till att den ursprungliga känslan på platsen bevaras när behov av nyplantering uppstår. I Ronneby Brunnsparcs vårdplan anges att historien ska vara utgångspunkt

104 Högskolan har sedan vårdplanen utfärdades flyttat från lokalerna.

för en omgestaltning av vegetation eller andra ytor i parken. Träd ska bevaras så långt det är möjligt utan att de utgör en skaderisk innan de successivt byts ut. Samma princip har applicerats kring Café Mandeltårtan och därför har alla träd bevarats i gestaltungsförslaget, även om nya också har tillkommit.

Det finns i vårdplanen för Ronneby Brunnsпарк både riktlinjer och argument för förnyande av växtmaterial. Fler buskar än vad som finns idag ska användas vid förnyelse av vegetation i parken. Parkens ursprungliga gestaltning innehöll mer lummighet med buskar och det är ett av argument till att växtgestaltungsförslaget inkluderar buskar. Buskarna bildar också en slags skyddande sittplatser i form av bersåer, vilket är önskat från caféägaren. Vid Ronneby Brunnsparcs grundande var det på modet att använda sig av så kallat exotiska växter med spännande bladverk eller andra egenskaper som skiljde sig åt från de inhemska arterna. Exoterna hade ofta andra ståndortskrav än den väta som fanns i parkens centrala delar. Vårdplanen för Ronneby Brunnsпарк föreslår att exotiska träd planteras på höjder i parken. Då Café Mandeltårtan ligger lite högre har en del moderna exoter också planterats här. Det mest påtagliga inslaget är de grupper av befintliga vingnötsträd som finns utspridda i anslutning till caféet. Bland de nya exoter som föreslås finns bland annat ett ginkgoträd på husets östra sida. Vårdplanen beskriver också att exoter

blandas med inhemska skogsträd, vilket motiverar valet av exempelvis skogsek.

De flesta av de växter som föreslagits har en anknytning till Ronneby Brunnspark, historiskt eller genom omgestaltningen år 1987. Vissa växter har också valts för att de ger känslan av att höra ihop med tiden och/eller stilen och därför passar in. Den typ av anknytning som varje föreslagen art har finns angiven i växtlistan (se avsnitt om *Gestaltningförslag*).

Träd och buskar är viktiga inslag, men även de fria gräsytor och andra öppna ytor som har funnits kring brunnskällan redan innan parken grundades är av betydelse. Först var det åkermarker- eller ängsmarker som vid parkens grundande förvandlades till öppna gräsytor. Vid Café Mandeltårtan finns en mer ordnad och småskalig struktur, vilken successivt övergår i mer öppna gräsytor med friställda träd ju längre bort från byggnaden man kommer. I Brunnsparkens vårdplan kan det läsas att det fanns många friställda träd och det är därför något som försökt efterliknas vid caféet. Planteringar har i förslaget anlagts i anslutning till byggnaden så som det beskrivs att gestaltning gjordes i den tidsera som Ronneby Brunnspark med byggnader till största delen anlades i. Den öppna sittyta med grusbeläggning som finns invid caféet kan jämföras med liknande grusbelagda områden i den tidiga parken.

Olika historiska element i brunnsanläggningen var anlagda som

påminnelse om det förflutna. I den nya gestaltningen får träden, stenarna och ån utgöra de element som ska kunna ge motsvarande historiska anknytning.

Belysning, skyltar och parkmöbler bör enligt vårdplanen vara enhetliga. Därför ska skyltar som används vid Café Mandeltårtan vara i samma stil som i Brunnsparken. Möbler för caféer och restauranger kan enligt vårdplanen skilja sig från den enighet som ska råda i parken. Café Mandeltårtan har ett möblemang i en stil och färg som passar till huset. Samma typ används därför till de nya möblemang som behövs.

Platsens förutsättningar

Den gång som föreslås från parkeringen och uppöver höjden mot caféet har den naturliga dragning som människor redan börjat skapa, genom att till fots ta sig fram både den kortaste och mest flacka sträckan. För att avleda de gåendes blickar från byggnadens båda brandtrappor görs en plantering mellan dessa. Det gör också att besökarna inte "smeker" huset utan tvingas ut en bit från fasaden för att ges möjlighet att upptäcka och se andra saker. Vid trappan i trä planteras en klematis som kan klättra upp på räcket och dölja trappan. Utöver denna plantering finns det ytterligare två tycken i anslutning till gången. Längs gången finns även två bänkar som kan fungera som viloplatser på väg mot entrén.

Vid entrén finns en trappa som är svår att anpassa för rörelsehindrade utan att

känslan och atmosfären av äldre tidsepoker förstörs/skadas. I gestaltningförslaget är det möjligt att själv ta sig fram till dörren som rullstolsburen men därifrån behövs hjälp av anhöriga och/eller cafépersonal för att få en tillfällig ramp utlagd. För att göra det lättare för alla att ta sig in och ut genom dörren föreslås att trappan läggs om med ett nytt understa steg som gör att trappans översta steg kommer i nivå med verandans innergolv. En ny lösning för ledstång föreslås också för att underlätta. Denna fråga kan diskuteras men jag ser det som att husets karaktär och platsens känsla skulle gå förlorad om det byggdes ett rampsystem framför den vackra glasverandan.

Belysning kring caféet finns inte idag mer än i form av den gatlykta som står placerad längs gångvägen invid ån. Denna belysningsstolpe står mitt i siktlinjen från caféet mot gamla källan och skiljer sig åt från parkens övriga belysning. Argument borde således vara tillräckliga för att byta denna belysning till den modernare stolpe som används i parken. I parken finns två typer av belysningsstolpar, en i gjutjärn och en modernare variant, designad av Sven-Ingvar Andersson. Anderssons stolpe är ofta placerad ute i parken för att lysa upp olika platser som inte finns i direkt anslutning till gången.¹⁰⁵ I förslaget har belysningsklot valts att placeras ut i planteringar för att matcha med övre delen av Anderssons stolpe. Enstaka objekt har också lysts upp med spotlights i mjukt ljus.

105 Setterby, Å. (2000).

Intill vändplanen finns en yta som idag används för sophantering har föreslagits som fortsatt plats för ändamålet då den ligger relativt nära dörren till köket. Sophanteringen hade kunnat placeras i anslutning till den privata uteplatsen men det alternativet har valts bort på grund av lukten som kan bildas.

De gånger jag har besökt platsen för att inventera och fotografera har jag sett att cyklar står parkerade lite här och var, främst vid den privata ingången och vid ett träd på framsidan. Det behövs alltså ett ställe där cyklar kan parkeras. Det är troligt att det är cyklar som tillhör personalen eller caféägarens familj och därför finns en parkering för cyklar i närheten av den privata ingången. Även runt ett befintligt äppelträd på framsidan av huset kommer ett cykelställ att finnas för besökare.

Önskemål

Handikapparkeringen var inte caféägarens största önskning, men detta är en ny funktion som idag måste finnas vid offentliga platser enligt Boverkets byggregler (3 kap 12§)¹⁰⁶. Till Café Mandeltårtan kommer också många äldre som har svårt att röra sig. Därför är det viktigt att tänka på möjligheter till både parkering och att med rullator och barnvagn lätt kunna ta sig fram till entrén. Handikapparkeringen är placerad så nära ingången som möjligt med hänsyn till de befintliga elementen på platsen. Förslaget för parkering innefattar två platser och

106 Boverket, (Olsson, C). (2011).

måste diskuteras med kommunen då det är nödvändigt att köra på kommunal mark för att nå den. Å andra sidan kör människor där redan idag så det är en fråga som ändå borde regleras.

Bild 52. Rullatorparkering? Många äldre besöker Café Mandeltårtan. Foto av författaren.

Bredvid handikapparkeringen finns en "äppellund". Äppelträden är ett önskemål från caféägaren men frukt- och köksträdgård är något som även funnits i Ronneby Brunnspark's tidiga historia. Eftersom det finns anteckningar från beställningar av äppelsorten 'Gravensteiner' till Ronneby Brunnspark är det en av flera sorter som valts¹⁰⁷. 'Gravensteiner' korspollineras med sorten 'Aroma', som är mycket användbar i matlagning och bakning, samt med sorten 'Discovery' som mognar tidigt och äts

107 Jakobsson, A. (2005).

direkt. De nya sorterna 'Folke' och 'Trulsa' kompletterar de äldre och genom att också plantera dessa fås en inblandning av sorter med nyare egenskaper.

För att komma till äppellunden från caféets framsida passerar, vid husets nordvästra gavel, tre träd av vingnöt som står mycket nära varandra. Om de rotskott som bildas naturligt gallras bort kan en mycket intressant plats för lek åstadkommas. Stammarna bildar en rumsliknande plats och möjlighet till en del klättring. En gammal stock på gräsmattan bredvid utgör ytterligare ett element för lek. Lekmöjligheter är önskat av caféägaren men också något som barn uppskattar. Det är relativt enkla och diskreta saker för att inte förstöra platsens känsla och historiska koppling.

En privat uteplats är ett önskemål från caféägaren men det är också motiverat eftersom att intendenten på brunnsanläggningen hade en privat kålgård. Intill den privata uteplatsen och vid vändplanen finns också en parkering för familjen då byggnadens övervåning fungerar som deras privata bostad.

Den privata parkeringen liksom handikapparkeringen har avgränsats av halvstora stenar, vilka även använts för att visa var entrén in på området från den större parkeringen finns och för att skapa rumskänsla vid serveringsytan.

För att utöka själva serveringsytan utomhus föreslås att den inre halvcirkelformade

grusytan kompletteras med en liknande yta på en lägre nivå utanför. Mellan dessa båda terrassyterna finns en nivåskillnad som tas upp genom en anlagd grässlänt, vilket gör att känslan av vidsträckt gräsmatta inte kommer att förtas. Häcken som omgärdar den befintliga halvcirkeln består av buxbom, medan liguster föreslås för den nya terrassytans häckinramning. Det är omtvistat huruvida buxbom ska användas eller inte på grund av dess höga mottaglighet för den svamp som angriper just denna art. Trots det har buxbom valts för att förlänga den befintliga halvcirkeln på grund av estetiska skäl. Formklippt liguster, avenbok och buxbom har redan använts vid Ronneby Brunnsparkens anläggande och det är därför naturligt att välja liguster till den andra halvcirkeln. Ligustern är även den gröna vintertid och passar bra ihop med buxbomen. Om den befintliga buxbomshäcken blir dålig byts den ut mot liguster. För att ta sig mellan de olika nivåerna i söder läggs stegstenar av granit som en trappa. Liknande har historiskt funnits på Brunnsskogens stigar.

Rabatterna som finns kring caféet idag innehåller perenner. Enligt den historiska undersökningen har det visat sig att ytterst få perenner har använts för att skapa blomsterplanteringar i Ronneby Brunnspark, trots det har perenner valts framför sommarblommor på grund av avsevärt mindre skötselbehov.

Buxbomshäcken och planteringen innanför den förlängs vid de befintliga päronträden

eftersom det finns en brant sluttning där i dagsläget. Gruset har rullat ner och sluttningen har orsakat en del fallolyckor. Där planteringen slutar börjar istället en trappa som leder ner till grusytan framför växthuset. Man kan välja att gå in i växthuset eller ta sig förbi det fram till den plantering som finns på växthusets andra sida. Planteringen är delvis ett kryddland, där det föreslås historiskt använda kryddor som dill och persilja men också några nyare kryddsorser som timjan och oregano, vilka idag används flitigt. Dessutom föreslås här en yta där sommarblommor kan odlas för snitt. Det har önskats att växthuset skulle placeras under den stora eken som finns på platsen, vilket inte har kunnat uppfyllas av flertalet anledningar. För att skapa den känsla som caféägaren önskat planteras en ny ek som kan växa sig stor intill växthuset.

Att få fram platser att sitta på i både sol och skugga har varit en utmaning. Svårigheten har legat i att inte skymma sikten mellan caféet och "Gamla källan". Förmiddagen är mer skuggig och eftermiddagen har blivit mer solig på grund av ambitionen att bevara siktstråket mot parken i väster.

Med fler buskar, planteringar och stenar ges möjligheter för att lättare kunna integrera konst i trädgården, vilket kan utgöra en ytterligare attraktion för besökarna

Kring Café Mandeltårtan har ägaren önskat att "singelgångarna" ska vara kvar. Det är en önskan som stämmer överrens med målsättningen i vårdplanen för Ronneby

Brunnspark, där det skrivs att "*parkens gångvägar skall bevaras som grusgångar*". I Brunnsparken används ett speciellt grus (krossat naturgrus 0-10) som i förslaget också används kring caféet för att få en helhetskänsla. Detta grus är också mycket lämpligare att ta sig fram på som rörelsehindrad än det som finns utlagt idag.

Höns är ett av önskemålen som inte varit i fokus i designen. Det är en vision som caféägaren ser för framtiden. Enligt Ronneby kommuns föreskrifter får man lov att ha fem stycken hönor utan tupp inom planlagt område¹⁰⁸ Det ska inte vara några problem att ha höns i den lada som finns i anslutning till Café Mandeltårtan enligt livsmedelslagen.¹⁰⁹ Om dessa fem hönor får lov att gå fritt eller inte framgår inte av regeln och på kommunen i Ronneby tycks ingen veta. Jag föreslår att ansökan om djurhållning söks hos Länsstyrelsen¹¹⁰ och att kommunen meddelas i god tid så att eventuella konflikter kan undvikas.

Ett annat önskemål som inte uppfylls i gestaltningen är en lösning för att lösa problemet med fimpar. Anledningen till detta är att en lösning för att samla upp fimpar troligtvis skulle uppfattas som att det är tillåtet att röka på denna plats. Istället föreslås en skylt för att be gästerna att inte röka på området. Kanske till och med ett förbud?

108 Ronneby Kommun. (2016-01-19).

Djurhållning inom planlagt område.

109 Ohlin, J. (2016-07-13). (Muntligen)

110 Länsstyrelsen (u.å). Djurhållning.

Bild 53. Skylt på McDonalds i Karlshamn som satt upp en regel på sin uteservering. Foto av författaren.

Caféägaren hade även önskemål om något slags vatten i trädgården. Eftersom vattenelement är mycket skötselkrävande kom vi överens om att låta ån bidra med denna kvalitet på platsen. Genom en brygga tillgängliggörs vattnet för besökarna. Bryggan kommer att ligga på kommunens mark och en överenskommelse med kommunen måste göras för att denna del av projektet ska kunna genomföras.

Det har önskats att trädgården och utemiljön skall vara lättskött. Caféägaren är medveten om att när satsningar på utemiljön görs kommer den att behöva skötas och att någon behöver anlitas för punktinsatser. Men kontinuerlig skötsel och vattning varje vecka ska inte vara nödvändigt efter etablering.

Gestaltungsförslaget innebär att platsen utvecklas i samma stil som Ronneby Brunnsspark och fokuserar på att bevara den historiska känslan. Detta är också i enlighet med caféägarens önskemål. Vad man kan fundera över för framtiden är vad som händer om det sker ett byte av ägare?

Det kan då vara så att denne har helt andra ambitioner med byggnaden och tomten. Hur påverkas miljön i Brunnssparken av ett sådant scenario?

Att tänka efter och reflektera kring hur denna plats med stark anknytning till Brunnssparken utformas och att visa detta genom anläggningen gör att kanske även andra platser som ligger i nära anslutning kommer att förändras och gestaltas på ett sätt som knyter an till historien.

Reflektioner över processen

Processen med detta projektarbete har pågått under en längre tid och har känts som ett bra avslut på min utbildning. Jag har naturligtvis lärt mig en hel del om Ronneby, traditionen om brunnsdrickning, växter och material men också mycket nytt om mig själv. Nedan kommer en del reflektioner kring vad som har varit bra respektive mindre bra, vad som kunde gjorts annorlunda och vad jag har lärt mig.

Jag har fått ytterligare insikt i hur ett projekt går till och hur viktigt det är med platsbesök. Jag har varit på platsen många gånger, både för att observera den för projektets skull, men också vid andra tillfällen. Det har gjort att jag har fått förståelse för platsens och besökarnas behov på ett sätt som jag tror att jag sällan kommer ha möjlighet till i framtiden.

Det har varit lärorikt att göra ett gestaltungsförslag med anknytning till

en "verklig" plats. Projektet har gjort att jag känner mig redo för arbetslivet. Jag ser fram emot att lära mig fler nya saker. Det behövs alltid mer kunskap vilket gör att det alltid finns något nytt och spännande att lära sig. Till exempel finns det oändligt många rosor!

I projektet har jag inte behövt ta hänsyn till ekonomiska aspekter. Det hade givetvis gett ytterligare kunskap men å andra sidan är det väl vad som kommer att vara avgörande i de flesta projekt framöver, så det finns nog tid att lära sig arbeta med det. Jag har inte haft ekonomi att rätta mig efter men riktlinjer i form av önskemål och historiska aspekter. Riktlinjer är något jag saknat i många projekt i utbildningen och därför tyckt varit bra i detta projekt.

Jag har under processens gång saknat att ha kontakt med någon för att regelbundet kunna rådfråga om hjälp, men samtidigt har det gjort att jag lärt mig att fatta beslut på egen hand. Att inte ha några fasta avstämningar som varit planerade har ibland känts något frustrerande.

Att kunna styra över sin egen tid har varit både frustrerande och bra. Det gör att jag kunnat jobba när jag känt mig inspirerad och inte behövt tvinga fram något.

Under samma tidsperiod som arbetet pågick har mindre, men förhindrande, oförutsedda händelser inträffat. Det är oundvikligt och därför är jag glad över att jag planerat in "reservtid" så att jag var säker på att hinna.

Något som jag kommer fortsätta med i framtiden.

Att skriva faktadelen gick relativt snabbt och var mycket intressant eftersom jag personligen kan relatera till de platser som nämns i litteraturen. Det har kanske varit för lätt att börja läsa om saker som inte hört till projektet, men ändå fångat mitt intresse.

Att välja ut växter och göra efterforskningar för att finna äldre arter har varit en av de mest spännande uppgifterna i projektet som jag verkligen har uppskattat.

Att skriva skötselinstruktioner och motivera många av de val jag har gjort för gestaltningen har gjort att jag en extra gång tänkt efter vilka material, växter och annat som jag valt och tack vare det tror jag att jag kommit ett steg till i gestaltungsförslaget.

Sammanfattning av tankar kring arbetet

Många av orsakerna till varför olika saker har gjorts som de gjorts, varför en viss växt har valts och så vidare har utgångspunkt i Vårdplanen för Ronneby Brunnspark. Till exempel finns argument för fler buskar, att bevara befintliga träd, användning av exoter och blandade trädgrupper, fria ytor av gräs, användning av grusgångar och vissa av de växtval som gjorts.

Platsen i sig ger vissa förutsättningar för hur den kan utformas. Önskemål från Café Mandeltårtans ägare har även varit ett

mål att uppfylla. Som landskapsarkitekt är det mitt ansvar att också se till att platsen blir funktionell, utifrån de tidigare nämnda förutsättningarna, både idag och i framtiden.

SLUTSATSER OCH VIDARE STUDIER

Arbetets syfte har varit att med hjälp av historiska dokument, föreskrifter om bevarande och önskemål från caféets ägare skapa ett gestaltungsförslag som är i enlighet med detta.

Utgångspunkten har varit hur den historiska miljön skulle kunna lyftas fram och ges en extra betydelse idag och i framtiden. Efter att ha läst åtskilliga föreskrifter och andra texter om bevarande inser jag att frågan om att bevara en historisk plats eller ett historiskt objekt är mycket komplex. På vilket sätt och i vilken grad bevarande ska ske beror på många olika faktorer och inte minst förhållandena på varje enskild plats eller egenskaperna hos varje enskilt objekt. Varje plats är unik och man kan därför inte ge generella riktlinjer för bevarande av historiska miljöer.

Efter att ha genomfört detta arbete anser jag att en plats egenskaper skapas av dess historia, vad den är idag men också vad den ska bli i framtiden. Jag tror inte på ett intakt bevarande av en plats i en miljö där omgivningen förändras. Då finns risken att platsen i fråga blir som ett historiskt föremål som står på en hylla och som ingen använder. Offentliga miljöer och speciellt gröna ytor ska användas.

När man utreder frågan om en plats bevarande eller inte har den individuella

platsen stor betydelse. Platsen som behandlats i detta arbete, Café Mandeltårten, ligger i anslutning till Ronneby Brunnspark. En bedömning är till stor del subjektiv, men jag anser att platsen påverkas av Brunnsparken och därför bör ha en koppling till denna rent gestaltungsmissigt.

En viktig del i arbetet har varit att motivera och argumentera för mina val. Det har gett mig en förståelse för vad jag gjort och varför. Jag tror och hoppas också att den delen har gett läsaren en större förståelse för gestaltungsmisslaget.

Jag är nöjd med det jag har lyckats få fram och beskriva i arbetet kring den plats som jag arbetat med. Om jag skulle ändra på något skulle jag önska att jag haft mer tid till studier i arkivet samt till att studera exempel på andra platser som restaurerats utifrån en historisk synvinkel. Om jag skulle ge tips till andra som är intresserade av att gestalta i en historisk miljö så är det just detta jag vill att de tar med sig.

LITTERATURFÖRTECKNING

Otryckta källor

Arkivcentrum Blekinge. Besök.

Eklund, K. (Mailkonversation, 2016-12-12. Planarkitekt Ronneby kommun.

Garnborn, N. Mailkonversation, 2016-08-04. Garnborns Åkeri & Maskin AB. (niklas@garnborns.se).

Gustavsson, E. Samtal, 2016-06-13, Ronneby. Universitetslektor i landskapsarkitektur vid SLU. Handledare av arbetet samt boende och engagerad i Ronneby. Boende i Ronneby.

Gustavsson, R. Samtal, 2016-07-28. Ronneby. Professor i landskapsarkitektur, planering och förvaltning. Engagerad i landskapsutveckling och Ronneby i synnerhet. Boende i Ronneby.

Jakobsson, A. Samtal, 2016-09-22. Alnarp.

Ohlin, J. Telefonsamtal, 2016-07-13.

Ragnar, A. Samtal, 2016-07-14, Ronneby, Café Mandeltårtan.

Svensson, K. Mailkonversation. 2016-07-18. Planarkitekt Ronneby kommun.

Elektroniska källor

Blekinge Läns Tidning. (2016-10-04). *Då får Ronneby skärgårdstrafik*. .

Blekingetrafiken. (u.å). *Tidtabeller*. <https://www.blekingetrafiken.se/din-resa/innan-resan/tidtabeller/#q=tidtabeller> [2016-06-15]

Boverket. (14-09-24). *Plan- och bygglagen*. <http://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/lag--ratt/gallande-regler/lagar/nya-plan--och-bygglagen/> [2016-06-17]

Boverket, (Olsson, C). (2011). *Boverkets författningssamling: Boverkets byggregler(föreskrifter och allmänna råd)*. <https://rinfo.boverket.se/BBR/PDF/BFS2011-6-BBR18.pdf> [2016-07-24]

Bth Student. (u.å). *Kårhusen*. <https://karen.bthstudent.se/index.php?page=campus&campus=1> [2016-06-10]

Elmia. (u.å). *Vinnare av Elmia Park Inspira*. <http://www.elmia.se/park/For-besokare/Elmia-Park-Inspira/Vinnare-av-Elmia-Park-Inspira-2013/> [2016-06-13]

Historiska personer (u.å). *Oscar II Fredrik Bernadotte*. <http://historiska-personer.nu/min-s/p56104c78.html> [2016-12-09]

ICOMOS. (u.å). *Florensdeklarationen*. http://www.icomos.se/wp-content/uploads/2013/05/Florensdeklarationen_1982.pdf [2016-06-17]

ICOMOS. (u.å). *Venice Charter*. http://www.icomos.se/wp-content/uploads/2013/05/Venice_Charter_-Sv.pdf [2016-06-17]

Länsstyrelsen. (u.å). *Kulturminneslagen*. <http://www.lansstyrelsen.se/Ostergotland/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/arkeologi-och-fornlamningar/Pages/Kulturminneslagen.aspx> [2016-06-17]

Länsstyrelsen. (u.å). *Ronneby brunn och brunnsparken*. <http://www.lansstyrelsen.se/blekinge/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/skyddad-bebyggelse/Pages/ronnebybrunn.aspx> [2016-06-15]

Lantmäteriet. (u.å). *Historiska kartor*. https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/s/show.html?showmap=true&archive=REG&nbOfImages=11&sd_base=lm10&sd_ktun=0004iflj&mdate=1321471997 [2016-12-11]

Mandeltårtan. (u.å). *Hotel & B&B*. <http://www.mandeltartan.se/Default.aspx?PagId=35> [2016-06-10]

Moelven. *Underhåll Sibirisk Lärk*. <http://www.moelven.com/se/Produkter-och-tjanster/Bygg-och-Bo/Traslag/Sibirisk-lark/Underhall-Sibirisk-Lark/> [2016-09-01]

Naturvårdsverket. (2015-11-23). *Miljökonsekvensbeskrivning*. <http://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledningar/Miljokonsekvensbeskrivning/Innehall/> Anna Whalström [2016-06-17]

Naturvårdsverket. (2015-09-01). *Naturreservat*. <http://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Skyddad-natur/Naturreservat/> [2016-06-17]

Riksantikvarieämbetet. (2014-04-03). *Kulturminneslagen*. <http://www.raa.se/lagar-och-stod/kml-kulturminneslagen/> [2016-06-17]

Riksantikvarieämbetet. (2016-05-26). *Kulturresevat*. <http://www.raa.se/lagar-och-stod/miljobalken/kulturresevat> [2016-06-17]

Riksantikvarieämbetet. (2016-05-26). *Miljöbalken*. <http://www.raa.se/lagar-och-stod/miljobalken/> [2016-06-17]

Riksantikvarieämbetet. (2016-05-25). *Riksintressen*. <http://www.raa.se/kulturarvet/samhallsplanering/riksintressen/> [2016-06-17]

Ronneby kommun. (u.å). *Beslut om bildande av naturreservatet Södra Brunnsskogen*. <http://www.ronneby.se/PageFiles/2381884/Beslut%20o%20f%c3%b6reskrifter.pdf> [2016-06-16]

Ronneby kommun. (2014-10-04). *Cadle to cradle*. <http://www.ronneby.se/sv/sidowebbplatser/cefur/c2c/> [2016-06-18]

Ronneby Kommun. (2016-01-19). *Djurhållning inom planlagt område*. <http://www.ronneby.se/sv/bygga-bo-miljo/djur/ormar/> [2016-07-19]

Ronneby kommun.(2011-10-20). *Fridhem*. <http://www.ronneby.se/sv/bygga-bo-miljo/parker-och-natur/ronneby-brunnspark/byggnader-idag/fridhem/>[2016-06-23]

Ronneby kommun. (2013-02-01). *Medicinsk utveckling*. <http://www.ronneby.se/sv/ronneby-kommun/visitronneby/om-ronneby/ronneby-brunnspark/parkens-historia/medicinsk-utveckling/>[2016-06-15]

Ronneby kommun.(2013-07-01). *Naturreservat Södra Brunnsskogen*. <http://www.ronneby.se/sv/ronneby-kommun/visitronneby/aktiviteten/vandring/naturreservat-sodra-brunnsskogen/> [2016-06-16]

Ronneby kommun. (2015-10-07). *Näringslivet i Ronneby*. <http://www.ronneby.se/sv/ronneby-kommun/Foretag/etablering/naringslivet-i-ronneby/> [2016-06-15]

Ronneby kommun(2015-10-08). *Omvärldsanalys*. <http://www.ronneby.se/sv/kommun-politik/omvarldsanalys/> 8 okt 2015 [2016-06-16]

Ronneby kommun. (u.å). *Parkens historia*. <http://www.ronneby.se/sv/ronneby-kommun/visitronneby/om-ronneby/ronneby-brunnspark/parkens-historia/upptackt-av-kallor/> [2016-06-13]

Ronneby kommun. (u.å). *Ronnebys historia*. <http://www.ronneby.se/sv/ronneby-kommun/visitronneby/om-ronneby/ronnebys-historia/> [2016-6-13]

Ronneby kommun. (2016-03-02). *Ronneby torg*. <http://www.ronneby.se/sv/bygga-bo-miljo/akuella-projekt/idetavling-for-ronneby-torg/> [2016-06-16]

Ronneby kommun. (2013-06-16). *Samhällen i kommunen*. <http://www.ronneby.se/sv/kommun-politik/samhallen-i-kommunen/> [2016-06-16]

Ronneby kommun. (u.å). *Sammanfattad dialog*. http://www.ronneby.se/Documents/Milj%c3%b6-%20och%20byggnadsf%c3%b6rvaltningen/%c3%96versiktsplan/sammanfattad_dialog_2016-02-22.pdf [2016-06-16]

Ronneby kommun. (u.å). *Statistik*. <http://www.ronneby.se/>

Global/Dokument/Statistik/SCBs%20Kommunfakta/Statistik%202015/2015-12-31,%20Befolkning%20-%20Tabell%20riket,%20l%c3%a4n%20och%20kommuner.pdf [2016-06-15]

Ronneby kommun. (2015-07-03). *Tematiskt tillägg till Översiktsplanen, Grönstrukturplan*. <http://www.ronneby.se/sv/bygga-bo-miljo/planarbete/oversiktlig-planering/gronstruktur/> [2016-07-26]

Ronneby kommun. (2016-01-20). *Vision för Kilen*. <http://www.ronneby.se/sv/bygga-bo-miljo/akuella-projekt/kilen/vision/> [2016-06-16]

Ronneby kommun. (u.å). *Vision för Ronneby*. <http://www.ronneby.se/Documents/Kommunledningsf%C3%B6rvaltningen/SUS/Kvalitetarbete/Kommunens%20vision%20och%20strategiska%20m%C3%A5lomr%C3%A5den%20f%C3%B6r%202016-2019.pdf> [2016-06-16]

Ronneby kommun. (2015-04-04). *Översiktsplan för Ronneby*. <http://www.ronneby.se/sv/bygga-bo-miljo/planarbete/oversiktlig-planering/ny-oversiktsplan-for-ronneby/> [2016-06-16]

Soft Center. (u.å). *Välkommen till Soft Center*. <http://www.softcenter.se/> [2016-06-18]

Statens fastighetsverk. (u.å). *Kulturarv*. <http://www.sfv.se/sv/om-oss/uppdrag/kulturarv/> [2016-06-17]

Statens Fastighetsverk. (2015-06-01). *Parkvård i kulturmiljö :Råd och erfarenheter*. <http://www.sfv.se/globalassets/broschyrer/parkvard/parkvard-lag.pdf> [2016-08-01]

Sydöstran. (u.å). *Kårhuset förvandlas till rofylldt café*. <http://www.sydostran.se/ronneby/karhuset-forvandlas-till-rofylldt-cafe/> [2016-06-10]

Tryckta källor

Andersson, S-I. (2005). *Parken, skogen och de sju trädgårdarna*.

I:Hogdal Lis(red), *Ronneby brunn under trehundra år*. Stockholm: Byggförlaget och författarna, ss. 171-192.

Andersson, S-I. (2008). *Brev från min trädgård*. Malmö: Bokförlaget Arena.

Beijer, P.(red) (1987). *Kring en åkrök: Ronneby - stad och bygd*. Ronneby: Ronneby kommun. ss. 7-17.

Jakobsson, A. (2003). Brunnsgästens resa i tid och rum: om hälsobrunnens parker och trädgårdar. *RIG Kulturhistorisk tidskrift*, vol.4, ss.193-205.

Jakobsson, A. (2004). Vatten, vandring, vila, vy & variation: Den svenska kurparkens gestaltningssidé, exemplet Ronneby Brunnspark. Alnarp: Institutionen för landskapsplanering Alnarp.

Jakobsson, A. (2005). Med lie & luktjärn, spade & sopkvast, penna & papper, dahlior & frustration & fröplantor. I:Hogdal Lis(red), *Ronneby brunn under trehundra år*. Stockholm: Byggförlaget och författarna, ss. 171-192.

Krupinska, J. (2014). Vad en arkitektstudent bör veta. *Arkitekten*, vol. 8, ss. 54-55.

Länsstyrelsen. *Detaljplan. STÄ 675 MFL(Soft Center)*. Tillgång från Carolina Bjermqvist. [2016-09-15]

Mansén, E. (2001). *Ett paradis på jorden: Om den svenska kurortskulturen 1680-1880*. Stockholm: Atlantis. ss. 23-96.

Möller, L. (2006). *Tre mästare tre trädgårdar: Per Friberg, Gunnar Martinsson, Sven-Ingvar Andersson*. Stockholm: Natur och Kultur.

Setterby, Å. (2000). *Ronneby Brunnspark Vårdplan : Övergripande riktlinjer och detaljerade åtgärdsförslag för Ronneby Brunnsparkens bevarande, vård och utveckling*. Alnarp: Institutionen för landskapsplanering, SLU (Rapport 00:5).

Svensson, B.O. (2004). *Med hälsning från Ronneby: En*

vykortssamling. Ronneby: Ronneby hembygdsförening.

Svensson. B.O. (2011). *Kallbadhus, Schweizeri och grosshandlarvillor: Bebyggelse och sommarliv på Karön och Ekenäs*. Olofström: MixiPrint.

Vollbrecht, K, Alm, G & Veltman, H. (2006).
Beskrivningshandboken. Stockholm: Natur & Kultur.

Författare saknas. (2006). *Rosshandboken*. Helsingborg:
Fredriksdals museer och trädgårdar, Flora Linnea.

Bildkällor

Foto från Ronneby Musei- och Hembygdsförenings bildsamling.

Bild av författaren med underlag från hitta.se. <https://www.hitta.se/kartan>. [2016-08-08]

Lantmäterikarta från 1772 över Ronneby Brunnsanläggning.
https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/s/show.html?showmap=true&archive=LMS&nbOfImages=3&sd_base=lms2&sd_ktun=4c4d535f4932392d33383a32

Utflyktsmål längs Ronnebyån. Av författaren med inspiration från Svensson. O.B. (2011). *Kallbadhus, Schweizeri och grosshandlarvillor: Bebyggelse och sommarliv på Karön och Ekenäs*. Olofström: MixiPrint. s. 6.

Vykort från samling av Eva Gustavsson.

Ronneby kommun. (2013-07-12). *Byggnader - tidigare*. <http://www.ronneby.se/sv/bygga-bo-miljo/parker-och-natur/ronneby-brunnspark/byggnader-tidigare/> [2016-06-15]

Ronneby kommun. (2011-10-20). *Byggnader - idag*. <http://www.ronneby.se/sv/bygga-bo-miljo/parker-och-natur/ronneby-brunnspark/byggnader-idag/> [2016-06-15]

Jakobsson, A. (2004). Vatten, vandring, vila, vy & variation:

Den svenska kurparkens gestaltningsidé, exemplet Ronneby Brunnspark. Alnarp: Institutionen för landskapsplanering Alnarp.

Historiska kartor, Geometrisk avmätning 1719 av Ronneby stad. https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/s/show.html?showmap=true&archive=LMS&nbOfImages=4&sd_base=lms2&sd_ktun=4c4d535f4933302d313a31 [2016-08-31]

Historiska kartor, Häradsekonomiska kartan 1915. Blekingearkivet - Arkivcentrum Blekinge.

Ronneby kommuns logga. Ok enligt <http://www.ronneby.se/ronneby-kommun/Foretag/etablering/moderna-kurorten/> samt mailkonversation 2016-08-16.

Bild av författaren med inspiration från karta av Ronneby kommun. <http://www.ronneby.se/sv/kommun-politik/samhallen-i-kommunen/samhallen-i-kommunen/> [2016-08-20]

Bild av författaren med underlag från hitta.se. <https://www.hitta.se/kartan>. [2016-08-08] samt information om bostadesområdet kilen enligt :(<http://www.ronneby.se/nyheter/detaljplan-for-kilen/>) - antagandehandlingar-plankarta. [2016-08-09]

Bild av författaren med underlag från hitta.se. <https://www.hitta.se/kartan>. [2016-08-08]

Ronneby kommun. (u.å). Ronneby Brunnspark: en av Sveriges vakraste parker. http://www.ronneby.se/PageFiles/1589420/Brunnskarta_2010_webb.pdf [2016-08-08]

Bild av författaren med underlag från Ronneby kommuns grönstrukturplan kapitel 3.4.3. Tillgänglig: Ronneby kommun. (2015-07-03). *Tematiskt tillägg till Översiktsplanen, Grönstrukturplan*. <http://www.ronneby.se/sv/bygga-bo-miljo/planarbete/oversiktlig-planering/gronstruktur/> [2016-07-26]

Foton utan angiven källa är tagna av författaren.

Grundritning i AutoCAD har Ronneby kommun bidragit med. Till den har kompletterande inventeringar gjorts.